

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

MADDE KULLANAN VE KULLANMAYAN ERBAŞ/ERLERİN
EBEVEYNE BAĞLANMA, DEPRESYON DÜZEYLERİ VE
STRESLE BAŞA ÇIKMA STİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kemal KOÇAN

TOKAT
Temmuz, 2014

**T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI**

**MADDE KULLANAN VE KULLANMAYAN ERBAŞ/ERLERİN
EBEVEYNE BAĞLANMA, DEPRESYON DÜZEYLERİ VE
STRESLE BAŞA ÇIKMA STİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kemal KOÇHAN

Danışman: Doç. Dr. Tahsin İLHAN

**TOKAT
Temmuz, 2014**

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

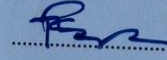
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Kemal KOÇHAN'ın **Madde Kullanan ve Kullanmayan Erbaş/Erlerin Ebeveyne Bağlanma, Depresyon Düzeyleri ve Stresle Başa Çıkma Stillerinin Karşılaştırılması** adlı çalışması 02.07.2014 tarihinde jürimiz tarafından Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

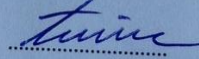
Adı Soyadı

İmza

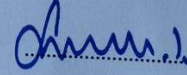
Başkan: Yrd. Doç. Dr. Fatih KAYA

Üye (Tez Danışmanı): Doç. Dr. Tahsin İLHAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

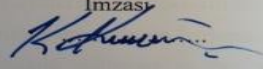
02/07/2014

Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ
Enstitü Müdürü Vekili

ETİK SÖZLEŞME

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgi toplama ve raporlaştırma sürecinin Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna, genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirildiğini; bu tez çalışmasını “intihali engelleme” programı ile taradığımı, bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan eder, sorumluluğun tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

02.07.2014
Tez Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı
Kemal KOÇHAN
İmzası

ÖNSÖZ

Lisansüstü eğitimime başladığım ilk günden beri desteğini hissettiğim, bilgilerinden istifade ettiğim, özellikle tez yazımı sırasında kendisinden çok şey öğrendiğim ve hiçbir zaman yardımını esirgemeyen saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Tahsin İLHAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmamda kolaylık sağlayan tüm komutanlarıma, arkadaşlarıma ve özellikle ölçek uygulamaları sırasında emek sarf eden meslektaşlarım Sağ. Tğm. İsmail Aykut ÖZTÜRK, Sağ. Tğm. Enes ULU, Sağ. Atğm. Suha KARATAŞ ve beraber çalıştığımız Sağ. Bçvş. Bülent ALVER'e...

Jürimde olan ve yapıcı eleştirilerle çalışmama katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Fatih KAYA ve Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ'e, bu süreçte çoğu kez başını ağrıttığım, her konuda bilgi alışverişinde bulunduğum değerli dostum Arş. Gör. Enes RAHAT'a, zorlu süreçte beni güdüleyen sınıf arkadaşım, meslektaşım, dostum ve aynı zamanda devrem olan Ümit KÜSGÜLÜ'ye, lisansüstü eğitim döneminde tanıştığım, mizah anlayışımız örtüşen değerli dostum Hulusi GENÇ'e, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümündeki tüm öğretim üyelerine, desteklerinden ötürü diğer bütün sınıf arkadaşlarıma ve katkısı olup da ismini yazamadığım herkese...

Hayatıma anlam katan, yarına umutla bakmamı sağlayan ve her zaman desteğini hissettiren aileme ve tüm sevdiklerime sonsuz teşekkürler...

*Tez içerisinde ifade edilen görüşler,
hiçbir şekilde bağlı olduğu kurumun resmi
görüşünü yansıtmamaktadır.*

ÖZET

MADDE KULLANAN VE KULLANMAYAN ERBAŞ/ERLERİN EBEVEYNE BAĞLANMA, DEPRESYON DÜZEYLERİ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA STİLLERİNİN İNCELENMESİ

KOÇHAN, Kemal

Yüksek Lisans, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tahsin İLHAN

Bu araştırmanın temel amacı, madde kullanan ve kullanmayan erbaş ve erlerin anne babaya bağlanma, stresle başa çıkma stilleri ve depresyon puanlarının karşılaştırmaktır. Çalışmanın ikinci amacı ise madde kullanan erbaş ve erlerin madde kullanım nedenlerini ve ana-babaya bağlanma, stresle başa çıkma, depresyon puanlarının bağımlılık şiddetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Araştırmanın çalışma grubuna, Sivas 5'inci Piyade Eğitim Tugay Komutanlığı'nda askerlik görevini yapan ve madde kullanan 100 erbaş/er ile madde kullanmayan 100 erbaş/er olmak üzere toplam 200 erbaş/er alınmıştır. Katılımcıların yaşları 20-32 ($\bar{X} = 21.69$; $S = 2.38$) arasında değişmektedir. Verilerin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu, Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği, Ana Babaya Bağlanma Ölçeği, Başa Çıkma Stilleri Kısa Formu ve Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPSS 17.0 kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada alt problemleri test etmek için frekans analizi, *t*-testi ve tek yönlü ANOVA kullanılmıştır. Bulgulara göre, erbaş ve erlerin madde kullanımı puanları, anne baba eğitim düzeylerine göre farklılık göstermemektedir. Bunun yanında, anne babaya bağlanma, stresle başa çıkma ve depresyon puanları madde kullanıp kullanmamaya göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Madde kullanmayan erbaş ve erler, madde kullanan erbaş ve erlere göre anne babalarını daha ilgili, aşırı koruyucu ve aşırı kontrol edici olmadıkları biçiminde algılamaktadırlar. Bunun yanında, madde kullanan erbaş ve erlerde olumsuz bağlanma özellikleri görülürken, madde kullanmayan erbaş ve erlerde olumlu bağlanma özellikleri görülmüştür. Madde kullanan erbaş ve erler stresle başa çıkmada uyumsuz başa çıkma gibi kaçınmacı yöntemleri kullanırken, madde kullanmayan

erbaş ve erler uyumlu başa çıkma gibi yaklaşımcı yöntemleri kullanmaktadır. Aynı Şekilde madde kullanan erbaş ve erlerde depresyon düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca anne kontrol/ilgi, baba aşırı koruma ve baba ilgi/kontrol alt boyutları, başa çıkma stilleri alt boyutundan olan madde kullanımı ile Depresyon, Anksiyete ve Stres leğinin depresyon boyutu puanları bağımlılık Şiddetine göre farklılaşmıştır. Madde kullanan erbaş ve erlerin büyük bir oranının anne baba bağlanması ve ailevi problemlerden dolayı madde kullandıkları bulunmuştur. Bu sonuca göre stresle başa çıkma uyumsuz yöntemlerin kullanılması, uygun olmayan ebeveyn bağlanmasının madde kullanımı açısından risk oluşturduğu ve depresyon düzeyinin artmasına neden olduğu söylenebilir

Anahtar Szlk: Madde kullanımı, ebeveyne bağlanma, stresle başa ıkma, depresyon, erbaş/er

ABSTRACT**INVESTIGATION OF PARENTAL ATTACHMENT AND COPING
STRATEGIES, DEPRESSION SCORES ASSOCIATED WITH SUBSTANCE
USE STATUS IN SOLDIERS AND RECRUITS****KOÇHAN, Kemal****Masters Degree, Department of Psychological Counseling and Guidance****Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Tahsin ILHAN**

The main purpose of this study was to compare parental attachment, coping strategies, and depression scores of soldiers who use substance with those who do not use. The second purpose of the study was to explore reasons for substance use of the soldiers and recruits, and how does soldiers' parental attachment, coping and depression scores differentiate by the severity of the addiction. The study group consisted of 200 soldiers and recruits who served in Sivas, 5th Infantry Training Brigade Command. 100 of whom were drug-users and 100 were not. The age of the participants was ranging from 20 to 32 (\bar{x} = 21.69, SD = 2.38). Personal Information Form, Addiction Profile Index Questionnaire, Parental Bonding Instrument, Coping Strategies Inventory Short-Form, and Depression Anxiety Stress Scale were used for data collection. The data were analyzed using SPSS 17.0. Frequency analysis, *t*-test and one-way ANOVA were conducted. The study resulted that substance use scores of soldiers and recruits did not differ by their parental education levels. Besides, parental attachment, coping, and depression scores differed significantly by the substance use status. The soldiers and recruits who do not use substances perceived their parents as more concerned, but not overprotective and over controlling than the soldiers and recruits who use substances. Furthermore, although negative attachment characteristics were observed in soldiers and recruits who use substances, the attachment characteristics were positive in soldiers and recruits who do not use

substances. The soldiers and recruits who use substances were using avoidant, maladaptive coping strategies, whereas the soldiers and recruits who do not use substances were using adaptive coping modalities. Likewise, it was found that the level of depression was higher in the soldiers and recruits who use substances. In addition, the maternal control/care, parental overprotection and parental care/control subscales have differentiation based on the substance use coping subscale; and the depression scores of the Depression Anxiety Stress Scale have differentiation based on the severity of addiction. It was found that the majority of the soldiers and recruits who use substances were using substances because of their parental attachment and family problems. Accordingly, it can be suggested that use of maladaptive coping strategies and improper parental attachments pose a risk in terms of substance use and increase depression levels.

Keywords: Substance use, parental attachment, coping with stress, depression, soldiers and recruits

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı	7
Alt Problemler.....	7
Araştırmanın Önemi.....	7
Sınırlılıklar	10
Tanımlar	10
BÖLÜM II.....	12
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	12
Madde Kullanımı	12
Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Tanımı.....	12
Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Tarihiçesi	13
Tanı ve Sınıflama	16
DSM-5'e (2014) Göre Madde Kullanım Bozukluğu Tanı Ölçütleri.....	16
DSM-5'e (2014) göre Maddenin Yol Açtığı Bozukluklar.....	17
Bağımlılık Yapan Maddeler	18
Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Nedenleri.....	18
Madde Kullanımı, Bağımlılık ve Aile.....	20
Anne Baba Tutumları ve Madde Kullanımı.....	23
Bağlanma ve Madde Kullanımı	27
Stres ve Stresle Başa Çıkma.....	31

Stresin Tanımı ve Tarihçesi	31
Genel Uyum Sendromu Yaklaşımı	34
Stresle Başa Çıkmanın Tanımı ve Yolları.....	35
Madde kullanımı ve Stresle Başa Çıkma	38
Depresyon ve Madde Kullanımı	41
BÖLÜM III	43
YÖNTEM.....	43
Araştırma Modeli	43
Çalışma Grubu	44
Ölçme Araçları	46
Kişisel Bilgi Formu	46
Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği (BAPİ)	47
Başa Çıkma Stilleri Ölçeği Kısa Formu (BÇSÖ-KF)	47
Anne-Babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ)48Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği (DASÖ).....	49
Veri Toplama Süreci	49
Verilerin Çözümlemesi	50
BÖLÜM IV	52
BULGULAR.....	52
<i>t</i> -Testi ve Tek Yönlü ANOVA Analizlerine Yönelik Bulgular	52
Frekans Analizine Yönelik Bulgular.....	60
BÖLÜM V	61
TARTIŞMA	61
BÖLÜM VI.....	69
SONUÇ VE ÖNERİLER	69
Sonuçlar.....	70
Öneriler	71
Alan Araştırmacılarına Yönelik Öneriler.....	71
Uygulayıcılara Yönelik Öneriler.....	72
KAYNAKÇA.....	73

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı	44
Tablo 2. Katılımcıların Anne-Babalarına Yönelik Farklı Değişkenlerin Dağılımı....	45
Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin İç Tutarlılık Katsayılarının Orijinal Çalışma İle Karşılaştırılması	50
Tablo 4. Stresle Başa Çıkma Stilleri Alt Boyutlarının Madde Kullanıp Kullanmamaya Göre Farklılığına İlişkin t-Testi Bulguları	52
Tablo 5. Depresyon, Anne-Babaya Bağlanma ve Alt Boyutlarının Madde Kullanıp Kullanmamaya Göre Farklılığına İlişkin t-Testi Bulguları	53
Tablo 6. BAPİ ve Alt Boyutlarının Anne-Baba Eğitim Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin t-Testi Bulguları	56
Tablo 7. Anne Babaya Bağlanmanın BAPİ Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin ANOVA Bulguları	57
Tablo 8. Stresle Başa Çıkma Alt Boyutları ile Depresyonun BAPİ Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin ANOVA Bulguları	58
Tablo 9. Madde Kullanma Yaşı ve Madde Kullanmaya Başlama Nedenlerine Göre Dağılım Yüzdeleri	60

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Üç Bağlanma Stili Arasındaki Dinamikler	30
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABBÖ : Anne Babaya Bağlanma Ölçeği
BAPİ : Bağımlılık Profil İndeksi
BÇSÖ-KF : Başa Çıkma Stilleri Ölçeği Kısa Formu
DASÖ : Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği
AMATEM: Alkol ve Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
TUBİM : Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
WHO : Dünya Sağlık Örgütü
DSM : The Diagnostic and Statistical Manuel of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı)
TMO : Toprak Mahsulleri Ofisi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, alt problemleri, amacı, önemi, sayıtlıları (varsayımlar), sınırlılıkları ve tanımlarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

Bireyler arasında kötü alışkanlıkların sayısı günden güne artmaktadır. Bireyleri böyle kötü alışkanlıklara iten birçok sebep olmasına karşın, içinde bulunduğu ve yetiştiği aile ortamı, benlik gelişimi ve yetiştiği çevre gibi önde gelen özellikleri saymak mümkündür (Beyazyürek ve Şatır, 2000). Ülkemizde madde kullanımı diğer ülkelere nazaran daha az gibi görünse de yapılan çalışmalar (AMATEM, 1997) madde kullanımı sorununun giderek arttığını göstermektedir. Şanlıurfa'da üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada (Altındağ, Yanık, Yengil ve Karazeybek, 2005) sigara, alkol ve yasadışı madde kullanımı sırasıyla % 64.4, 30.4 ve 2.3 olarak bulunmuştur. Ülkemizde madde kullanımı cezalandırıcı yasalarla karşı karşıya olduğu için bu kişilerin açık bir şekilde hastaneye başvurmaları nadirdir.

Kültür etkileşimiyle meydana gelen değişiklikler sonucunda hızla değişen aile yapısının etkisiyle uyuşturucu ya da uyarıcı madde kullanımı ciddi bir problem olarak toplumu ve insan hayatını tehdit etmektedir (Beyazyürek ve Şatır, 2000). Gezek'in (2007) yaptığı araştırma sonucunda madde kullananların % 88'inin bir kez ya da birden fazla suç işledikleri ve bunlar arasında hem insan hayatını hem de toplum huzurunu tehdit eden hırsızlık, gasp, adam yaralama, kavga ve tecavüz gibi suçların bulunduğu görülmüştür.

Madde kullanımı ve bağımlılığı kentleşmenin olumsuz bir sonucu olarak hayatımıza girmiş durumdadır. İnsanoğlu, bazı maddelerin sahte bir rahatlama ve geçici de olsa kendini daha farklı hissetme duygusunu sağladığını fark ettiği günden bu yana, madde bağımlılığı önemli bir biyopsikososyal sorun olarak ortaya çıkmıştır (Beyazyürek ve Şatır, 2000). Yapılan bir araştırmada (Gezek, 2007) madde kullanan gençlerin %28'i rahatlamak / keyif almak, %20'si unutmak ve %16'sı da acılarını azaltmak için madde kullandıklarını dile getirmişlerdir.

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde yapılan çalışmalar (Öztürk, 2004) sonucunda, en başta sigara, alkol ve esrar olmak üzere bağımlılık yapan maddelerin gençler arasında kullanılmasının arttığı gözlenmektedir. İstanbul'da lise öğrencileri arasında yapılan

araştırmada (AMATEM, 1997), hayat boyu bir kez esrar kullanımı 1991'de % 0.7 bulunmuşken bu rakam 1996'da % 4.2'ye kadar ulaşmıştır. Bu rakamlardaki tehlikenin büyüklüğü, matematik olarak değil de geometrik olarak artacağı dikkate alınırse daha iyi kavranabilir (Çelikkol, 2010).

Kılıç'ın (2007) yaptığı çalışma sonucunda anne babaların, çocuklarını madde kullanımı tehlikesinden korumaları için demokratik bir tutuma sahip olmaları gerekliliğini vurgulamıştır. Çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenmeyen, çocuklarına gereken ilgiyi göstermeyen ailelerde çeşitli sebeplerden dolayı çocuklar ihtiyaç duydukları ilgiyi yanlış yerlerde aramakta, madde kullanımına yönelebilmekte ve sonuç olarak bağımlı duruma gelebilmektedirler. Madde kullanımının etiyolojisini ortaya çıkartmak için yapılan araştırmalar (Ögel, Taner, Eke ve Erol, 2004), aileye bağlı koruyucu ve risk artıran etkenlerin, çocukların madde kullanımı davranışıyla ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Knight (1937) çalışmalarında, alkoliklerin, çocukluk yaşantılarında aşırı istekleri ana-babaları tarafından reddedilmemiş ve hoşgörüle karşılanmış kişiler olduğu sonucuna varmıştır (Akt. Geçtan, 2003). Sağlıklı ve güçlü kişilik gelişimi için çocuğun ihtiyaçlarının doyurulması ve ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayabilme sorumluluk ve kabiliyetine ulaşması gerekir. Ailenin çocuğa karşı, sevgi ve disiplin olmak üzere iki temel görevi bulunmaktadır. Bu iki temel öğeyi en sağlıklı biçimde gösteren tutum, en olumlu tutum olarak kabul edilmektedir. (Öztürk, 2004).

Anne-babanın çocuğa yaklaşım tarzı, uyguladığı disiplin şekli çocuğun kişiliğini ve diğer bireysel özelliklerini biçimlendirmektedir. Aile içinde çocuk her gördüğü davranışı tekrar etme eğilimindedir (Yavuzer, 1997). Gergin ve birbirleriyle sürekli tartışan anne baba ilişkisi, çocuklar için güvensiz bir ortam yaratmaktadır (Bulut, 1983). Ailede çocuğa karşı takınılan tutumların, aile yapısıyla birlikte çocuğun kişilik gelişimi üzerinde oldukça önemli rol oynadığı ve ileride nasıl bir insan olacağı konusunda ipuçları verdiği belirtilmektedir (Yavuzer, 1997).

Ana-babanın tutumları çocuk için rol modeli oluşturmakta ve bu durum çocuğun yaşamında önemli yer edinmektedir. Çocuk, yetişme çağına ana-babasıyla özdeşim kurarak, onları taklit ederek, kişiliğinin ve karakterinin temellerini oluşturmaya başlamaktadır (Bozaslan, Genç ve Kaya, 2012). Çocukların sosyal ve psikolojik açıdan sağlıklı olmaları, ailenin davranış biçimlerine bağlı olarak gelişmektedir. Çünkü çocuk her şeyi ailede öğrenmekte ve benimsemektedir (Bulut, 1983). Ana-baba tutumlarıyla özdeşim kuran çocuk, ebeveynleri ile benzer tutumları sergilemeye ve onlar gibi davranmaya başlamaktadır. Ana-babaların çocuklarına karşı gösterdikleri sağlıklı ve doğru tutum, çocuğun, özsaygısının

artmasında ve kendisiyle barışık bir birey haline gelmesinde önemlidir. Aksi durum ise kendisini bile kabullenmemiş ve toplumun başına problem olan sorunlu bireylerin artması sonucunu doğurmaktadır (Bozaslan ve diğerleri, 2012).

Çocuğun yetiştiği ailenin yapısı, genişliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla duygusal ve toplumsal gelişmesini etkilemektedir (Yavuzer, 1993a). Bunun yanında aile ile kurulan nitelikli ve güçlü bir iletişimin, çocuğun kendine güvenini artıracacağı ve akran baskısına karşı koruyucu olacağı belirtilmiştir (Ünlü ve Evcin, 2010). Her anne-babanın bilerek ya da bilmeyerek çocuklarına karşı tutumu değişik olabilmektedir. Bazı çocuklar daha çok sevilmekte, bazılarında baskı yapılmakta, bazıları istenmeyen çocuk olarak görünmekte, bazılarında ise daha çok hoşgörü gösterilmektedir. Bütün bu tutumlar, çocuğun hem kişiliğinin, hem de sosyal gelişiminin değişik biçimler kazanmasına neden olmaktadır (Yavuzer, 1993a).

Fonksiyonel yapıda olmayan bir aile içerisinde yetişmek de kişinin madde kullanmasına yol açmaktadır (Durukan, 2006). Fonksiyonel olmayan aile yapısından gelen bireylerin madde kullanma ve bağımlı olma potansiyelleri yüksektir. Aile içerisinde roller dağıtımında bir karmaşa söz konusuysa, aile içerisindeki iletişim zayıfsa, tutarsız ya da otoriter ya da ilgisiz anne-baba tutumları hâkimse kişi madde kullanma ve bağımlı olma potansiyeli taşımaktadır (Akfert, Çakıcı ve Çakıcı, 2009). Fonksiyonel olmayan ailelerde yetişen bireylerin, doğumdan itibaren gerçekleşen süreçte karşılaştığı anne baba tutumları ve rollerinden dolayı, olumsuz yaşantılar geçirme olasılığının yüksek olacağı ve bu nedenle böyle ailelerde yetişen bireylerin, madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda riskli bir grup oluşturacağı bildirilmektedir (Kılıç, 2007).

Ailenin çocuğuna anne-babalık yapma biçimi de önemli bir etmendir. Anne-baba çocuk ilişkisinin kalitesi, çocuğun topluma uyum sağlayıp sağlamadığını (Ögel, 2005) ve uyumlu bir kişilik geliştirip, sosyal bir birey olarak yetiştirilmesini (Sarı, 2007) belirlemektedir. Çocuğun gelişiminde, anne-baba tutumunun, ilerleyici, destekleyici, denetleyici öğeleri ve niteliği gencin ve daha sonra erişkinin davranışının alacağı şekli itibarıyla önemli bir avantaj sağlamaktadır (Ögel, 2005). Anne-baba tutumları ile çocuğun psiko-sosyal gelişimi arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların çoğunda (Peterson, Bush ve Supple, 1999; Akt. Kılıç, 2007) kendini ailesine yakın hisseden ergenlerde alkol, uyuşturucu kullanımı ve suça yönelme davranışının daha az görüldüğü bildirilmiştir.

Risk etmenleri ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda aile ilişkileri üzerinde ısrarla durulmaktadır. Ana babaları ile zayıf ilişkileri olan ve ana babasından az sosyal destek alan

gençler arasında madde kullanımı olasılığının daha fazla olduğu görülmüştür (Gürol ve Ögel, 1996). Türkiye’de yapılan bir çalışmada (Tamar, Ögel ve Çakmak, 1997), babası okur-yazar olmayan ya da üniversite mezunu olan gençler arasında madde kullanımının daha fazla olduğu bulunmuştur. Ana babası sağ olanlar arasında madde kullanımı % 3.4 iken, baba kaybında bu oran % 5.9’a, ikisinin de sağ olmaması halinde oran % 15.8’e çıkmaktadır.

Ebeveyn-çocuk arasında yakınlık ve bağlılığın olmaması, gerekli olan sevgi ve güven ortamının oluşturulamaması, ebeveynlerin çocuğun yaşamı ile ilgili olmaması ve uygun olmayan disiplin yöntemlerinin varlığı da madde kullanımını artıran diğer risk etkenleri arasındadır (Ögel, 2006). Korkut’a (2004) göre madde kullanan çoğu birey, aile bağları zayıf ve iletişimi kısıtlı olan aileden gelmektedir. Bu nedenle ana-babaların eğitilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Yapılan benzer çalışmada ise Gezek (2007), gençlerin ailede bulamadıkları olumlu duygusal tepkileri başka kişi ve davranışlarla doldurmaya çalıştıklarını belirtmiş ve ailenin çocuk yetiştirme tutumlarının, kişinin madde kullanımı davranışı edinmesinde önemli bir etken olduğu sonucuna varmıştır.

Madde kullanmada aile etkisini araştıran çalışmalara bakıldığında bağlanma biçimleri de önemli bir yer tutmaktadır. Bowlby’e (1969) göre bağlanma, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan kişilere genellikle de anne babaya karşı geliştirdiği güçlü bağıdır. “Erken yaşlarda bağlanma figürü ya da birincil bakıcılarla kurulan ilişkinin niteliği yaşamın sonraki yıllarında kurulacak yakın ilişkiler için temel oluşturmaktadır” düşüncesi bağlanma kuramının dayandığı psikanalitik teoridir. Çocuk ile onu yetiştirenler arasında kurulan bağın önemli olduğu ve gelişimi üzerinde ömür boyu etkili olduğu belirtilmektedir. Birçok insan hayatının birçok evresinde başkaları ile bir bağ kurmak ihtiyacındadır ve geliştirdiği bu bağ yaşam kalitesini belirlemektedir. Çocukluk döneminde bu bağ kendisine bakan kişilerle kurulurken, ergenlik döneminde arkadaşlarla ve yetişkinlik döneminde ise duygusal ilişkiye girdiği kişilerle kurulmaktadır (Bowlby, 1969). Bireyin mutlu olması, sosyalleşmesi ve ilişkilerinin doyurucu olması ya da mutsuz ve psikolojik sıkıntılar yaşaması kurulan bağlanma biçimine göre değişmektedir.

Bağlanma biçiminin kalitesi doğrultusunda çocuğun, kendisi ve başkaları hakkında fikirler edindiği, algılarını, duygularını, düşüncelerini bu bağlanma biçimine göre şekillendirerek, içsel çalışan modeller geliştirdiği ve bireyler arası ilişkilerini yaşamı boyunca bu şekilde sürdürdüğü ifade edilmiştir (Günaydın, Selçuk, Sümer ve Uysal, 2005). İlişkilerin sağlıklı ve işlevsel olabilmesi, geleceğin sorunsuz kılınabilmesi ve psikopatolojik

problemlerden uzaklaşılması adına bakım verenle çocuk arasındaki ilişkinin hayati önem taşıdığı birçok araştırma sonucunda görülmüştür (Bowlby, 1969).

Ainsworth ve diğerleri (1978), Bowlby'nin kuramını temel alarak 3 tür bağlanmadan söz etmiştir. İlki temel gereksinimlerin zamanında karşılanması şeklinde ortaya çıkan ve bebeklerin kendilerini güvende hissettikleri güvenli bağlanmadır. İkincisi, bebekten gelen mesajların bakıcı tarafından karşılık bulmaması ya da zamanında karşılık verilmemesi durumunda ortaya çıkan kaygılı/kararsız bağlanmadır. Üçüncüsü ise, bakıcının bebeğin ihtiyaçlarına karşı tepkisiz kalması durumunda gelişen kaygılı/kaçınmacı bağlanmadır. Kapçı ve Küçüker (2006) de yaşamın ilk yıllarından itibaren çocuk ile bakıcı arasında meydana gelen bağlanma biçiminin, hem çocukluk döneminde hem de daha sonraki dönemlerde kişinin ruh sağlığını etkilediğini bildirmiştir.

Güvenli bağlanan çocuklarla güvensiz bağlanan çocuklar arasında yaşam kalitesi bakımından farklılıklar göze çarpmaktadır. Güvenli bağlanma, çocuklara kendilerini daha iyi ifade etme, dürtülerini kontrol etme, olumlu benlik, stresi doğru bir şekilde yönetme, düzenli ilişkiler ve sağlıklı bir şekilde ilişkileri sürdürme gibi temel özellikleri kazandırmaktadır. Güvensiz bağlanan çocuklarda ise empati eksikliği, olumsuz benlik, antisosyal eğilimler, yalan söyleme, kötü alışkanlıklar edinme, hayvanlara kötü davranma gibi uygun olmayan davranışlar gözlenmektedir (İlhan, 2012). Aynı şekilde çocuklukta kurulan ilişki sonrasında gelişen bağlanmanın biçimi, ileriki yıllarda kurulacak olan ilişkilerin biçimini etkilemektedir, sağlıklı veya sağlıksız tutum ve davranışların oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Kılıç, 2007). Güvenli bağlanan çocuklar, tehlike anında onu koruyan birilerinin varlığını hissettiğinden etrafı özgür bir şekilde keşfetmektedir. Güvensiz bağlanan çocuklarda ise güvenebilecekleri birilerinin bulunmamasından dolayı sağlıksız bir kişilik gelişmektedir (İlhan, 2012).

Aile bireylerinin yanlış tutum ve davranışları yüzünden ergenlik döneminde madde kullanımını risk oluşturmaktadır. Buna anne babanın madde kullanması ya da esnek bir tutuma sahip olmaları sayılmıştır (Alikışıfoğlu, 2005). Madde kullanmada aile etkisini araştıran çalışmalara bakıldığında bağlanma biçimleri de önemli bir yer tutmaktadır. Drapela ve Mosher'in (2007) çalışması, madde kullanım sorunu olmayan bir anne babaya sahip olan ve anne babasıyla güvenli bir bağlanma şekli geliştiren gençlerin daha az madde kullanma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Başka bir çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Morsünbül, 2009). Anne babasıyla güvenli bağlanma geliştiremeyen bireylerin, güvenli bağlanma geliştiren bireylere göre daha fazla riskli davranışlar içine girdikleri ve madde

kullanma eğiliminde oldukları bulunmuştur. Aynı şekilde bağlanma biçimleriyle birçok sorunlu davranış arasında bir ilişki olduğu görülmüştür (Görgün, Tiryaki ve Topbaş, 2010).

Güvenli bağlanma geliştiren bireylerin stresle başa çıkmada başarılı oldukları ve bu durumun ilişkilere olumlu yansıdığı görülmüştür (Janssen, Schuengel ve Stolk, 2002). Madde kullanan veya bağımlı durumunda olan bireylerin, kişilerarası ilişkilerinde ve stresle başa çıkmada sorunlar yaşadıkları bildirilmiştir (Hasking, Lyvers ve Carlopio, 2011). Yaşadıkları gerginliği azaltmak ve acısını dindirmek için de yani stresle başa çıkma olarak da madde kullanma yoluna gidildiği (Garland, Boettiger ve Howard, 2011) ve genç yaşta madde kullanan bireylerin ilerleyen dönemlerde, madde kullanmayanlara göre depresyon geliştirme riskinin de daha fazla olduğu ifade edilmiştir (Nurmedov, 2011). Depresyon sorununun da azımsanmayacak kadar önemli olduğu yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), dünyadaki sağlık kuruluşlarına gönderdiği bildiriye, 2020 yılında kalp hastalıklarından sonra en tehlikeli ikinci hastalığın depresyon olacağını ve dünyada 340 milyon insanın depresyon geçirmekte olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de de 3.5 milyon insanın depresyonla mücadele halinde olduğu ifade edilmiştir (Tarhan, 2012).

Yapılan araştırmalar sonucunda uzun süreli madde kullanımı davranışı olan bireylerin, başa çıkma becerilerinin bozulduğu ve etkili başa çıkma yöntemlerini kullanamadıkları ortaya çıkmıştır (Holahan, Moos ve Holahan, 2001). Günlük hayatta karşılaştıkları stresle başa çıkmada zorluk yaşayan madde kullanan bireylerin, yaşamı zor algıladıkları ve problemlerle mücadele etmek yerine sahte bir rahatlama sağlayan alkol gibi maddelere yöneldikleri ifade edilmiştir (Aki, Arıkan ve Işıklı, 2008).

Erbaş ve erlerle ilgili yapılan bir çalışmada (Bakır ve diğerleri, 2003) askerlerin ve ebeveynlerinin eğitim düzeyleri, arkadaş çevresi, sosyoekonomik durumu ve yaşanılan yerin coğrafi büyüklüğü araştırılmış ve risk faktörleri olarak belirlenmiştir. Sevinçok, Küçükardalı ve Dereboy (1997) ise acemi askerlerin madde kullanım sıklığı ve madde kullanma yaşı üzerinde araştırma yapmışlardır. Oysa alanyazında belirtildiği gibi madde kullanımını etkileyen ailesel (bağlanma) ve kişisel (başa çıkma) faktörlerin önemli olduğu, ayrıca uyumsuz başa çıkma, güvensiz bağlanma ve madde kullanmanın depresyon gibi olumsuz duygu durumlarını yoğun yaşamalarına neden olduğu belirtilmektedir. Bu çalışma ile madde kullanan ve madde kullanmayan erbaş ve erlerin ebeveyne bağlanma, depresyon düzeyleri ve stresle başa çıkma stilleri incelenmiştir. Yetişen bireylerin toplumsallaşmada problem yaşamaması, uyumlu başa çıkma stillerini öğrenmesi, madde kullanımı gibi yanlış davranışlar edinmemesi ve sağlıklı bir kişilik geliştirmesi için sosyal gelişimlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi önemlidir. Bu

nedenle askerlik görevini yapan erbaş/erlerin ebeveyne bağlanma, depresyon düzeyleri ve stresle başa çıkma stilleri ile madde kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı erbaş/erlerin anne baba tutumları, aile yapısı, anne babaya bağlanma, depresyon düzeyleri ve stresle başa çıkma stillerinin, madde kullanıp kullanmamaya göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemler ele alınmıştır.

Alt Problemler

1. Ana-babaya bağlanma, stresle başa çıkma, depresyon puanları madde kullanıp kullanmamaya göre farklılaşmakta mıdır?
2. Madde kullanan erbaş ve erlerin, bağımlılık profil indeksi puanları, onların anne-baba eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Madde kullanan erbaş/erlerin ana-babaya bağlanma, stresle başa çıkma, depresyon puanları Bağımlılık Profil İndeksi düzeylerine göre farklılaşma var mıdır?
4. Madde kullanan erbaş/erlerin madde kullanma yaşı ve madde kullanım nedenleri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Türkiye’de madde kullanımı sorunu giderek artan bir seyir göstermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar madde kullanımı sorununun yaygınlaştığını ve madde kullanımına yönelik olarak koruyucu tedbirlerin alınmaması halinde, madde kullanımının aile ve toplum sağlığını tehdit etmeye devam edeceğini göstermektedir. Özellikle genç nüfus kesimini etkilediği ve madde kullanımına başlama yaşının giderek daha da küçüldüğü gözlenmektedir.

Araştırmalar, madde kullanan çocukların yoksul, şiddetin yoğun ve iletişimin kısıtlı olduğu, güvensiz bağlanmanın olduğu ve parçalanmış ailelerden geldiğini göstermektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir ailede doğmak, çocuklar için pek çok olaktan yoksun olmak ve erken yaşta çalışmaya başlamak anlamına da gelmektedir. Hayata erken atılmak zorunda kalan çocuklar okula devam edememekte, eğitim yerine sigaraya-alkol-uyuşturucuya

alışma, kolay yoldan para kazanma, suça bulaşma, dışlanma, yasal olmayan işlere girme, aşığılanma, kavga, şiddet gibi tehlikelere maruz kalmaktadır.

Madde kullanımı tüm topluma zarar vermektedir. Bulaşıcı bir hastalık gibi yaygınlaşmakta ve bireyler başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerini tehdit eden ulusal bir sorun haline gelmektedir. Ailenin uyuşturucu maddelere karşı tutumları, çocuk yetiştirme tarzları, çatışmalı bir ortamın varlığı, aile içinde ceza-ödül sisteminin kurulamaması gibi sebeplerden dolayı bağımlılığa giden yol kaçınılmaz olmaktadır. Aile faktörünün önemi de böyle durumların meydana gelmesi sonrasında ortaya çıkmaktadır.

Aile içerisinde yaşanan ilişkilerin, bireyin ileriki yaşamında yol gösterici olduğu ve davranış biçimlerini oluşturduğu bilinmektedir. Anne babanın madde veya alkol kullanma alışkanlığı, herhangi bir sorun karşısında bunları başa çıkma yolu olarak kullanması çocuk için rol modeli oluşturmakta, çocuğun da ileride karşılaştığı sorunlar neticesinde anne babayı örnek alarak böyle maddeleri kullanmasına neden olmaktadır. Yani herhangi bir stres, kaygı durumunda işlevsel başa çıkma yöntemleri yerine, alkol veya uyuşturucu madde kullanımı gibi pasif başa çıkma yöntemleri kullandıkları yapılan araştırmalar sonucunda bulunmuştur. Aile ortamında bu tür olumsuzluklar yaşayan, anne babasından gerekli destek, güveni alamayan ve doğru davranış biçimlerini öğrenemeyen bireylerin dışsal stres kaynakları karşısındaki gerilimi azaltmak adına güvenli yaklaşım ya da iyimser yaklaşım yerine çaresiz yaklaşımı ya da boyun eğici yaklaşımı sergilediği görülmektedir. Sonuç olarak da alkol ya da uyuşturucu madde kullanımı gibi toplumun geleceğini tehdit eden istenmeyen durumlar ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma ile aile yapısının, anne-baba tutumlarının erbaş ve erlerin davranış edinmesi açısından ne derece önemli olduğu ve iyi bir ailenin varlığı erbaş ve erlerin gelişimine nasıl katkı sağladığı araştırılacaktır. Erbaş ve erlerin yanlış davranışlar içine girmemesi ve zararlı, yıkıcı bir olayla karşılaştığı zaman güvenli bir şekilde hareket etmesi için sağlıklı aile yapısının önemi kavranmış olacaktır. Aynı şekilde daha önce yapılmış çalışmalara kaynaklık edeceği ve aile faktörü ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi sağlayacağı değerlendirilmektedir. Aile içinde ödüllendirmenin az olması, genellikle olumsuz duyguların ifade edilmesi, aile bağlarının zayıf olması gibi durumların söz konusu olduğu ailelerde yetişen çocukların olumsuz bir benliğe sahip oldukları ve madde kullanımı karşısında güvensizlikten dolayı maddeye 'Hayır' diyemedikleri yapılan araştırmalar sonucunda karşımızda çıkmaktadır. Yapılan bu çalışmayla bireylerin ve ailelerin bu konularda bilinçlendirilmeleri, farkındalık geliştirmeleri ve doğru davranış kalıplarını öğrenmeleri amaçlanmaktadır.

Bu çalışma neticesinde madde kullanan bireylerin nasıl bir aileden geldikleri, aile ilişkilerinin ne düzeyde olduğu, yaygın olarak yapılan yanlış tutumlar ve bireyi madde kullanmaya iten ailevi sebepler kısmen de olsa belirlenecektir. Elde edilen kazançlar sayesinde ailelerin bilinçlendirilmesi sağlanacak ve yaptıkları hataları tekrar etmeme adına yol gösterici olacaktır. Aile içerisinde yaşanan problemlerin ve yanlış iletişimin çözümü kolaylaşacaktır. Yapılan çalışmalarda kişiyi madde kullanmaya iten sebeplerin başında arkadaş etkisi gelse de, arkadaş seçiminde önemli rol oynayan ve çocuğunun kiminle arkadaş olmasını belirleyen kişinin yine aile olduğu göz önüne alındığında, ailenin hayati önem taşıdığı ve ilk sıralarda olması gerektiği görülecektir.

Bu çalışmadan elde edilen bulguların aynı zamanda aile faktörünün neden önemli olduğu ve erbaş ve erlerin davranışlarının nasıl şekillendiğini, kısmen de olsa göstermesi açısından psikoloji alanına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Çünkü alanda yapılmış çalışmalar göstermektedir ki, psikolojik rahatsızlıkların temelinde geçmiş yaşantılar vardır ve bu yaşantıların oluşmasında da anne-baba tutumları, aile içi iletişim, ebeveyne bağlanma ve ailenin yapısı önemli bir yer tutmaktadır. Erbaş ve erlerin, madde kullanmaya bağlı yaşadığı ailevi stresörlerin ve askeri ortama uyum sağlama çabalarının daha iyi anlaşılması ve buna yönelik tedbirlerin zamanında alınması adına bu çalışmanın faydaları daha iyi anlaşılacaktır.

Erbaş/erler üzerinde yapılacak olan bu çalışma sonucunda askeri ortamda meydana gelen firar, disiplin suçları, kişilerarası ilişkilerdeki sorunlar, kendine zarar verici davranışlar, askeri ortama uyum sorunları, intihar vb. gibi oluşabilecek olumsuz durumların ve olayların azalması yönünde katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Erbaş ve erlerin karşılaştıkları stres, kaygı ve gerilim durumlarında etkili başa çıkma yöntemlerini kullanarak, yanlış ve pasif başa çıkma yöntemleri sonucunda madde kullanımı gibi zararlı ve yıkıcı davranışlar içerisine girmemeleri de amaçlanmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde, Rehberlik ve Danışma Merkezlerinde (RDM) çalışan Psikolojik Danışman ve Psikologlara, Eğitim Birliklerindeki Tabur, Bölük ve Takım Komutanlarına, Madde Kullanımı ve Bağımlılığın nedenleri ile ilgili yapılan çalışmalara, Milli Eğitimde yürütülen Rehberlik çalışmalarına ve Pedagoji alanındaki çalışmalara da önemli katkılarının olacağı öngörülmektedir.

Aynı zamanda, bu araştırmadan elde edilen bilgiler sonucunda aile faktörünün erbaş/erler ve toplum için ne kadar önemli olduğu, madde kullanımı gibi yıkıcı etkisi olan kötü davranışların eğitimsiz ve yanlış anne-baba tutumlarından kaynaklandığını; sağlıklı ve kendine güvenen erbaş ve erlerin yetişmesi için aile ilişkilerinin pozitif ve iletişime açık olması gerektiği

gibi birçok hayati önem arz eden konulara vurgu yapması ve katkı sağlaması açısından da yararlı olacağı öngörülmektedir.

Sınırlılıklar

1. Örneklem grubunu bir eğitim tugayındaki erbaş/erler oluşturduğundan sonuçların genellenebilirliği bu çerçevede değerlendirilmelidir.
2. Sonuçlar sadece esrar, alkol, hap veya uçucu madde kullanan erbaş/erlere yönelik genellenebilir.
3. Bütün katılımcıların sadece erkeklerden oluşması nedeniyle, sonuçlar erkeklere yönelik genellenebilir.

Tanımlar

Madde Bağımlılığı: Vücudun bir ya da birden çok işlevini olumsuz yönde etkileyen maddelerin kullanılması ve kullanımından dolayı zarar görüldüğü halde bunların bırakılamamasıdır (Ünlü ve Evcin, 2010).

Madde Kullanımı: Bireyin kullandığı maddeler nedeniyle ev ve iş ile ilgili sorumluluklarını yerine getirememesi, yasal olarak sorunlar yaşaması, sosyal ilişkilerde yetersiz kalmasına rağmen, tehlikeli bir biçimde tekrar madde kullanması durumudur (Ögel, Karalı, Tamar ve Çakmak, 1998).

Yoksunluk: Aşırı miktarda kullanımının kesilmesinden sonra ortaya çıkan psikoaktif maddeye özgü belirtilerin ortaya çıkmasıdır (Köroğlu, 2004).

Tolerans: Kullanılan maddeyle ilgili istedikleri etkiyi yakalayabilmek adına alınan madde miktarının devamlı artırılması durumudur (Köroğlu, 2004).

Aile: Evlilik ve kan bağıyla birbirine bağlanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler vb. arasındaki ilişkilerden meydana gelen toplum içindeki en küçük birliktir (Ağca, 2006).

Stres: Psikolojik, mesleki, ekonomik ya da sosyal bir durumla, olayla ya da deneyimle baş etmenin zor olduğu durumlarda oluşan kaygı verici ya da tehdit edici histir (Masaroğulları ve Koçakgöl, 2011).

Stresle Başa Çıkma: Kişilerin, karşılaştıkları stresli yaşam olaylarını ne derece kontrol edilebilir algıladıkları ve olaylarla başa çıkmada kullandıkları yöntemlerdir (Şahin, 1998).

Bağlanma: Bebek ile annesi ya da sürekli bakım veren kişi arasında kurulan, temel güven duygusunu geliştiren bağıdır (Bowlby, 1969).

Depresyon: Büyük bir üzüntü, endişe, suçluluk ve değersiz hissetme, başkalarından uzaklaşma, uyku, iştah kaybı ya da her zamanki yaptığı etkinliklere karşı ilgisizlikle ortaya çıkan duygu durumudur.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm; madde kullanımı, aile, ebeveyne bağlanma, stresle başa çıkma ve depresyon hakkında kuramsal ve araştırmalarla ilgili bilgileri kapsamaktadır.

Madde Kullanımı

Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Tanımı

Madde, kötüye kullanım ve bağımlılığa yol açabilecek, değişik yollarla alınabilen, duygu durum, algılama, bilişsel işlevler ve diğer beyin işlevlerinde değişiklik yaratan her türlü kimyasal madde olarak (Çakmak ve Evren, 2006), madde kullanımı ise bireyin kullandığı maddeler nedeniyle ev ve iş ile ilgili sorumluluklarını yerine getirememesi, yasal olarak sorunlar yaşaması, sosyal ilişkilerde yetersiz kalmasına rağmen, tehlikeli bir biçimde tekrar madde kullanması durumu olarak tanımlanabilir (Ögel, Karalı, Tamar ve Çakmak, 1998). Madde kullanımı bozukluklarının temel niteliği, madde ile ilişkili ciddi sorunlara rağmen kişinin maddeyi sürekli olarak kullandığını belirten bilişsel, davranışsal ve fizyolojik bir grup belirtinin ortaya çıkması durumudur (Alkar, 2001).

“Bağımlılık, ortaya çıkan zararlı sonuçlarına rağmen, dürtüsel olarak madde veya sanal alıştırıcı arayışı ve kullanımı ile karakterize, nüksedici, kronik bir beyin hastalığı” olarak da tanımlanır (Tarhan, 2011, s.20). Bağımlılığın gelişmesi bir süreç içerisinde olmakta ve madenin cinsine göre bu süreç uzun ya da kısa olabilmektedir. Madde önce bir kez denenmekte daha sonra zaman zaman, belli durumlar ve sosyal ortamlarda kullanılmaya başlanmaktadır. Bunu da düzenli kullanım ve bağımlılık izlemektedir (Ögel ve Doğmuş, 2008). Madde bağımlılığı, bedenin birçok işlevini olumsuz şekilde etkilemesine rağmen kullanılan maddelerin bırakılmaması şeklinde de tanımlanmaktadır (Ünlü ve Evcin, 2010). Bağımlılık biyolojik, sosyal ve davranışsal boyutları olan bir hastalıktır. Düzelebilen, ancak madde tekrar kullanıldığında nükseden bir hastalıktır. İki tür bağımlılıktan söz edilebilir:

1. **Fiziksel Bağımlılık:** Maddenin varlığına karşı duyulan fizyolojik istektir. Bedende maddeye karşı geliştirilen bir uyum vardır. Madde alınmadığı zaman bozulan fizyolojik uyum sonrasında fiziksel belirtiler ortaya çıkar.
2. **Ruhsal Bağımlılık:** Alışkanlık olarak da bilinen bu bağımlılık türünde kişinin duygusal ya da kişiliği gereği, ihtiyaçlarının karşılama ya da giderme amacıyla o maddeye olan

düşkünlüğü olarak tanımlanır. Kullanılan madde kesildiğinde ruhsal yakınmalar görülür (Ögel ve diğerleri, 1998).

Uyuşturucu maddeler dendiğinde sadece insanları uyuşturan, sakinleştiren ve düşünce yetisini durduran maddeler olarak anlaşılmalıdır. Özelliğine göre uyuşturucu, rahatlık verici, gerçek sorunlardan uzaklaştırıcı olduğu gibi canlandırıcı, uyarıcı, yorgunluk giderici, düşünceye açıklık verici de olabilir. Bütün bunlara bağımlılık yapıcı maddeler denmektedir (Peker, 1994). Bağımlılık yapan maddelere karşı eğilimi olan kişilerde ortaya çıkan ruhsal ve fizyolojik bağımlılık haline ise psikoaktif madde bağımlılığı denilmektedir (Kozacıoğlu ve Gördür, 1995).

AMATEM'e (1996) göre yasal olan ya da olmayan uyarıcı ya da uyuşturucu niteliği olan, bağımlılık yapan maddelerin tümü uyuşturucu madde olarak adlandırılmaktadır. Psikoloji sözlüğünde ise uyuşturucu madde bağımlılığı, "ruhsal gerilim ve çatışmalardan kurtulmak için afyon, kokain gibi uyuşturuculara karşı aşırı tutkunluk geliştirme" şeklinde tanımlanır (Masaroğulları ve Koçakgöl, 2011, s.221). Korkut'a (2004) göre maddeler alkol, sedatifler, amfetaminler, kokain, halisinojenler, uçucular, afyon, kafein, nikotin, reçeteli ilaçlar ve bazı yasal ilaçlar olarak sıralanabilir. Bu maddelerin kullanılması haline ise genel olarak madde kullanımı denmekte, kullanımın zarar veren boyuta gelmesi hali ise bağımlılık olarak adlandırılmaktadır.

Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Tarihiçesi

Uyuşturucu maddelerin çok önceden keyif verici, ağrı giderici ve hastalıkların tedavisinde iyileştirici olarak kullanıldığı ve büyüçülük ile dinsel törenlerde uygulandığı bilinmektedir. Aztek ve Maya uygarlıkları halüsinojenik maddeler içeren mantarları şamanik törenlerde kullanmıştır. Hindu metinlerinde, 3000 yıllık geçmişi olan esrar önemli bir yer tutmaktadır (Ögel, 2001). Esrar dumanının solunarak kullanılması ile ilgili ilk kanıtlar neolitik çağa kadar uzanmaktadır. Esrarın psikotrop etkilerinin yanında diğer etkilerinin incelenmesi Avrupalı bilim insanları tarafından 1800'lü yıllardan itibaren başlanmıştır (Uluğ ve Gürel, 2011).

Tarih kadar eski olan uyuşturucu sevgisi, insanların bilinçlerini değiştirmek için kullandıkları bitkilerle başlamıştır. Yunanlılarda "Dionisos", Romalılarda "Bacchus" diye bilinen içki tanrısı inanışları bulunmaktaydı (Adasal, 1973). M.Ö. 2737 yılında esrarın ismi, Çin İmparatoru'nun Şifalı Bitkiler Tarifi kitabında geçmektedir. Aynı şekilde bugün de

doğüstü güçlerle bağlantıya geçmek için bilinç değişikliğini sağlayan bitkiler, Ekvator'da Jivaro yerlileri tarafından kullanılmaktadır (Tarhan, 2011).

Opiat kullanımı M.Ö. 4000'li yıllarda Sümerlerde, M.Ö. 2000'li yıllarda Mısırlılarda, M.Ö. 2700 yılında Orta Asya'da eski Çin ve Hint uygarlıklarında haşhaş ekimi, afyon üretimi ve afyondan yapılan ilaçlar şeklinde yapılmıştır (Dilbaz, 2011). Alkol kelimesi ise Arapça cevher, esans, öz anlamına gelen alkühl sözcüğünden türemiştir. Eski yunan içki tanrısı Dionysos adına düzenlenen şenliklerde şarap içildiği bilinmektedir. Hammurabi yasalarında alkol alımı ve satımı için kurallardan oluşan düzenlemelere yer verilmiştir (Arıkan, 2011).

Coca yapraklarından elde edilen kokain 1860 yılında, önce Amerika Birleşik Devletleri'nde ve daha sonra da Avrupa'da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Amfetamin, sedatif-hipnotik ve anksiyolitik ajanların üretimi 1930'lu yıllara dayanmakta ve kötüye kullanım durumları ise 1960'lı yıllara ve II. Dünya Savaşı dönemine rastlamaktadır. Uçucu madde kullanımıyla ilgili vakalar da 1950'li yıllarda bildirilmeye başlanmıştır (Yancar, 2005).

Afyonun anestezi bir madde olduğu 10. yüzyılda keşfedilmiştir. Bağımlılık sözcüğü ilk olarak Alman kaynaklarında daha sonra ise İngiliz kaynaklarında gözlenmektedir (Ögel, 2001). Firdevsi'nin "Şehname"sinde, Omiros'un "Odysse" eserinde uyuşturucu maddeler ile ilgili bölümler bulunmaktadır (Adasal, 1973). Morfin ilk olarak 21 yaşındaki Sertürner adında bir eczacı tarafından keşfedilmiştir. Aspirin'in 1899'da piyasaya çıkmasıyla afyon önemini kaybetmiştir. Aynı tarihte Bayer laboratuvarlarında Dresser Diasetilmorfini yani eroin piyasaya sürülmüştür. Uyuşturucu ile ilk uluslararası mücadele 1909 yılında ABD'nin girişimi ile Şangay'da bir toplantı şeklinde gerçekleşmiştir (Ögel, 2001).

Halüsinojenler çok zengin bir geçmişe sahiptir. Birçok kültürde dinsel ya da mistik yaşantılar için kullanılmıştır. Hindu kutsal kitabı olan Rig Vera'da daha yüksek bilince ulaşmak adına kullanılan kutsal madde somadan bahsedilmiştir (Akvardar, 2011). Beaudelaire gibi şairler "Suni Cennetler" gibi eserlerinde maddelerden övgüyle bahsetmişlerdir (Adasal, 1973). İlk sentetik halüsinojen olan LSD (Liserjik Asid Dietilamid) 25 ise 1938'de sandoz laboratuvarında, İsviçreli kimyacı Albert Hoffman tarafından bulunmuştur. LSD kullanımı 1950'lerin sonlarında 1960'ların başlarında artmıştır. Olumsuz etkilerinden ötürü, ABD'de 1966'da yasaklanmıştır. Lise ve kolej öğrencileri arasında, 1990'larda kullanımının arttığı bildirilmiştir (Akvardar, 2011).

Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Türkiye'deki Tarihçesi

M.Ö. 3000 yılından bu yana, Anadolu'da afyon geleneksel olarak yetiştirilmiştir. Sümerler ise M.Ö. 4000 yıllarında “gil” adını verdikleri haşhaş ve keneviri yetiştirip tedavi amacıyla kullanmıştır. Bu tür maddelere karşı ilk düzenleme Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlı döneminde 1873 yılında yayınlanan sözlükte afyon sözcüğü yer almıştır. İstanbul'da Japonlar tarafından 1930 yılında eroin fabrikası kurulmuştur. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) 1938 yılında kurulmuş ve afyonla ilgili her türlü işlem devlet tekeline alınmıştır. Türkiye, 1938-1971 yılları arasında dünya yasal afyon pazarının %50-55'ine sahip olmuştur (Ögel, 2001).

İslam dininde şarap keyif verici etkisinden dolayı yasaklanmıştır. Afyon ve tütün kullanımı da içenlere zevk verdiği için şeyhülislamca da haram sayılmıştır. Osmanlılarda tütün içimi 1500'lü yıllarda Mısır'da başlamış olup, 17.yüz yılda Venedik, Portekiz ve Genova'lı denizcilerin İstanbul'a gelişi ile hızlanmıştır. Afyon, tütün ve kahve de IV. Murat döneminde yasaklanmıştır (Barış, 2003).

Türkiye'de LSD, kokain ve eroin gibi maddelerin daha çok sosyoekonomik düzeyi yüksek zengin kesimlerinde ve seyrek olarak kullanıldığı gibi bir inanış bulunmaktadır. Basın ve yayın organlarında ise sosyoekonomik düzeyi düşük olan kesimde de daha çok tiner kötüye kullanımı ile birlikte uçucu solvent tipi bağımlılığın yaygın olduğu haberleri bulunmaktadır (Uzay, 2009). Ayrıca esrar bağımlılarının, eroin, kokain ve ecstasy kullanıcılarına oranla daha düşük gelire sahip oldukları bulunmuştur (Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı Merkezi, 2013).

Türkiye'de yapılan çalışmalarda (Yürüten, 2013), madde kullanımının erkeklerde daha fazla olduğu, bu durumun da cinsiyetin biyolojik etkisinden daha çok sosyal rollerle ilişkili olduğu ve en çok risk taşıyan maddeye başlama yaşının ergenlik dönemine denk geldiği belirtilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı Merkezi'nin (TUBİM, 2013) raporuna göre en küçük madde kullanma yaşının 10, maddeyi ilk kez deneme yaş ortalamasının 20 olduğu ve maddeyi ilk denenmenin 15-24 yaş aralığında yoğunlaştığı bildirilmiştir.

Kullanma oranlarına bakıldığında, bağımlıların % 83'ünün esrar, % 11'inin eroin, % 2'sinin ecstasy, % 0,87'sinin de kokain kullandığı bulunmuştur. Aynı zamanda madde kullanıcılarının % 67'sinin ilköğretim mezunu olduğu, % 61'inin hiç evlenmediği ve % 34'ünün de herhangi bir işte çalışmadığı sonucuna ulaşılmıştır (TUBİM, 2013). On dört-on dokuz yaş aralığındaki 11812 lise 2. sınıf öğrencilerine yönelik yapılan çalışmada (Bahar, 2012)

ise, öğrencilerin % 26,3'ünün tütün ürünlerini, % 19,4'ünün alkollü içecekleri, % 2,2'sinin hastalık nedeni dışında ilaçları ve % 1,5'nin bağımlılık yapan yasa dışı herhangi bir maddeyi en az bir kez denediği bulunmuştur. Gençlerle yapılan benzer diğer bir çalışmada da (www.e-psikiyatri.com) yaşam boyu en az bir kez alkol kullanımının % 35-45, esrar kullanımının % 4, uçucu madde kullanımını % 4 ve ecstasy kullanımının % 2-2,5 oranında olduğu bildirilmektedir.

İstanbul'da 2004 yılında 15 ilçede lise 2. sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada (Tamar, t.y.) yaşam boyu esrar kullanımının % 5.8, uçucu madde kullanımının % 5.9, ecstasy kullanımının % 3.1 ve eroin kullanımının da % 1.6 olduğu bulunmuştur. Lise 2. sınıf öğrencileri ile 2001 yılında yapılan benzer bir çalışma ile kıyaslandığında esrar kullanımının % 75.7, uçucu madde kullanımının % 40.5, ecstasy kullanımının % 287.5, eroin kullanımının ise % 100 arttığı görülmüştür.

Uyuşturucu madde kullanımı sebebi ile AMATEM'e yapılan başvuru sayısının sürekli arttığı ifade edilmiştir. 1989 yılında 811, 1991 yılında 1391, 1993 yılında 1555, 1995 yılı içerisinde ise 2966 madde kullanıcısının AMATEM'e başvurduğu bildirilmiştir (Ögel, 2001). Lise öğrencileriyle 1991 yılında yapılan çalışmada (Uluğ, 1998), alkol dışı herhangi bir maddeyi yaşam boyu en az bir kez kullanma oranı % 2,6 iken, 1995 yılında buna benzer bir çalışmada bu oranın % 7'e çıktığı saptanmıştır. İstanbul'a bağlı Bakırköy ilçesi sınırları içinde yer alan üç liseden 980 öğrenci üzerinde yapılan benzer bir çalışmada (Akın, 2000) ise öğrencilerin %19.5'inin alkollü içkiyi farklı aralıklarla içtiği ve erkek öğrencilerde alkollü içki içme oranının kız öğrencilerden fazla olduğu, öğrencilerin % 2.3'ünün sakinleştirici ve yatıştırıcı ilaç, % 3.2'sinin de esrar denedikleri belirlenmiştir.

Tanı ve Sınıflama

DSM-5'e (2014) Göre Madde Kullanım Bozukluğu Tanı Ölçütleri

DSM-5'e (2014) göre de madde ile ilişkili bozukluklar, (1) madde kullanım bozuklukları ve (2) maddenin yol açtığı bozukluklar olarak iki kümeye ayrılmıştır.

A. On iki aylık süre içinde, aşağıdakilerden en az ikisi ile kendini gösteren, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da işlevsellikte düşmeye yol açan, sorunlu bir madde kullanım örüntüsün bulunması gerekir:

1. Çoğu kez, istendiğinden daha büyük ölçüde ya da daha uzun süreli olarak madde alınır.

2. Madde kullanmayı bırakmak ya da denetim altında tutmak için sürekli bir istek ya da bir sonuç vermeyen çabalar vardır.
3. Madde elde etmek, madde kullanmak ya da yarattığı etkilerden kurtulmak için gerekli etkinliklere çok zaman ayrılır.
4. Madde kullanmaya içinin gitmesi ya da madde kullanmak için çok büyük bir istek duyma ya da kendini zorlanmış hissetme.
5. İşte, okulda ya da evdeki konumunun gereği olan başlıca yükümlülüklerini yerine getirememe ile sonuçlanan, yineleyici madde kullanımı.
6. Maddenin etkilerinin neden olduğu ya da alevlendirdiği, sürekli ya da yineleyici toplumsal ya da kişilerarası sorunlar olmasına karşın madde kullanımını sürdürme.
7. Madde kullanımından ötürü önemli bir takım toplumsal, işle ilgili etkinliklerin ya da eğlenme-dinlenme etkinliklerinin bırakılması ya da azaltılması.
8. Yineleyici bir biçimde, tehlikeli olabilecek durumlarda madde kullanma.
9. Büyük bir olasılıkla maddenin neden olduğu ya da alevlendirdiği, sürekli ya da yineleyici bedensel ya da ruhsal bir sorunu olduğu bilgisine karşın madde sürdürülür.
10. Aşağıdakilerden biriyle tanımlandığı üzere, dayanıklılık (tolerans) gelişmiş olması:
 - a. Esrikliği ya da istenen etkiyi sağlamak için belirgin olarak artan ölçülerde madde kullanma gereksinimi.
 - b. Aynı ölçüde madde kullanımının sürdürülmesine karşın belirgin olarak daha az etki sağlanması.
11. Aşağıdakilerden biriyle tanımlandığı üzere, yoksunluk gelişmiş olması:
 - a. Maddeye özgü yoksunluk sendromu.
 - b. Yoksunluk belirtilerinden kurtulmak ya da kaçınmak için madde alınır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014, s.231-290).

DSM-5'e (2014) göre Maddenin Yol Açtığı Bozukluklar

DSM-5 maddeye bağlı olarak ortaya çıkan bozuklukları (1) Esriklilik (Entoksikasyon) ve (2) yoksunluk ve maddenin/ilacın yol açtığı ruhsal bozukluklar (psikozla giden bozukluklar, ikiüçlü ve ilişkili bozukluklar, depresyon bozuklukları, kaygı bozuklukları, takıntı-zorlantı bozuklukları ve ilişkili bozukluklar, uyku bozuklukları, cinsel işlev bozuklukları, deliryum ve nörobilişsel bozukluklar) olarak ikiye ayırmıştır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014, s.231-290).

Bağımlılık Yapan Maddeler

Bağımlılığın en önemli özelliği bir dizi semptomdan oluşması ve kişinin madde kullanımına bağlı yaşadığı sorunlara rağmen, bu davranışı sürdürüyor olmasıdır (DSM-4, 2005). Bağımlılıktan bahsedildiğinde ruhsal, davranışsal ve fiziksel gibi çeşitli değişikliğe sebebiyet veren birtakım maddeler kastedilmektedir (Ünlü ve Evcin, 2010). Dünya Sağlık Örgütü tarafından, bağımlılık yapıcı maddeler 8 grupta toplanmıştır: (1) Opiyat tipi bağımlılık (2) Alkol (3) Benzodiazepin tipi bağımlılık (4) Esrar tipi bağımlılık (5) Kokain tipi bağımlılık (6) Uyarıcı tipi bağımlılık (7) Tütün tipi bağımlılık (8) Barbütürat (Alkar, 2011).

Bağımlılık yapan maddeler, ayrı kaynaklarda ve ayrı başlıklar altında olsa da genel itibarı ile birbirine yakın gruplar şeklinde verilmiştir. Son olarak güncellenen Amerikan Psikiyatri Birliği Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal el kitabı olan DSM-5'te (2014) ise madde ile ilişkili bozukluklar 10 ayrı kümede toplanmıştır: (1) Alkol (2) Kafein (3) Kenevir (4) Varsandıranlar (hallüsinojenler) (5) Uçucular (6) Opiyatlar (7) Dinginleştirici, uyutucu ve kaygı gidericiler (8) Uyarıcılar (amfetamin türü maddeler, kokain ve diğer uyarıcılar) (9) Tütün (10) Diğer (ya da bilinmeyen) maddeler (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014, s.131)

Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Nedenleri

Madde kullanımı, ilk olarak alınması ve daha sonra kullanımının artması ile ilişkili değişkenlere yönelik yapılan araştırmalar sonrasında üç grupta incelenmiştir: (1) Sosyokültürel değişkenler, (2) psikolojik değişkenler ve (3) biyolojik değişkenler (Davison ve Neale, 2004).

1. Sosyokültürel Değişkenler: Bu değişkenler, kişinin akran grubu, ailesi, medya, kültüründe hangi davranışın kabul edilebilir olduğu, bireyin ilgilerini etkileyen sosyal yaşantısı gibi çok geniş bir yelpaze içerisinde yer alırlar. Örnek olarak, alkol tüketiminde ülkeler arası belirgin farklılıkların olması verilebilir. Aileye ilişkin değişkenlerde önemli bir yer tutar. Örneğin, hem anne hem de babası sigara içen bir çocuğun, anne babası sigara içmeyen bir çocuğa göre sigara içme olasılığı dört kat daha fazladır. Aynı şekilde ailede duygusal desteğin bulunmaması da sigara, esrar ve alkol kullanımının artışı ile bağlantılıdır. Diğer önemli bir değişken de medyadır. Bira içen atletik vücutlu erkekler, bikinili kadınlar ve alkol alınarak geçirilen hoş zamanları konu alan TV reklamları da alkol tüketimindeki artışta rol oynamaktadır (Davison ve Neale, 2004).

2. Psikolojik Değişkenler: Özellikle duygudurum üzerindeki değişiklikler ile kişilik özellikleri etkin rol oynar. Madde kullanımı, ya olumlu duygudurumu artırarak ya da olumsuz durumları ortadan kaldırarak pekiştirici konumuna geçmektedir. Yapılan çalışmaların çoğu da

alkolün gerilimi azaltıcı özelliği üzerine olmuştur. Pek çok insan, yaşadığı kötü bir olay sonrasında yaşadığı gerilimi azaltmak ve bu gerilimin yarattığı stresten kurtulmak için alkol gibi maddelere yönelebilmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda, antisosyal kişilik bozukluğu ile madde kullanımı arasında da ilişki bulunmuştur (Davison ve Neale, 2004).

Madde bağımlısı olan kişilerde %30 civarında antisosyal kişilik bozukluğuna rastlandığı ifade edilmektedir (Ögel, 2001, s.74). Antisosyal davranış ile hiperaktivite arasında yüksek bir korelasyon görülmüştür. Hiperaktivitenin daha sonraki yıllarda görülen alkol kullanımının en önemli yordayıcısı olduğu ve kokain kullanımı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Ball, Carroll ve Rounsaville, 1994).

Shadler ve Block (1990) da esrarın kullanım sıklığını yordayan kişilik özelliklerini, okul öncesinden on sekiz yaşa dek uzanan boylamsal bir çalışma ile yapmıştır. Buna göre yedi yaş civarında kimseyle geçinemeyen, ahlaki değerleri zayıf ve stresle ilgili belirtiler gösteren çocuklar daha sonraki dönemlerde yoğun madde kullanıcısı olmuşlardır. Bu kişiler ayrıca kararsız, güvensiz, olumsuz duyguları reddeden ve kendilik değeri düşük kişiler olarak tanımlanmışlardır (akt. Davison ve Neale, 2004). Madde bağımlılarında sıklıkla karşılaşılan diğer kişilik bozuklukları ise sınır kişilik bozukluğu ve pasif agresif kişilik bozukluğudur.

3. Biyolojik Değişkenler: Madde kullanımındaki biyolojik faktörler üzerinde yapılan pek çok çalışma, problem yaratıcı düzeyde içmeye yatkınlığın genetik olarak bir aktarımın varlığıyla açıklanabileceği üzerinde yoğunlaşmaktadır (Davison ve Neale, 2004). Aynı zamanda maddenin beyin üzerindeki etkisi ve bağımlılığın nedenlerinin biyolojik göstergeleri üzerine yapılan çalışmalarda da büyük bir ilerlemenin sağlanamadığı söylenilebilir (Ögel, 2001). Düşük benlik saygısı, duygularını ifade edememe, saldırganlık, dürtüsellik, psikolojik ya da fizyolojik sorunlar, stresle uygun baş etme becerilerinden yoksun olma, “hayır” diyememe, okul başarısızlığı ve erken dönem davranış sorunlarının varlığı da madde kullanımı için risk oluşturan faktörlerdir (Alkar, 2011). Arkadaş ortamı, arkadaş grubunun her etkinliğine katılma düşüncesinin varlığı da madde kullanmaya başlamanın en önemli nedenlerindedir. Bazı insanlar ise acılarını, üzüntülerini, dertlerini unutmak ve böylece sıkıntılarını halletmek ve üstesinden gelmek için madde kullanma davranışı sergilerler (Nurmedov, 2011).

Ünlü ve Evcin (2010), gençlerin aile içi sorunlardan kaçmak, sıkıntılarını madde kullanarak unutacağını zannetmek, yalnızlık hissini ve içinde düştüğü boşluk duygusunu bastırmak gibi sebeplerden ötürü madde kullanmaya başladıklarını belirtmiştir. Yörükoğlu (1993) da sporda, okulda başarı gösteremeyen, ailesiyle sorunları bulunan kişilerin madde kullanmaya yatkın olduğunu saptamıştır. Bağımlılık ihtiyaçları doyurulmamış olan ama bağımlı kalmaktan korkan bu kişilerin bencil, haz ilkesine göre yaşayan ve bir nesneye aşırı

bağlılık gösteren, hayal kırıklığına dayanamadıkları için ve dürtülerini dizginlemekte güçlük yaşadıkları için maddeye yöneldiklerini ileri sürmüştür. Akın'ın (2000) yaptığı araştırmada bireylerin arkadaş grupları içinde kabul görme, kendini kanıtlama, merak gibi sebeplerden ötürü madde kullandıkları ve aile üyelerinin madde kullanmasının da özenti şeklinde etkili olduğu belirtilmektedir.

Toplumsal baskı, çözümsüzlükler, zorluklar, gençliğin çatışmalarına sağlıklı çözümlerin getirilememesi ve çözümler için yapılacak eylemlerin engellenmesi de madde kullanımını artıran durumlar olarak sayılmıştır. Gençlik, ihtiyaçlarına cevap veremeyen toplumu değiştirmeye güçlerinin yetmediğini anladıkları anda, bir isyan olarak da madde kullanımına yönelebilmektedir. Nitekim 1970'li yıllarda böyle bir durum yaşanmıştır (Ögel, 2001). Toplumsal çevrenin, arkadaş gruplarının, maddenin kolay elde edilebilirliği, madde kullanımının prestij, güç ve üstünlük sağladığı ortamların da madde kullanmada rolünün büyük olduğu bildirilmektedir (Çakmak ve Evren, 2006).

Benlik zayıflığı, engellenmeye dayanma eşiğinde düşüklük, panik, depresyon ve aşırı yılgınlık gibi durumların sık yaşanmasının (Çakmak ve Evren, 2006) ve davranış bozukluğu, içe dönüklük, akranlarından aşırı etkilenme, saldırgan davranışlara sahip olmanın (Ünlü ve Evcin, 2010) bireyi madde kullanma davranışına ittiği ifade edilmektedir. Aynı şekilde aile yapısının, saldırgan davranışlar sergilemenin, erken yaşta davranış problemi göstermenin, içe dönük olmanın, çabuk heyecanlanmanın, arkadaşlarından aşırı etkilenmenin de madde kullanımı için risk oluşturduğu ifade edilmektedir (Ögel, 2001).

Yavuzer (1993b) anne, baba, kardeş ve diğer aile üyelerinin madde kullanmalarının, çocukların davranışları üzerinde etkili olduğunu, suçluluk vakalarında ana baba arasında alkol kullanımının yaygın olduğunu, evdeki madde kullanımı alışkanlığının çocuğa öğrenilmiş bir davranış bozukluğu olarak yansıdığını ve çocuğun madde kullanma alışkanlığını kazanma tehlikesi yaşadığını belirtmiştir. Hızlan (1996) ise temel güven duygusunun ilk bir yaş içinde oluştuğunu ve çocuğun, dünyanın güvenli bir yer olup olmadığına annesiyle olan bu dönemdeki ilişkisi doğrultusunda karar verdiğini ve annesiyle olan ilişkisi olumsuzsa, bebeklik yıllarında alması gereken güven duygusunu alkol/madde vermekteyse, maddenin sağladığı güvenlik hissinin davranışlarına yön vereceğini ifade etmiştir.

Madde Kullanımı, Bağımlılık ve Aile

D. Güngör (2000), çocuğun ebeveynlerinden gelen bir takım özellikler taşıdığını, nitekim bazı hastalıkların kalıtıma bağlı olduğunu, anne babanın özelliklerinin önemli olduğunu

ve dolayısıyla sağlam çocukların, sağlam ve iyi eğitici olan anne babalardan geldiğini belirtmiştir. Aile ilişkileri, kişi açısından toplumsal yaşamının belirlendiği yerdir. Nitekim yapılan araştırmalar (Kasatura, 1998), ailenin çocuk yetiştirme tutumları ile kişinin bağımlılık davranışı edinmesi arasında önemli bir ilişkinin varlığını göstermiştir. Bu tutumlara örnek olarak aile içinde ödüllendirmenin yetersiz oluşu, gergin ve çatışmalı bir ortamın varlığı, toplumsal desteğin eksik olması gösterilebilir (Ögel, 2001). Akfert ve diğerlerinin (2009) yaptığı çalışmada madde kullanan bireylerin aile ortamında, otoriter ve baskıcı bir tutumun sergilendiği, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk ve aile üyeleri arası ilişkilerde istismarın olduğu saptanmıştır. Hızlan (1996) ise kişinin yetişkin bir birey olduğunda önüne çıkacak problemlere karşı takınacağı tavrın, aile içinde öğrendiği şemaları kullanmak olacağını ve kişinin ileride toplumda edineceği rollerin provasını aile içinde, çocukluk yıllarında yaşadığını belirtmiştir.

Aile, bireyin fiziksel gelişiminin yanında sosyal, duygusal ve bilişsel gelişiminin de yaşandığı yerdir. Araştırmalar anne-babanın iyi birer rol model oluşturdukları ve çocuklarıyla ilişkileri iyi olan ailelerde madde kullanımının az olduğu yönündedir (Alkar, 2011). Fiziksel ya da cinsel istismar, anne-baba ilgisinden yoksunluk ya da aile içindeki geçimsizlik ile madde kullanımı arasında ilişki bulunmuştur (Alikashifoğlu, 2005). Ailenin birey üzerindeki etkisi sadece genetik değildir. Bireyler arası ilişkilerde nasıl davranacağı, diğer insanlardan beklentilerinin ne olduğu gibi yaşamın ilk yıllarında şekillenen davranışlar, toplumsal bir birim olan aile ortamında gerçekleşmektedir (Hızlan, 1996).

ABD’de yapılan araştırmalarda eroin bağımlıların %50’den fazlasının boşanmış ailelerden geldikleri saptanmıştır. Çocuğun gelişiminde, ebeveynlerin destekleyici, besleyici ve denetleyici niteliği daha sonraki davranışının alacağı yönü belirlemektedir (Ögel, 2001). Yapılan birçok araştırma, yanlış davranışlar sergileyen gençlerin ot gibi yerden bitmediğini, özellikle belli ortamlarda yetiştirilmiş gibi suça itildiklerini doğrulamaktadır. Bu ortam genellikle karışık, sevgiden uzak, güven vermeyen, belli bir düzene sahip olmayan, çatışmalı (Yörükoğlu, 1993), aşırı otorite ya da tam tersi aşırı hoşgörü uygulanan, dengesiz ve kararsız tutumların (Ünlü ve Evcin, 2010) sergilendiği bir aile ortamıdır. Kavgı, içki, doğru olmayan disiplin şekilleri, anlayışsızlık, ilgisizlik ve dışlama gibi çocuğun kişilik gelişimini aksatacak ve ruhsal uyumunu bozacak pek çok etkenin risk oluşturduğu bilinmektedir (Yörükoğlu, 1993). İyi bir aile ortamından mahrum kalma, aile içi şiddet ve geçimsizlik gibi durumların varlığı ve bölünmüş ailelerin üyeleri ile bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı arasında ilişki bulunmasının tesadüfi olmadığı, sevgi eksikliğinden kaynaklandığı belirlenmiştir (Uzbyay, 2009).

Anne babanın ayrı yaşaması, boşanması veya ölüm gibi aile bütünlüğünü bozan faktörlerin madde kullanımı için risk oluşturduğu (Kasatura, 1998; Ünlü ve Evcin, 2010); aile ortamının düşmanca, iletişim ve destekten yoksun olması, ebeveyn ile birey arasında iletişim kopukluğunun bulunması bireyin madde kullanımı davranışı edinmesinde rol oynadığı (Bircan ve Erden, 2011); aileleriyle sorunları olan, okulda başarıyı yakalayamayan kişilerin, madde kullanmaya en yatkın kişiler olduğu (Yörükoğlu, 1993) bilinmektedir. Nurmedov (2011) da çocukların madde kullanımı gibi sorunlu davranışlarının gelişiminde, aile içindeki rol dağılımı ile ebeveynlerinin tutumlarından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Alikaşifoğlu (2005), kişinin kendini daha iyi hissetme isteği, özgürlük arayışı ve duygusal veya davranışsal sorunlar gibi nedenlerden ötürü madde kullanma davranışı gösterebileceğini belirtmiştir. Bağımlılık ihtiyaçları karşılanmamış kişilerin maddeyi kötüye kullanabildiği ve ruhsal gerilimi kolayca yok ettiğinden ilk başvurdukları çözümün genellikle alkol gibi maddelerin olduğu ifade edilmiştir (Yörükoğlu, 1993).

Ögel (2001), aile ile uyuşturucu kullanımı arasındaki ilişkiyi şöyle özetlemiştir: (1) Uyuşturucu kullanan gençlerin ailelerinde de uyuşturucu kullanımının mevcut olduğu saptanmıştır, (2) Uyuşturucu kullanan gençlerin aileleri genellikle gevşek disiplinli, yeterli sevgi ve destek sağlamayan, ihmalkar ana babalardır, (3) Bazı ailelerin de ileri derecede baskın, çocuğun gelişimine engel olan ve katı bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir, (4) Ayrı yaşayan, boşanmış, anne babadan birinin kaybedildiği ve parçalanmış aileden gelen çocuklarda uyuşturucu madde kullanımı yaygındır, (5) İyi bir rol model olamayan anne babanın varlığı da önemli bir etkidir. Problemler karşısında aciz kalıp çözüm üretemeyen ya da bu tür maddelere karşı hoşgörülü ailelerin çocukları risk altındadır, (6) Bireyin aile içerisinde özdeşim kurabileceği birinin olmaması önemli sorunlar yaratmaktadır, (7) Aşırı derecede koruyucu, kollayıcı ailenin çocuklarında da madde kullanımı yaygın olarak gözlenmiştir.

E. Güngör (2000), zararlı alışkanlıkların çok büyük bir kısmının doğumdan sonra öğrenme yoluyla kazanıldığını, iyi bir ahlaki disiplinle yetişen bireylerin, sorunlarıyla daha kolay baş edebildiklerini ve sıkıntılı dönemleri kolay atlatma yönünden avantajlı olduklarını belirtmiştir. Böyle problemlerin yaşandığı dönemlerde aile, okul ve çevre büyük önem taşımaktadır. Ünlü ve Evcin (2010) de çocukların gereken yeterli ilgi ve sevgiyi ailelerinden alamadıklarında bunu dışarıda, yanlış ortamlarda aradıklarını dile getirmiştir.

Sonuç olarak madde kullanımı ile aile faktörü arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, elde edilen bulgular sonucunda aile ortamının madde kullanımına etki ettiği tespit edilmiştir. Nurmedov (2011) ailenin sosyal bir kurum olduğunu, çocukları hayattaki zor şartlara karşı koruması ve çocukların, madde kullanımı gibi yanlış davranışlara karşı koyabilmeleri için

stratejiler geliştirmelerine yardımcı olması gibi bir görevinin olduğunu ifade etmiştir. Buna göre bir sistem olan ailede her bireyin belirli görevleri, davranış kalıpları ve rolleri vardır. Madde kullanan ya da bağımlının ailesinde, büyük ihtimalle bu sistemin düzeni bozulmuştur. zmen ve Kubanç (2013) araştırmalarında madde kullanımının sebebi olarak, % 47 oranında aile faktörünün ön plana çıktığını belirtmişlerdir. Aile ilgisizliği, ailedeki parçalanmışlık ve ailevi problemler yüzünden bireylerin madde kullanımına yöneldikleri ifade edilmektedir. Akfert ve diğerlerinin (2009) yaptığı çalışmada da madde kullanan bireylerin aile ortamında yaşanan sorunların anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Anne Baba Tutumları ve Madde Kullanımı

Anne baba tutumu, çocuklar ile ebeveyn arasındaki etkileşimi belirtmektedir. Anne baba tutumu, ailelerin davranışları, tutumları, düşünceleri, inançları ve istekleri doğrultusunda çocuklarını yetiştirdikleri ve büyüttükleri duygusal ortam olarak tanımlanmaktadır (Sümer ve Güngör, 1999). Geçtan'a (1993) göre çevrenin, özellikle annenin olumlu ve olumsuz davranışları, çocuğun üzerinde ömür boyu kalıcı izler bırakır. Alanyazında genel olarak ana-baba tutumları şöyle sıralanabilir (Yavuzer, 1997);

1. Otoriter Anne-Baba Tutumu,
2. İlgisiz ve Kayıtsız Anne-Baba Tutumu,
3. Serbest Anne-Baba Tutumu (ocuk Merkezci Aile),
4. Dengesiz ve Kararsız Anne-Baba Tutumu,
5. Aşırı Koruyucu Anne-Baba Tutumu,
6. Mükemmeliyetçi Anne-Baba Tutumu,
7. Kabul Edici, Güven Verici ve Demokratik Anne-Baba Tutumu.

1. Otoriter Anne-Baba Tutumu. Kendi ideallerine göre ocuk yetiştirme arzusunda olan böyle anne-babalar çoğunlukla otoriter ve katı bir tutum sergilemektedirler. İstedikleri sonuca ulaşmak adına sık sık cezaya başvurmaktadırlar. Çocukların hakları en aza indirgenmiştir. Bu tür tutumlara maruz bırakılan çocuklar; aşağılık kompleksi içerisinde olmakta, içine kapanık özellikler sergilemekte, çekingen, aşırı hassas ve hata yapmaktan korkan bir karakter yapısına sahip olmaktadır (Kulaksızoğlu, 1998; Nurmedov, 2011; Yörükoğlu, 2011; Yavuzer, 1997).

2. İlgisiz ve Kayıtsız Anne-Baba Tutumu. Bu tür tutumlar sergilenen aile ortamında hiçbir denetim ve sınırlama olmamaktadır. Çocuklar aşırı şekilde ihmal edilmekte ve ihtiyaçlarına karşı kayıtsız kalınmaktadır. Sevgisiz yetişen çocukların, şefkat görebilmek,

dikkat çekmek ve varlığını ispat etmek adına agresif davranışlar sergilediği görülmüştür. Sevgi ihtiyacını aile ortamında bulamayan çocuk, bu ihtiyacını aile ortamının dışında aramaktadır. Sonuç olarak da aileden uzaklaşma davranışı sergilenmektedir (Kulaksızoğlu, 1998; Nurmedov, 2011; Yörükoğlu, 2011; Yavuzer, 1997).

3. Serbest Anne -Baba Tutumu (Çocuk Merkezci Aile). Bu tür ana babalar çocuğu aşırı serbest bırakarak kontrolsüz ortamlarda başına buyruk yetişmesine zemin hazırlamaktadır. Anne-babanın isteklerinden ziyade çocuğun istekleri ön plandadır. Tek çocuklu ailelerde bu duruma daha çok rastlanmaktadır. İnişiyatifin çocuğa verilmesi, onu doyumsuz bir birey haline getirmektedir. Bunun sonucunda da sorumsuz, bencil, kibirli, kendini beğenen, her istediğinin hemen gerçekleşmesini isteyen, şımarık gibi davranış özellikleri göstermekte ve antisosyal eğilimler içerisinde bulunmaktadırlar. Bu tür çocuklar istediklerini elde edemedikleri zaman hayal kırıklığına uğramakta, sosyal ortamlara uyum sağlamada sorunlar yaşamakta ve kendi iç kabuğuna çekilmektedirler (Kulaksızoğlu, 1998; Nurmedov, 2011; Yörükoğlu, 2011; Yavuzer, 1997).

4. Dengesiz ve Kararsız Anne -Baba Tutumu. Bu tür ana babalar çocuk eğitiminde kararsız davranışlar göstermektedirler. Ebeveynden birisinin doğru olarak öğrettiği bir durumun, diğeri tarafından yanlış olarak değerlendirilmesi sonucunda çocuğun iki arada bir derede kalarak ve neyi nasıl yapacağını bilememesi durumu söz konusu olmaktadır. Böyle durumlarda çocuğun kişilik gelişimi olumsuz etkilenmektedir. Ne yapacağını bilemeyen çocuk; ılımlı, söz dinleyen, pasif bir kişilik veya kendini ispatlamaya çalışan, kavgacı, çabuk öfkelenen bir kişilik yapısı geliştirebilmektedir (Kulaksızoğlu, 1998; Nurmedov, 2011; Yörükoğlu, 2011; Yavuzer, 1997).

5. Aşırı Koruyucu Anne -Baba Tutumu. Bu tür ana babalar, çocuklarını el bebek gül bebek büyütmektedirler. Çocuklarının üzerine adeta titremektedirler. Sürekli anne babaları tarafından kontrol edilen bu çocuklar gerçek hayata uyum sağlamada başarısız olurlar. Diğer insanlara karşı güvensizdirler. Öğrenilmiş çaresizlik vasfı taşıyan bu çocuklar, ailelerinden uzakta yaşayamamakta ve çoğunlukla mutsuz olmakta, kendilerini önemli işleri yapacak güçten de yoksun görmektedirler. Yenilgiyi baştan kabul etmiş özelliklere sahiptirler (Kulaksızoğlu, 1998; Nurmedov, 2011; Yörükoğlu, 2011; Yavuzer, 1997).

6. Mükemmeliyetçi Anne -Baba Tutumu. Bu tür tutumlar sergileyen ana babalar, kendilerinin ulaşamadıkları ya da başarısız oldukları ideallerine çocuklarının kapasitesine bakmadan ulaşmasını isterler. Her zaman ve her alanda başarılı olmak çocuğun üzerine ağır yük olarak bindirmektedir. Bu yükün altında ezilen çocuk çocukluğunu yaşayamamakta, sağlıklı bir kişilik gelişimine sahip olamamaktadır. Sevgi ve nefret karışımı duygular içerisinde

olan çocuk doyumsuz olmakta, son noktayı anne baba koyduğu için, çocuk nerede duracağını bilememekte ve her işinde bu tür baskılar nedeniyle en iyi olmayı istemekte fakat istenilen seviyeyi yakalayamayınca ya da en küçük başarısızlıkta hayal kırıklığı yaşamaktadır (Kulaksızoğlu, 1998; Nurmedov, 2011; Yörükoğlu, 2011; Yavuzer, 1997).

7. Kabul Edici, Güven Verici ve Demokratik Anne -Baba Tutumu. Bu tür ana baba tutumlarında çocuğa karşı ebeveyn tarafından içten ve derin bir sevgi duyulmaktadır. Çocuğun ihtiyaçlarına her zaman öncelik verilir ve saygı gösterilir. Çocukların karşılaştıkları problemlerinin çözümü konusunda, çocuklarına rehberlik ederler. Aile bireyi olarak çocuk fikrini beyan etmekte ve beyan ettiği fikri önemli kabul edilmektedir. Ana babalar çocuğun yaşına göre bazı kararlarını kendisinin almasını sağlarlar. En sağlıklı ana baba tutumu da bu esnek yapılı olan ana baba tutumu kabul edilmektedir (Kulaksızoğlu, 1998; Nurmedov, 2011; Yörükoğlu, 2011; Yavuzer, 1997).

Ailesiyle zaman geçiren ve olumlu ilişkiler geliştiren bireylerin madde kullanma açısından daha az risk taşıdığı bulunmuştur. Yapılan çalışmaya (Evcin, 2011) göre ailesiyle hafta sonu hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirene göre esrar kullanma riskinin 15,7 kat; aynı şekilde hafta içi aileleriyle hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirenlere göre esrar kullanma riskinin 9,91 kat daha fazla olduğu bulunmuştur.

Ailenin çocuk üzerindeki etkisi çoğu zaman doğum öncesinde başlamaktadır. Ailenin çocuğa karşı istekli veya isteksiz olması, çocuktan beklentileri çocuğun yaşantısını ve duygusal iletişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Çocukların toplumsal ve ruhsal açıdan sağlıklı yetişmesi için, aile konusunda bilinçli ve eğitilmiş ebeveynlerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Yavuzer, 1993b). Madde kullanımına yönelik yapılan bir çalışmada (Özmen ve Kubanç, 2013), madde kullanmanın sebebi olarak ailevi nedenlerin daha çok ön plana çıktığı bulunmuştur. Anne baba tutumlarına yönelik 305 kişi üzerinde yapılan çalışmada eğitim düzeyi yüksek olan anne babaların demokratik tutumlara sahip olduğu, çocuklarının problem çözme becerilerinin yüksek olduğu ve sosyal kaygılarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Tutarsız ve ilgisiz tutumlara sahip olan anne babaların çocuklarının ise problem çözme becerilerinin düşük ve sosyal kaygı düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Başka bir çalışmada (Aydoğdu ve Çam, 2013) da hangi anne baba tutumlarının madde kullanımı üzerinde anlamlı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Lojistik regresyon analizi sonucunda kabul-ilgi boyutu, psikolojik özerklik boyutu ve kontrol-denetleme boyutunun madde kullanım durumu üzerinden etkili olduğu saptanmıştır.

Sağlıklı anne-baba tutumları sonrasında sağlıklı bireyler meydana gelmektedir. Sağlıklı aileden de bahsetmek için kendi bütünlüklerini gerçekleştirmiş anne ve baba özelliklerinin

mevcut olması gerekir. Aksi takdirde eksik insanların ilişkileri üzerine kurulan sağlıklı aile profili meydana gelmekte ve böyle aile ortamındaki anne baba ilişkisi de sağlıklı olduğu için yetiştirdikleri çocuklar da eksik kişilikli olarak yetişmektedirler (Cüceloğlu, 2004). Demokratik bir ortamda yetişen çocukların daha sosyal ve özgüvenli oldukları, üzerine fazla düşülen ve çok ilgilenilen çocukların ise sosyal ilişkilerde daha geri oldukları bilinmektedir (Kulaksızoğlu, 1998). Nitekim yapılan bir çalışmada (Türkmen, 2011) anne baba tutumlarının doğrudan özsaygıyla ve algılanan sosyal destekle ilişkili olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Akfert, Çakıcı ve Çakıcı (2009) madde kullanan bireylerin aile ortamında, anne baba ilişkilerinde uyumsuzluğun olduğunu, otoriter-baskıcı bir tutumun sergilendiğini ve ilişkilerinde istismarın olduğunu bulmuştur. Diğer taraftan Akbağ (1994) da olumlu anne baba tutumunu algılayan bireylerin uyum düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Disiplin konusundaki görüş farklılıkları çocuğun özsaygısını zedelemektedir. Anne babadan birisi sert davranırken, diğeri yumuşak davranmaya yeltenirse, çocuğun kişiliği dengeli gelişmemekte, kendine olan güvenini azalmakta, başarısı düşmekte ve bu çift yönlü davranış çocuğa yalan söylemek gibi istenmeyen davranışları yaptırabilmektedir (Kaya, 2001). Ev içerisinde etkin ve ortak kurallar koymayan ailede bulunan bireylerin, etkin ve ortak kurallar koyan ailede bulunan bireylere göre sigara kullanma riskinin 1.21 kat, alkol kullanma riskinin 1.33 kat ve esrar kullanma riskinin de 1.66 kat daha fazla olduğu bulunmuştur (Evcin, 2011).

Genel olarak alanyazın sonuçlarına bakıldığında, yanlış anne-baba tutumlarının var olduğu ve sağlıklı aile ortamında yetişen bireylerin özgüvenlerinin düşük olduğu ve karşılaştığı sorunlarla mücadele etmede başarısız oldukları görülmüştür. Kayır, İpekdal, Evrensel ve Uzbay'ın (2000) yaptığı çalışmada aile içi olumsuz ortamın madde kullanımı için risk oluşturduğu belirlenmiştir. Bireyler yaşadıkları endişelerden ve korkulardan kurtulmak için alkol ve uyuşturucu madde kullanmak gibi yanlış davranışlar içerisinde olabilmektedirler. Bu nedenle çocukların sağlıklı bir gelişim içinde olmaları ve verimli bir eğitimin sağlanması adına, ailelerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinçlendirilmeleri, çocuğun gelişim özelliklerine uygun davranmaları ve katı kurallar yerine esnek davranışlar sergilemeleri hayati önem taşımaktadır (Kulaksızoğlu, 1998). Madde kullanımı ile ilgili yapılan araştırmada (Saraçlı, 2007) babası ile yakın bir ilişki kuran, sorunlarını paylaşan bireylerin madde kullanma oranı % 1,4 iken, babasıyla ilişkisi kopuk ve soğuk olan bireylerde bu oran % 6,4 olarak bulunmuştur. Aynı şekilde bireylerin yaptığı hatalı davranışlar sonrasında annenin verdiği tepkinin önemli olduğu, açıklama içeren bir tepkinin muhatabı olan bireylerin daha az madde kullandıkları bulunmuştur.

Anne-babalar doğru tutumları, davranış biçimlerini ve çocuk gelişimi konusunda ne kadar sağlıklı bilgileri edinirlerse çocuklarına da bu ölçüde faydalı olurlar ve çocuklarını sağlıklı bir şekilde eğitirler (Kaya, 2001). Anne babanın herhangi bir madde kullanması ya da yanlış tutumlar, davranışlar sergilemesinin bireyi madde kullanmaya teşvik ettiği ya da alıştırdığı yapılan bir çalışma sonucunda (Taşçı, Atan, Durmaz, Erkuş ve Sevil, 2005) bulunmuştur. Benzer bir diğer çalışmada da (Svensson, 2003) madde kullanma riskinin ailenin olumsuz tutumları ve arkadaş etkisiyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular ışığında etkin bir anne baba rolü sergileyemeyen ailelerin çocukları arasında madde kullanımının daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Aydoğdu ve Çam'ın (2013) madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin anne baba tutumlarını inceledikleri araştırmalarında madde kullanımı bozukluğu olmayan ergenlerin kabul-ilgi ve kontrol denetleme alt boyutlarından aldıkları puanlar, madde kullanım bozukluğu olan ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Aynı çalışmada madde kullanımı olan ergenlerin ebeveynlerinin ihmalkar ve müsamahakar tutumlar sergiledikleri; madde kullanımı olmayan ergenlerin ebeveynlerinin daha fazla otoriter ve demokratik tutumlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Bircan ve Erden'in (2011) madde bağımlıları üzerinde yaptıkları araştırmada da benzer sonuçlar çıkmıştır. Buna göre madde bağımlılarının madde bağımlısı olmayan gruba göre daha reddedici ve olumsuz bir aile ortamında yetiştiği; çocuk yetiştirmede babaların da anneler kadar önemli olduğu, özellikle madde bağımlılığı gibi durumlarda, çocuk ile baba arasındaki etkileşimin önemli bir faktör olduğu bulunmuştur.

Bağlanma ve Madde Kullanımı

Bağlanma, insanların tüm yaşamı boyunca yaşadıkları kaygı ve stresli durumlarda bir figüre yakın olma ve bunu sürdürebilme eğilimi olarak tanımlanan duygusal bağıdır (Bowlby, 1969). Bağlanma, yaşamın ilk günlerinde başlayan, duygusal özellikleri fazla olan, çevreyle etkileşim sonucu gelişen ve pozitif bir ilişkinin varlığını ifade etmektedir. Aynı şekilde, bebek ve bakım veren kişi arasında gelişen, özellikle stres yaratan durumlarda ortaya çıkan, güçlü ve devamlılığı olan bir bağ olarak da tanımlanmaktadır (Bilgin, 2001). Bağlanma süreci ise, bebek ile bakıcı arasında gelişen yakınlığı arama ve koruma, ayrılma davranışını protesto etme, keşfedici özelliklerini geliştirmek için bakıcıyı güvenli bir üs olarak kullanma gibi dört temel davranışla tanımlanmaktadır (Hazan ve Shaver, 1994). Bowlby (1969), yaptığı birçok araştırmada bebek ile bakıcı arasındaki sorunların gelecekteki birçok psikopatolojik duruma sebebiyet vereceğini ve ayrılık ile yaşanan kayıp koşullarında olumsuzlukların yaşanacağını

ortaya çıkarmıştır. İnsanlar doğduğu andan itibaren ihtiyaçlarını ve temel gereksinimlerini karşılamak için desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Desteği veren kişi/kişiler ile bebek arasında bir bağ oluşmakta ve kurulan bu bağlar kişinin çevresiyle uyum sağlaması, mutlu olması ve kendini güvende hissetmesi açısından oldukça önemli sayılmaktadır (Bowlby, 1969). Bebeğin özellikle annesiyle kurduğu iletişim önemlidir. Annenin yaklaşımı, çocuğun duygu, düşünce ve davranışlarına yansiyarak, çocuğun olayları kavrayışını, hayata bakış açısını ve insanlarla kurduğu iletişim şeklini belirlemektedir (Aydoğdu, 2013).

Bebeğin ilk yıllardaki bakıcısı ile kurduğu sosyal bağ, onun diğer insanlarla olan ilişkilerini, psikolojik uyumunu ve kişisel gelişimini etkilemektedir (Bowlby, 1969; Kapçı ve Küçeker, 2006). İnsanların, kendilerini destekleyen ve koruyup kollayan kişilerle bağlanma ihtiyacının karşılandığı ifade edilmiştir ve bu yüzden de anne çocuk ilişkisi bağlanma kuramcılarının yöneldiği bir alan olmuştur (Bowlby, 1973). Buna yönelik olarak da anneden ayrılan çocuklar üzerinde çalışmalar incelenmiş ve çocukların tepkilerinin çeşitlilik gösterdiği bulunmuştur. Bazı çocukların bu durumla gayet iyi bir şekilde baş ettiği, bazıları annelerinin kısa süreli ayrıldığını düşündüğü, ancak bazı çocukların, tepkilerini ağlayarak gösterdiği ve annelerinin yokluğunda umutsuzluğa kapıldığı, bazı çocukların ise hiç tepki göstermeyerek bu duruma karşı kayıtsız/ilgisiz kaldığı ve anne geri gelse bile anneye ilgilenmedikleri bulunmuştur (Bowlby, 1973).

Ebeveynle bağlanmanın, belirli bir dönemde kazanılması gereken kritik görevlerden birisi olduğu, aileler tarafından ihmal edilen bu görevler sonrasında bağlanma bozukluğunun meydana geldiği ve bağlanma bozukluğu olan çocuklarda depresyon ve intihar sıklığının da diğer çocuklara (güvenli bağlanan) göre daha fazla olduğu ifade edilmiştir (İlhan, 2012). Bağlanma kuramcılarının ebeveyn çocuk arasındaki bağlanmanın, çocuğun gelişimi üzerinde etkili olduğunu ve ebeveyn çocuk ilişkisinin daha sonraki ilişkilerinde de etkin rol oynadığını savunmuşlardır (Bowlby, 1973). Buna göre gereksinimler yeteri kadar karşılanmadığı takdirde, çocukta kendilik algısıyla bağlantılı olarak psikopatoloji gibi olumsuz bir durumun söz konusu olabileceğini ileri sürülmüştür (Kesebir, Kavzoğlu ve Üstündağ, 2011).

Bowlby'nin (1973) kuramına göre insan, belirli bir nizam içerisinde bulunan ve tekrarlanan uyarıları temsilleştirme eğilimindedir. Bu temsillere “içsel çalışan modeller” ya da “zihinsel temsiller” adını vermiştir. Benliğe ve bağlanma figürüne ilişkin beklentileri kapsayan bu temsiller, bireyin kendisi ve diğer insanlarla ilgili bilişlerini/inançlarını oluşturmaktadır. Güvenli bağlanan çocukların, bakıcı ile yakın, duyarlı ve tutarlı deneyimleri olmaktadır. Bunun sonucunda da diğer insanlara yönelik olumlu (güvenilir, sevilir, sıcak vb.) zihinsel inançlar geliştirmektedirler. Çocuğun bağlanma figürü ile olan ilişkileri neticesinde içselleştirdiği

deneyimleri, daha sonra aile ortamı dışında etkileşimde bulunacağı yakın ilişkilerinde bir protip oluşturmaktadır (Soygüt, 2004).

Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall (1978), çocukların kendilerine bakım veren kişinin ortamdan ayrılması neticesinde verdikleri tepkilerini, deneysel bir çalışmayla sınıflamışlardır. Bu çalışma sonucunda üç tane bağlanma stili tanımlamışlardır. Bunlar; güvenli, kaçınan ve kaygılı/kararsız bağlanma stilleridir.

Güvenli Bağlanma: Güvenli bağlanmayla bağlanan çocuklar, anneleri onları terk ederken bir miktar kaygılanıp, endişelenseler de daha sonra hemen etrafındaki objelerle ilgilenmişlerdir (Ainsworth ve diğerleri, 1978). Bu bağlanma biçiminde benliğe ve başkalarına ilişkin olumlu modellerin birleşimi söz konusudur. Güvenli bağlanan kişilerin yüksek bir özgüvene sahip oldukları ve başkalarına daha rahat güvenebildikleri belirtilmektedir. Aynı zamanda bu bağlanma biçiminde, kendini sevmeye değer bulma ve başkalarını duyarlı, kabul edici ve sıcak olarak değerlendirme inançları bulunmaktadır (Soygüt, 2004). Böyle kişilerin hem kendilerine hem de başkalarına duydukları saygı ve güvenleri yüksektir.

Kaçınan Bağlanma: Bu tür bağlanma geliştiren çocuklar etrafı keşfederken veya oyun oynarken bakıcıları ile ilgilenmemişlerdir. Bakıcıları yanından ayrılırken herhangi bir tepki göstermedikleri gibi, bakıcıları geri döndüğünde de bir sevinç belirtisi göstermemişlerdir ve fiziksel bir yakınlık ile etkileşime girme eğiliminden uzaklaşmışlardır (Ainsworth ve diğerleri, 1978). Kaçınan çocuklarda, ayrılış anı sakinken, buluşma anı ise anneyi reddedici ve uzaklaştırıcı özellikte olmaktadır (Tüzün ve Sayar, 2006).

Kaygılı / Kararsız Bağlanma: Bu tür bağlanma geliştiren çocuklar, anneleri/bakıcıları yanlarından ayrıldıkları zaman huzursuz olmaya başlamışlar ve tepkilerini, anneleri dönünceye kadar ağlayarak göstermişlerdir. Bundan dolayı da etraflarını keşfe veya oyun oynamaya fazla odaklanamadıkları belirtilmiştir (Ainsworth ve diğerleri, 1978). Kaygılı ve kaçınmacı bağlanan çocukların etrafında güvenebileceği birileri olmadığında ve yalnız kaldıklarında sağlıklı bir kişilik oluşturamadıkları ifade edilmiştir (İlhan, 2012).

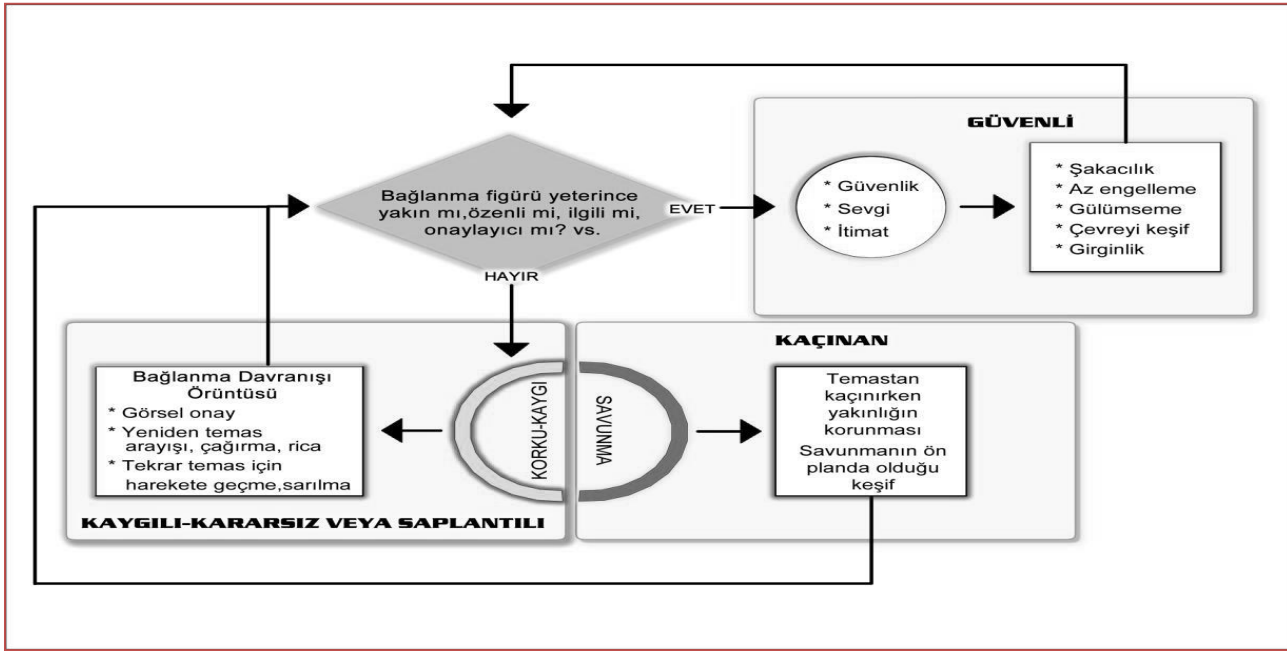
Genel olarak bu üç bağlanma stilinde yaşanan kaygı düzeyleri incelendiğinde, güvenli bağlanmayla bağlanan çocukların en az düzeyde kaygı yaşadığı, kaçınan bağlanmayla bağlanan çocukların yaşadığı kaygı düzeyinin düşük olduğu ve kaygılı/kararsız bağlanmayla bağlanan çocukların ise yaşadıkları kaygı düzeyinin yüksek olduğu belirtilmiştir (D. Güngör, 2000).

Madde kullanımı ile anne-babaya bağlanma biçimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada (Görgün, 2009) anne-babaya bağlanma ölçeğinin alt boyutu olan anne ve baba ilgi/kontrol puanı ortalamasının madde kullanmayanlarda, madde kullananlara göre anlamlı oranda daha yüksek çıktığı ve bağlanma özellikleri açısından madde kullanmayanlarda olumlu

bağlanmanın görüldüğü saptanmıştır. Benzer şekilde Aydoğdu ve Çam (2013) madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin, madde kullanım bozukluğu olmayan ergenlere göre ailelerinin daha az kabul-ilgi, kontrol-denetleme gösterdikleri ve düşük düzeyde güvenli ve saplantılı bağlandıkları, daha yüksek düzeyde korkulu ve kayıtsız bağlandıkları tespitinde bulunmuştur. Diğer taraftan, Uluman (2011) lise öğrencilerinde bağlanma biçimleri ve kuraldışı davranışlar konulu çalışmasında, olumlu bağlanma arttıkça aykırı davranışların, uyuşturucu ve şiddet suçu gibi istenmeyen kuraldışı davranışların azaldığını tespit etmiştir.

Kılıç (2007), anne baba tutumlarına göre madde bağımlısı bireylerin anne-baba bağlılıklarını inceleyen çalışmasında, ailesini demokratik olarak algılayan bireylerin anne baba bağlılık puanlarının yüksek olduğunu bulmuştur. Başka bir çalışmada da (Görgün ve diğerleri, 2010) olumsuz bağlanma biçimi ile madde kullanımı arasında ilişki saptanmıştır. Diğer taraftan Cooper, Colins ve Shaver (1998) güvenli bağlanma stiline sahip ergenlerin en iyi uyum yeteneğine sahip ve en düşük düzeyde risk alma davranışı sergilediğini, kaygılı bağlanma stiline sahip ergenlerin en düşük düzeyde uyum ve en yüksek düzeyde risk alma davranışı gösterdiğini, kaçınan bağlanma stiline sahip ergenlerin de en yüksek düzeyde sorunlu davranışları gösterdiklerini tespit etmiştir.

Şekil 1. *Üç Bağlanma Stili Arasındaki Dinamikler*

Şekil 1’de üç bağlanma stili ve bu bağlanma stillerinin dinamikleri görülmektedir (Hazan ve Shaver, 1994).

Sonuçlar, bağlanma özellikleri açısından, madde kullanan kişilerle madde kullanmayan kişiler arasında anlamlı bir farkın olduğunu göstermiştir. Buna göre madde kullanmayanlarda olumlu bağlanma özelliklerinin daha fazla olduğu (Görgün ve diğerleri, 2010) ve madde kullananların daha düşük düzeyde güvenli bağlandıkları (Aydoğdu, Çam, 2013) tespit edilmiştir.

Stres ve Stresle Başa Çıkma

Stresin Tanımı ve Tarihçesi

Günlük hayatımızda iyice yer edinen stres aslında yeni bir kavram değildir. Eski çağlardan beri insanoğlunun yaşamında var olmuştur (Akman, 2004). Günümüzde “sokaktaki adam”dan tutun, laboratuardaki “bilim insanı”na kadar herkesin kullandığı bir sözcüktür. Herkesin stres tanımının kendine göre olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Şahin, 1998). Stres faktörünün eski çağlardan beri aynı olduğu, farklılaşan tek şeyin koşulların değişmesi olduğu ifade edilmiştir. Mağaralarda yaşayan ilk insanın stres kaynağı yabani hayvanlarken ve buna yönelik mücadele söz konusuysen, günümüzde daha zor ve daha güç

sorunlarla karşı karşıya olduğumuz belirtilmiştir. Günümüzde stres yaratan durumlar arasında; teknolojik, ekonomik, politik ve sosyal alanlarda yaşanan değişim ve bunun sonucunda da bu değişikliklere uyum sağlama gibi faktörler sayılmıştır (Akman, 2004).

Alanyazına bakıldığında stres terimini ilk kez 17. yüzyılda fizikçi Robert Hook kullanmıştır. Robert Hook stresi, elastiki nesne ve ona uygulanan dış güç arasındaki ilişki olarak açıklamıştır (Akman, 2004). Stresin net bir tanımını yapmakta yazarlar çoğu zaman zorlanmıştır. Stres kelimesinin Türkçe'deki anlamına bakıldığında ise Türk Dil Kurumu [TDK]'ndaki tanımları şu şekildedir: (1) Canlı organizmasında savunma uyandırıcı etkilerle buna karşı oluşan savunma mekanizması, (2) Dayanıklılığı azaltan fiziksel veya mental gerilim, gerginlik ve (3) Canlıların yaşamı için uygun olmayan koşullardır. Aynı şekilde psikoloji sözlüğünde ise; “Psikolojik, mesleki, ekonomik ya da sosyal bir durumla, olayla ya da deneyimle baş etmenin zor olduğu durumlarda oluşan kaygı verici ya da tehdit edici his” olarak ifade edilmektedir (Masaroğulları ve Koçakgöl, 2011).

Şahin (1998, s.1-2) bir grup üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmada, kendilerine stresi nasıl tanımladıklarını sormuş ve aşağıdaki yanıtları almıştır:

1. Sıkıntı, kaygı, üzüntü ve gerginlik süresinin uzaması.
2. İçten ya da dıştan gelen etkilerle duygu ve davranışlarda ortaya çıkan, rahatsız edici bir durum ve bundan duyulan rahatsızlık.
3. Etkilenmek istemediği durumlardan etkilenme, kontrol dışında kalan bedensel davranışlar, psikolojik sorunların fiziksel etkileri.
4. Bunalım, gerginlik.
5. Genelde anlamlı olan şeylerin anlamsız gelmesi.
6. Bir şey yapmak istememe.
7. Günlük yaşamda kişinin üzerinde baskı yapan etmenlerin bileşkesi.

Eski tıp kaynaklarında bugünkü stres sözcüğüne benzer anlamda kullanılan sözcük “disres”, “distress” olup, Latince ise “distringere” sözcüğünden gelmiş ve “estricia” fiilinden türetilmiştir. Tıp alanında hastalıklar sonucunda ortaya çıkan aşırı ağrı ve acıyı anlatmak için kullanılmıştır. Hippocrates bu sözcüğü bugünkü stres anlamında kullanmış, doğa gücünün hastalıkları iyileştirmediği durumlarda insanların “distress” içine düştüklerini ve bunun sonucunda da aşırı acı ve ağrı çektiklerini belirtmiştir (Köknel, 1987).

Baltaş ve Baltas (2012), stresi meydana getiren olayları stresörler, bunun karşısında fizyolojik ve psikolojik düzeyde verdiğimiz tepkileri de stres olarak tanımlamışlar ve organizmanın fiziksel ve ruhsal sınırlarının zorlanmasıyla, stresin ortaya çıkan bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Yoguns ve Yoguns (2004) da “stres yaratan etkenler”i teknik

açından, çok önemli bir sınava girmek, birine çıkma teklif etmek ya da kendine yakın birisiyle tartışmak gibi kaygı yaratan olaylar olarak tanımlamış ve bunun sonrasında da ortaya çıkan üzüntü ve yıpranmayı da stres olarak tanımlamıştır. Cüceloğlu (2003) ise stresi; fiziksel ve sosyal çevreden gelen uygun olmayan koşullar nedeniyle bireyin, bedensel ve psikolojik olarak sınırların ötesinde sarf ettiği çaba olarak tanımlamıştır.

Walter Canon'a (1932) göre stres, canlının içsel dengesinin dışsal çevresel uyarıcılar tarafından bozulması sonucunda meydana gelir. Cannon (1953) ise bu süreci homeostasis (aynı durumu koruyabilme/denge) ve savaş-kaç tepkisi kavramlarıyla açıklamaktadır. Cannon stresi bir acil durum tepkisi olarak tanımlamış ve organizmanın, kendi yaşamını ve çevreye uyumunu tehdit eden uyarıcıya gösterdiği ve varoluşsal değeri olan bir savaş ya da kaç tepkisidir (akt., Şahin, 1998). Herhangi bir tehlike anında kişi, bu tehlikeyle başa çıkabileceğine inandığı zaman mücadele eder, savaşır ama bununla başa çıkamayacağına inandığı zaman da bu durumdan kaçır ve uzaklaşmaya çalışır.

Stres yaratan etken, ister uyuşturucu kullanmak ya da alkol almak gibi biyokimyasal bir durum olsun, ister kavga etmek ya da yere düşmek gibi fiziksel bir yaralanma olsun, ister korku verici ya da üzücü bir olay olsun, beden genellikle aynı tepkiyi verir: Stres tepkisi (Yoguns ve Yoguns, 2004). Canlı, tehdit ve zorlanmalara karşı kendini korumaya yönelik bir tepki zincirini harekete geçirme eğilimindedir. Herhangi bir tehlike ile karşılaştığında ya savaşır ya da kaçır. Bu tehlike ile başa çıkamayacağına hükmederse inandığı bu tehlikeden uzaklaşmaya çalışır. Başa çıkacağına inanıyorsa mücadele eder, savaşır ve böylelikle yeni bir duruma uyum sağlar (Baltaş ve Baltaş, 2012).

Stresle ilgilenen ilk kişi Hans Selye'dir. Selye (1946) stresi, kişinin çevreye uyum sağlama sürecinde yaşadığı fizyolojik tepki; bedenın olaylara karşı verdiği özgül olmayan tepki olarak açıklamıştır. Selye'ye göre stres, aslında vücuttaki aşınma oranıdır ve bedenimize zarar verme düşüncesi veya anksiyete, yorgunluk, hayal kırıklığı gibi hoş olmayan zihinsel süreçleri çağırır. Selye'nin bu tanımlamasında fizyolojik süreçlere vurgu yapılmakta ve bilişsel süreçler göz ardı edilmektedir. Yani stres sadece değişen farklı durumlara bedenın gösterdiği fizyolojik tepki olarak ele alınmaktadır. Bazı zihinsel süreçler tetikleyici olsa da bunların kendisi stres değildir. Selye'nin tanımında diğer bir önemli bileşen de özgül olmama durumudur. Buna göre strese neden olan sebepler çok olsa da verilen bedensel tepki hep aynıdır ve özgül olmayan sonuçlar ortaya çıkar. Yani stres sadece kalbinizi, karaciğerinizi vb. etkilemez, tüm bedeninizi etkiler (Allen, 1984;akt., Akman, 2004; Şahin, 1998).

Baltaş ve Baltaş (2012), organizmanın tehdit ya da zorlanma karşısında hem bedensel hem de psikolojik düzeyde bir dizi tepkide bulunduğunu, bedensel düzeydeki bu

değişikliklerden bütün insanların aynı şekilde geçtiğinin, psikolojik düzeyde olayların ise çevre ve kişilik gibi bireysel şartlara göre değişiklik gösterdiğini ifade etmiştir. Cüceloğlu'na (2003) göre insan çevreye sürekli olarak uyum sağlama gayreti içerisinde. İçsel ve dışsal koşullar bireyin uyum sağlama sürecini zorlaştırırsa kişi bedensel ve psikolojik sınırlarının üstünde çaba harcamaya başlamakta ve bu da hem bedensel hem de psikolojik olarak yorgun düşmesine ve stres yaşamasına neden olmaktadır. Carlson (2001) da stresin amacının, psikolojik bir tehlike söz konusu olduğu zaman bizi bu tehlikeye karşı uyarmak olduğunu, fiziksel stresin, psikolojik stresten daha önce açık bir biçimde kendini belli ettiğini ve stresten kurtulmaya yönelik bir dizi önlem aldığımızı belirtir. Psikolojik stresin de amacının aynı olduğunu, fakat bu durumun farkına varmamızın pek kolay olmadığını ifade etmiştir.

Stresin ortak özelliklerine bakıldığında; stresin, kişi ve çevre etkileşimi sonucunda oluştuğu, stres durumunda bir tehlikenin söz konusu olduğu, stresin organizmanın sadece bir bölümünü değil, tümünü etkilediği, stresin kontrol edilebilir bir tepki olmadığı, meydana gelen fizyolojik değişikliklerin kişinin iradesinin dışında olduğu (Akman, 2004) ve organizmanın fiziksel ve ruhsal sınırının tehdit edilmesi ve zorlanmasıyla ortaya çıkan bir durum olduğu söylenebilir (Baltaş ve Baltaş, 2012).

Stresi açıklayan birçok kuram mevcut olsa da kuramlara tek tek değinilmeyecektir. Yapılan çalışmaya katkısı olacağı değerlendirilen Hans Selye'nin "Genel Uyum Sendromu" yaklaşımına değinilmiştir.

Genel Uyum Sendromu Yaklaşımı

Stresi açıklamak için oluşturulmuş ilk yaklaşımlardan birisidir. Bu yaklaşımı gündeme getiren kişi, stres tanımını da ilk kez ortaya süren Hans Selye'dir. Genel Uyum Sendromu kuramına göre, organizma alıştığı çevre şartları değiştiği zaman bu duruma uyum sağlamaya çalışır. Uyum sağlamak için de belli bir miktar enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Selye'nin (1956) hipotezine göre, adaptasyon mekanizmasının çalışması ve bunun için enerji sarf edebilmesi, bedeni zorlamakta, bedene zarar vermekte ve zamanla bedenin aşınmasına neden olmaktadır (akt., Allen, 1984; Akman, 2004). Strese karşı organizmanın üç aşamalı fiziksel tepkisinin olduğu öne sürülmüştür. Bunlar; alarm tepkisi, direnç dönemi ve tükenme dönemidir (Şahin,1998).

Alarm Tepkisi: İlk evrede, beden strese karşı uyarılır. Savaş ya da savuş tepkisinin gösterildiği evredir. Beden eyleme geçmeye hazırlanmakta, savunma kaynaklarını devreye sokmakta ve kendini korumaya yönelik ayarlamalar yapmaktadır. Eğer başarılı olunursa alarm

durumu sönmeye başlar. Alarm evresinde bedeni harekete geçirmeye yönelik bir dizi tepki verilmektedir. Stresli durumlarda beyinden gelen mesajlar, adrenal bezlerinden adrenal salgılanmasını tetiklemektedir. Kan dolaşımı hızlanmakta, kanda enerji bakımından zengin şeker oranı artmakta, kaslar gerilmekte, tükürük azalmakta, gözler küçülmekte, duyular keskinleşmekte, tiroid harekete geçmekte ve bedenin kas işlevleri güçlenmektedir (Youngs ve Young, 2004; Şahin, 1998; Baltaş ve Baltaş, 2012; Cüceloğlu, 2003).

Direnç Dönemi: Stresin direnç/uyum sağlama evresinde beden normal dengesine dönmeye çalışır. Normale dönmeye, yani normal işlev görme durumuna “homeostaz” denilmektedir. Tehlike ortadan kalkmışsa, beden kan basıncını, kalp atışını, soluk alıp verme hızını ve beden sıcaklığını düşürmekte, sakin duruma dönmektedir. Ama beden tehlikenin devam ettiğine inanıyorsa, o zaman acil durum tepkileri yerine daha sabit tepkiler vermektedir. Kas gerginliği bunların başında gelmektedir. Ama bu iyi bir şey değildir. Çünkü sağlıklı olmak ve stresi savuşturmak için ihtiyaç duyulan bedendeki, enerjinin ve besin maddelerinin (potasyum ve B vitamini gibi) çoğu tükenmektedir (Youngs ve Young, 2004; Şahin, 1998; Baltaş ve Baltaş, 2012; Cüceloğlu, 2003).

Tükenme Dönemi: Beden uzun süre stres altında ve gergin kaldığında tükenmektedir. Uzun süreli stres tehlikeli olabilmekte, çünkü beden vitamin ve mineral rezervlerinin hepsini stres anında kullanmaktadır. Uzun süre (uzmanlara göre bu zaman dilimi, üç hafta ile üç ay arasında olabilir) stres yaşandığında enerji kaynakları tükenmekte ve bedendeki organlar zarar görme gibi ciddi bir tehlike ile karşı karşıya kalmaktadır. Yeterince dinlenmek, bedeni koruyan besinler almak ve fazla stresi yakmak için spor yapmak gibi bedeni canlandıran etkinlikler burada önem kazanmaktadır (Youngs ve Young, 2004; Şahin, 1998; Baltaş ve Baltaş, 2012; Cüceloğlu, 2003).

Stresle Başa Çıkmanın Tanımı ve Yolları

Başta çıkma, bireyin kendisinden kaynaklanan ve çevreden gelen çatışmalarla istekleri kontrol altına almak için yapılan bilişsel ve davranışsal çabalardır. Stresle başa çıkma yollarının oluşturulmasının amacı stresin olumsuz etkilerini azaltmak ya da yok etmektir (Yurtsever, 2009). Şahin’e (1998) göre stresle başa çıkma, stresin etkisini hep olumlu düzeyde tutabilmeyi öğrenme anlamına gelir. Stresle başa çıkmak için, stresin olumsuz etkilerini bir miktar da olsa azaltabilmek için kullanılabilen bazı uygulamaların olduğu öne sürülmektedir. Cüceloğlu (2003) ise streslerin, insanların olayları ve durumları değerlendirme ve çözümlenme biçimindeki farklılıklarından kaynaklandığını ifade etmiştir. Stresin ortaya çıkardığı olumsuz etkileri

azalttığı öne sürülen uygulamalar; stresle baş etmede fiziksel yöntemler ve zihinsel yöntemler olarak iki grupta incelenmektedir. Stresle baş etme konusunda etkililiği araştırmalarca sıklıkla desteklenmiş olan zihinsel baş etme yöntemleri şunlardır (Şahin, 1998): (1) Problem Çözme Becerileri (2) Bilişsel Yeniden Yapılandırma (3) Zaman Yönetimi (4) İletişim Becerileri (5) Meditasyon

Stresle başa çıkma tarzı, stres veren herhangi bir durum karşısında, kişinin kaynaklarını aşan, içsel ve dışsal isteklerin üstesinden gelmek için sürekli değişen bilişsel ve davranışsal çabalar olarak ifade edilmektedir (Lazarus ve Folkman, 1984; akt., Aksaç, 2004). Lazarus ve Folkman'a (1984) göre, iki farklı başa çıkma tarzı söz konusudur. Bunlar problem odaklı başa çıkma ve duygusal odaklı başa çıkma olarak iki grupta toplanabilir. (1) Problem odaklı başa çıkma, stresin kaynağına yönelik olarak, bireyin aktif bir şekilde stres yaratan durumu ortadan kaldırmak için yaptığı plan ve elde edilen bilgi yönünde mantıksal analizini içermektedir, (2) Duygusal odaklı başa çıkma ise, bireyin karşısına istemediği halde çıkan bir olay sonrasında oluşan duyguları ortadan kaldırma çabasıdır.

Roth ve Cohen'e (1986) göre başa çıkma sürecinde yaklaşma ve kaçınma durumları önem arz etmekte ve karşımıza çıkmaktadır. En basit tanımıyla başa çıkma, herhangi bir tehdit durumu algılandığında, bu olayın üzerine bilişsel ya da davranışsal olarak gitme ya da bu durumdan uzaklaşma süreci olarak ifade edilmiştir (Akt., Oğul, 2004). Köknel (1987) de bilişsel düzeyde, düşünce sürecinde zorlanmayla baş edemeyen kişilerin, zararlı etkenlerden kaçmak için olumsuz savunma düzenlerini kullanma yoluna gittiğini belirtmiştir. Lazarus (1998) ise strese karşı bazı kişilerin pasifleştiğini, içine kapandığını, sorunlarıyla yüzleşmekten kaçtığını ve sorunlarını tümüyle yok sayıp, olayın dışına çıktığını dile getirmiştir.

Lazarus'a (1993) göre başa çıkma iki yolla olabilir. Eğer kişi-çevre ilişkisini doğrudan hedef alarak buna yönelik başa çıkma davranışları sergileniyorsa, sorun odaklı başa çıkma tarzı kullanılmaktadır. Kişi-çevre ilişkisinde değişim doğrudan davranışlar üzerinden değil de kişinin çevreyi yorumlama biçiminden kaynaklanıyorsa buna da duygu odaklı başa çıkma adı verilmektedir.

Baltaş ve Baltaş'a (2012) göre insanın stresler karşısında psikolojik ve sosyal bütünlüğünü korumak amacıyla olduğunu ve bunu da hem bilinçli çabaları hem de bilinçdışı savunma mekanizmalarıyla yaptığını dile getirmiştir. Bilinçdışı savunma mekanizmasıyla, bastırma, unutma, karşı tepki geliştirme, yansıtma, yer değiştirme ve gerileme gibi olumsuz savunma düzenlerinin kullanıldığını belirtmiştir. Köknel (1987) de olumsuz savunma düzenlerinin stresle başa çıkmada yetersiz kaldığını belirtmiştir. Buna göre bastırma, duygu

yalıtımı, gerileme, çarpıtma gibi savunma düzenlerinin çok kullanılması uyum bozukluğuna yol açmaktadır.

Stres karşısında bilinçli sistemlerin harekete geçmesiyle daha çok bilgi edinme, anlama, değerlendirme, farklı yollar deneme, yeni çözümler arama ve yapıcı düşünceye yönelebilmek gibi zihinsel süreçlerin etkili olduğu ve yeni koşulları kabullenmek, değişimi görmek ve ayak uydurmak, esneklik gibi özelliklerin stresle başa çıkmada büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir (Baltaş ve Baltaş). Stresin amacının, psikolojik bir tehlike söz konusu olduğunda bireyi uyarmak olduğ, kişinin kendini ne kadar yoğun stres altında hissederse, zihnini meşgul eden düşünceleri kendinden uzaklaştırmasının da o kadar önem kazanacağı belirtilmiştir. Aynı şekilde stresin nereden kaynaklandığı, düşüncelerle stres arasında nasıl bir bağ olduğ anlaşıldığında, stresle başa çıkmanın da o derece kolaylaşacağı ifade edilmiştir (Carlson, 2001).

Sorun odaklı başa çıkma tarzının kullanılması dış koşullarda değişim yaratırken, duygu odaklı başa çıkma yönteminin kullanılması ise kişide içsel bir değişim meydana getirmektedir. Tehlikeli bir durumu yeniden değerlendirip tehlikesiz olarak algılama, düşünmekten kaçınma, bir olayın önemini inkar etme gibi bilişsel yöntemlerin hepsi stres düzeyini azaltarak karşımıza duygu odaklı başa çıkma yöntemi olarak çıkmaktadır (Lazarus, 1993). Kişinin içinde yetiştığı ve yaşadığı çevrenin de sağlıklı başa çıkma konusunda önemli ve davranış kalıplarının kazanıldığı yer olduğ belirtilmiştir. Kişinin yetersiz kaldığı, eksikliğini fark ettiği durumlarda, olayın yarattığı stresten daha yoğun bir stresin açığa çıktığı ve sonrasında da kaygı, depresyon, korku vb. psiko-patolojilerin meydana gelebildiği öne sürülmüştür (Baltaş ve Baltaş, 2012).

Stresle başa çıkmada aile faktörü önemlidir. Strese karşı mücadelede önemli bir savunma hattıdır. Aileye verilen ve aileden alınan sevgi önemli bir yer tutmaktadır. İnsanın sevildiğini, hayatın streslerine ve sıkıntılara karşı yalnız olmadığını, çaresiz kalmadığını bilmesi stresle mücadelede oldukça etkili olmaktadır (Youngs ve Youngs, 2004). Geçtan'a (1993) göre temel güven duygusunun önündeki en büyük engellerden birisi de kaygılı annedir. Kaygı bulaşıcı bir duygudur. Bebeğin de tek güven kaynağı olan annesinin yaşadığı kaygıyı içselleştirdiğini ve sürekli tedirgin olan ve kolayca telaşa kapılan bir yetişkin haline gelebildiğini belirtmiştir.

Aynı şekilde psikologlar, aileleriyle bağlantıları güçlü olan, ailelerine sağlam, sarsılmaz bağlarla bağlı olan bireylerin stresle başa çıkmada diğer bireylere oranla daha başarılı olduklarını belirtmişlerdir (Youngs ve Youngs, 2004). Alkol ve kumara eğilim, kişiliği zayıf olanların sığındığı yollardan birisidir. Zayıf bir kişiliğe sahip olan insanlar sorumluluktan hoşlanmamakta ve sorumluluğu yüklenmemek için de işlevsiz yollara başvurmaktadır. Bu tür

kişiliğe sahip olan insanlar sorumluluklar altında daha da zorlanmakta ve bunun sonucunda da madde kullanımı ve kumar gibi yanlış davranışlar içerisine girebilmektedir (Baltaş ve Baltaş).

Youngs ve Youngs (2004) stresli zamanlarda aileden alınacak sevgi, destek, tavsiyeler ve tesellilerin, stresin etkisini ortadan kaldırdığını ve stresin kişiyi bunaltmasını önlediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde bazı ailelerde gerek dış dünyadan yansıyan streslerin olumsuz etkileri ve gerekse aile bireylerinin kendi aralarındaki ilişkilerinden kaynaklanan tartışmalar, çatışmalar ve anlaşmazlıklar hem aile hayatını, hem de ailedeki bireylerin sağlığını tehdit etmektedir. Bazı ailelerde ise bunun tam tersi bir durum, yani çatışmasız ve sağlıklı bir iletişim görülebilmektedir. Aileler arasındaki farklılıkların sebepleri ise yapılan birçok araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekildedir (Baltaş ve Baltaş, 2012, s.117-118): (1) Bireylerin katı bir kişilikten uzak olmaları gibi ailenin dayanıklılığını sağlayan, bireylerin ortaklaşa paylaştıkları inanç ve değerler sistemlerinin varlığı, (2) Aile üyelerinin inisiyatif sahibi olmaları, birbirlerine sarsılmaz bağlarla bağlı olmaları ve beden ile akıl sağlığı konusunda (eğitim, fiziki egzersizler, kültürel ilgiler gibi) gelişimlerine önem vermeleri, (3) Eşlerin duygusal olarak birbirlerine bağlı olduğu, bütünleşmiş ve eşit ilişki için çocukların alınan kararlara katıldığı ancak aileyi hiçbir zaman yönetemediği bir aile sisteminin varlığı, (4) Karşılaşılan problemler inkar edilmek yerine kabul edilir ve gereken mücadele verilir, (5) Toplumla, çeşitli topluluklarla ve dostlarla çok sayıda ilişkileri ve sürdürülen bağları mevcuttur.

Madde kullanımı ve Stresle Başa Çıkma

Birey stres karşısında başa çıkma davranışı olarak ilaç ya da alkol gibi maddeleri alarak kötü alışkanlıklar şeklinde tepkide bulunabilmektedir. Kötü alışkanlıklar çoğu zaman önemli problemlere karşı yapmacık çözümler olarak ortaya çıkmakta ve yanlış tutumlar da yanlış davranışları doğurmaktadır (Youngs ve Youngs, 2004). Mesela belirli bir yaşa gelen ergenler, çocuk muamelesi gördüğünde sigara ve alkol alarak büyüdüklerini ispat etmeye çalışabilirler. Ya da aile içinde huzursuz olan kişiler, huzuru, dostluğu meyhanede arayabilirler. Yani gerçek problemlere karşı sahte bir çözüm arayışında olurlar. Asıl problemlerle mücadele etmek yerine, yaşadığı strese karşı kaçış yolunu benimseyebilmektedirler (E. Güngör, 2000).

Tarhan'a (2011) göre insanlar ruh durumlarını desteklemek için, daha özgür hissetmek, bazı korkularını bastırmak, olumsuz duygularından kaçmak için ve olmayı istedikleri ruh halini yakalamak için alkol veya maddeye sığınır. Madde kullanan 230 kişi üzerinde yapılan çalışmada (Şenel, 2013), bağımlı bireylerin etkili problem çözme yerine, stresle başa çıkmada pasif odaklı yaklaşımları kullandıkları bulunmuştur. Benzer diğer bir çalışmada (Toker,

Tiryaki, Özçürümez ve İskender, 2011) madde kullanma eğilimi arttığında problem odaklı başa çıkma yaklaşımının azaldığı ve duygu odaklı başa çıkma yaklaşımının arttığı bulunmuştur. Aynı çalışmada madde kullanan kişilerde zihinsel olarak boş verme, davranışsal olarak boş verme ve kabullenme gibi duygu odaklı başa çıkma tutumlarının yüksek oranlarda kullanıldığı saptanmıştır.

Çakmak ve Evren (2006) de alkol ve maddenin stresi azaltmak, sosyal ödüllendirme sağlamak, ait olma duygusunu kuvvetlendirmek ya da zevk almak için alındığını belirtmişlerdir. Turan ve diğerlerinin (1999) 1670 kişi üzerinde yaptığı çalışmada, katılımcıların % 16,7'sinin alkolü sıkıntı ve üzüntülerini hafifletmek adına kullandığı saptanmıştır. Kullanılan maddelerin yetersizlik duygusunu, var olan kaygıları ve çekingenliği ortadan kaldırdığı için tercih edildiği ifade edilmiştir (Yörükoğlu, 1993; Adasal, 1973). Çelikkol (2007) da kaygılı, sosyal fobisi olan kişilerin, bunaltılarını bastırmak adına alkole başvurduklarını vurgulamıştır. Stresle başa çıkmada, madde ve alkol kullanımının bir yol olduğu ve madde kullanımı eğilimi ile başa çıkma stilleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir (Chelf ve Ellis, 2002).

Stresle başa çıkma yolları, kişiye göre değişmektedir. Stres yaratan bir durum karşısında ortaya çıkan kaygı ve öfke gibi olumsuz duygularla başa çıkmada probleme odaklanma ve durumu değiştirme yerine bir araç olarak alkol, sigara gibi maddelerin kullanıldığı saptanmıştır (Karahan ve Koç, 2005). Şenel'in (2013) alkol kullanan ve kullanmayan 230 kişi üzerinde yaptığı araştırmada da, alkol sorunu yaşayan gruptaki bireylerin boyun eğici yaklaşım ve çaresiz yaklaşım puanlarının alkol sorunu yaşamayan gruptaki bireylerin puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Alkol sorunu olmayan gruptaki bireylerin ise daha çok güvenli yaklaşım, iyimser yaklaşım ve aktif başa çıkma yaklaşımı içerisinde oldukları bulunmuştur. Kimi insan stresle karşılaştığında kendini sigaraya verir, kimisi alkole kimisi de yemeğe verir. Çoğu zaman sigara, karşımıza bir gevşeme aracı olarak çıkmaktadır. Stresle karşılaşıldığında, kişi rahatlamak adına sigara paketine sarılabilmektedir. Aynı şeyler diğer maddeler için de geçerlidir (Şahin, 1998).

Şahin (1998) stresle baş etmeyi yeterli ve yetersiz yöntemler olarak ayırmıştır. Yetersiz yöntemler iki grupta toplanmıştır: (1) Uygun olmayan davranışlar: Alkol / maddeye sığınma, saldırganlık, kaçma davranışları, içe kapanma, intihar, depresyon / diğer akıl hastalıkları, (2) Kendini aldatmaya yönelik davranışlar: Çeşitli savunma mekanizmaları.

Yeterli yöntemler de üç grupta toplanmıştır: (1) Bedene yönelik yöntemler: Egzersizler, doğru beslenme, gevşeme yöntemleri vb., (2) Duygu ve düşüncelere yönelik yöntemler: Kanıt arama, doğru yorumlama, duygularını başkalarıyla paylaşabilme vb., (3) Duruma yönelik

yöntemler: Zamanı iyi kullanma, sosyal destekten yararlanma, problem çözme becerilerini geliştirme vb.

Çocuğun, kişilik kazanması ve gelişmesi için olumlu bir çevrenin varlığına, bu da güven veren, anlayışlı ve sevgi dolu yaklaşımlara bağlıdır. Böyle bir çevre ve ortamdan mahrum kalan çocuklar, karmaşık duygular, düşünceler ve çelişkiler içinde kalmakta ve bu süreçte, hırsızlık, alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanma, kavga gibi istenmeyen davranışlar sergileyebilmektedirler (Yavuzer, 1993a). Aşık (2006), ergenlik sorunları ve baş etme davranışları üzerinde yaptığı çalışmada duygusal desteğe sahip ergenlerin, duygusal desteğe sahip olmayan ergenlere göre daha az madde kullandıklarını belirtmiştir. Strese, kaygıya dayanmayan birey, bu olumsuz duyguları ortadan kaldırmak için sağlıksız kaçış yollarını benimsemektedir. Bu tür davranış kalıpları arasında en yaygın olanlar sigara, alkol, uyarıcı, uyuşturucu ilaç ve madde alışkanlığıdır (Köknel, 1987).

Yapılan bazı araştırmaların (Britton, 2004; Walitzer ve Dearing, 2006) sonucu da bu doğrultudadır. Duygu odaklı, kaçınan ve uyumsuz başa çıkmanın madde kullanımını artırdığı ve madde kullanımına olumsuz etki ettiği tespit edilmiştir. Benzer başka bir çalışmada da (Hasking, Lyvers ve Carlopio, 2011) kaçınan başa çıkma yaklaşımının alkol gibi maddelerin kullanımını artırdığına dair güçlü kanıtlar bulunmuştur. Diğer taraftan Öngen (2002) ergenlerin sorunlarla baş etme davranışları üzerinde yaptığı çalışmada, ergenlerin baş etme olarak olumsuz duyguları dışa vurma ve madde kullanımı davranışı sergilediğini tespit etmiştir.

Şenel (2013) yaptığı çalışmada bağımlı bireylerin etkili problem çözme yeteneklerinin zayıf olduğunu, stresi azaltması ve herhangi bir engellenme durumunda geçici bir rahatlık sağlaması bakımından alkol gibi maddeleri aldıklarını tespit etmiştir. Geçici bir huzur ve ailevi geçimsizliklerden kaçmak için de madde kullanımının, başvuru yollarından birisi olduğu dile getirilmiştir (Adasal, 1973). Bu maddeler kaygı düzeyini azalttığından ilk başvuru olumsuz kaçış yolları arasında yer almaktadır. Ayrıca insanlık tarihi boyunca kullanılan bu maddeler “alkol ve madde” alt kültürü oluşturmuştur. Problemler karşısında çözüm arayan insan, bireysel özellikleriyle bu alt kültüre girdiğinde bu tür maddeleri kullanmaya başlamakta ve sonra da bu maddelerin tutsağı haline gelmektedir (Köknel, 1987).

Ordu mensubu kişilerle, alkol kullanma ile algılanan stres arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma (Bray, Fairbank ve Marsden, 1999) yapılmıştır. Çalışmaya katılanların % 25'inin alkolü stresle başa çıkma mekanizması olarak kullandıkları ve problemi çözen bir araç olarak alkolü gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Thoits (1994) de aile ve iş yaşantılarında karşılaştıkları sorunları çözemeyen, problem çözme becerileri zayıf olan kişilerin madde kullanma eğilimlerinin daha fazla olduğunu bulmuştur. Sonuçlara göre madde kullanımı ile stresle başa

çıkma arasında yüksek bir ilişki bulunmuştur. Yaşanılan problemler karşısında güvenli ve aktif başa çıkma gibi problem odaklı başa çıkma yaklaşımlarını kullanan bireylerin, çaresiz ve boyun eğici gibi duygu odaklı başa çıkma yaklaşımlarını kullanan bireylere göre daha az madde kullandığı belirlenmiştir.

Depresyon ve Madde Kullanımı

Depresyon, büyük bir üzüntü, endişe, suçluluk, değersizlik hissi, başkalarından uzaklaşma, uyku, iştah ve cinsel istek kaybı ya da her zaman yapılan faaliyetlere karşı ilgisizlikle belirginleşen duygu durumudur (Davison ve Neale, 2004). Duygu durum, içsel olarak belirginleşen, kişinin davranışlarını ve dünyayı algılama şeklini değiştiren ve sürekli olan duygu tonu olarak tanımlanmaktadır (Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011). Yörükoğlu'na (1993) göre de depresyon genel bir ruhsal çökkünlük durumudur.

Depresyon genel olarak üç anlamda kullanılır: (1) Ruhsal bir durum, (2) ruhsal bir sendrom ve (3) bir ruh hastalığı. Ruhsal bir durum olarak depresyon, insan hayatının bir parçasıdır ve bir nedene bağlı olmadan ortaya çıkmaktadır. Bazen de engeller sonucunda oluşabilmektedir. Depresyon sendromu ise uykusuzluk, kilo kaybı, dikkatini toplayamama ve intihar olarak ortaya çıkabilmektedir. Aynı şekilde merkezi sinir sisteminde hastalık yapan tüm etkenler ruhsal çöküntüye de sebebiyet vermektedir (Köknel, 1987). Depresyon, kedere, eleme benzer bir duygulanım durumu olarak da tanımlanmaktadır. Bu nedenle depresyon yerine duygusal rahatsızlık terimi de sıklıkla kullanılmaktadır (Işık, 1991). İç kaynaklı ve dış kaynaklı olmak üzere depresyonun iki tipi bulunmaktadır. Kalıtım ve biyolojik nedenler iç kaynaklı depresyona sebep olurken, zararlı olan toplumsal etkenler de dış kaynaklı depresyona sebep olmaktadır (Köknel, 1987).

Psikolojik rahatsızlıklar arasında en yaygın olarak görülen depresyon, genelde 18-44 yaşları arasındaki bireylerde görülmektedir. İlk kez ortaya çıkışı ise çoğunlukla yetişkinlik döneminin başları olan 25-34 yaşları arasında olmakta ve erkeklere göre kadınlarda daha fazla görülmektedir (Dirik, 2011). Depresyondaki kişi yaşama sevincini yitirmiş, sürekli üzgün, kederli, isteksiz ve yorgun olmaktadır (Köroğlu, 2004). Günlük olarak yapılan basit işler bile ona büyük ve altından kalkılamaz yük gibi gelmektedir. Yaptığı hiçbir şeyden haz alamamakta, sürekli yalnız kalmayı istemekte ve çevresiyle ilişkilerini en aza indirmektedir. Konuşmasında, davranışlarında ve düşünmesinde genel bir yavaşlama olmuştur (Yörükoğlu, 1993).

Geçtan'a (2003) göre depresyonu normal üzüntüden ayıran en önemli özellik karamsarlıktır. Buna göre kişi o anda başına gelenlerin gelecekte de başına geleceğine ya da

içinde bulunduğu durumun değişmeyeceğine inanmaktadır. Bu da depresyonun en temel özelliğidir. Depresif duygudurum ve ilgi kaybı ya da zevk alınan etkinliklerden artık zevk alınmaması durumu depresyonun anahtar semptomları olarak ifade edilmektedir (Köroğlu, 2004). Anne ya da babanın 11 yaşından önceki kaybı kişi için depresyona girme riski taşıyan yaşam olayı olarak ifade edilmektedir (Köroğlu, 2004). Aile yapısı ve fonksiyonu, özellikle de sosyal destek azlığı intihar davranışıyla bağlantılı bulunmuştur. Depresyon riskini artıran risk etmenleri arasında, aile tarafından verilen sosyal desteğin olmayışı, boşanma, geniş bir aile ortamında bulunma, büyük kardeşin alkol madde bağımlılığı olarak tespit edilmiştir (Parker ve Roy, 2001). Olumsuz aile ortamı da depresyon, intihar düşüncesi, intihar girişimleri riskini artırmaktadır (Köroğlu, 2004).

Günümüzde ise depresyonun ortaya çıkmasından önce yaşanan ekonomik sıkıntılar, fiziksel bir hastalık veya ebeveyn ya da çocuklar arasındaki meydana gelen geçimsizliklerin tetikleyici olabileceği yapılan araştırmalar sonucunda saptanmıştır (Blackburn, 1999). Kişinin aşırı mükemmeliyetçi olması yani tüm işleri eksiksiz, hatasız ve çok iyi derecede yapmak istemesi, özgüven eksikliği, aile ya da arkadaşlar ile yakın ilişkilerinin zayıf ya da hiç olmaması gibi birkaç faktörün varlığı sonucunda depresyonun görülebileceği belirtilmiştir (Dirik, 2011). Ama bahsedilen stresli olaylara maruz kalan tüm insanların depresyona girmediği, bazı insanların olumsuz gibi görünen olayları olumlu değerlendirerek (Cüceloğlu, 2003) ya da arkadaş ve akrabalarından aldıkları destek sayesinde, stres yaratan olaylarla daha etkin baş ettikleri belirtilmiştir (Dirik, 2011).

Özbay ve diğerleri (1991), ergenlerde madde kullanımının depresyonla ilişkisini araştıran çalışmalarında madde kullanımı ile depresyon arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını belirtmiştir. Diğer taraftan Evren ve Ögel (2003) de madde kullananların depresyon düzeylerinin yüksek olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde Şireli (2012) de depresyon tanısı almış ergenler üzerinde yaptığı araştırmada, madde kullanım öyküsü olan ergenlerin depresyon oranının, madde kullanım öyküsü olmayan ergenlerin depresyon oranından, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Saraçlı (2007) madde kullanan öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada depresyon düzeyleri yüksek olan öğrencilerin daha fazla alkol kullandıklarını tespit etmiştir. Şenel (2013) de alkol sorunu olan bireyler üzerindeki araştırmasında alkol sorunu yaşayanların depresyon puanlarının, alkol sorunu yaşamayanların depresyon puanlarından daha yüksek olduğunu bulmuştur. Alkol-madde kullanım bozukluğu üzerinde yapılan çalışmada (Hantaş, Maner, Erkıran, Turan ve Gökalp, 2003) da madde bağımlılığı olan grubun yüksek oranda depresif özellikler sergiledikleri belirtilmiştir.

Erkek alkol bağımlıları ile yapılan araştırma sonucunda (İnce, Doğruer ve Türkçapar, 2002) en sık görülen tanı % 25.5 ile depresyon olmuştur. Diğer taraftan, Pelissier ve O'Neil (2000) 467 erkek ve 142 kadınla yaptıkları çalışmalarında, alınan madde türünün artmasıyla depresyon düzeyinin anlamlı şekilde arttığını bulmuşlardır. Alkol bağımlıları ile yapılan diğer araştırmada (Öner, Tamam, Levent ve Öner, 2002) ise depresyon tanısının % 35 gibi yüksek bir oranda çıktığı bulunmuştur.

Görüldüğü gibi birçok araştırma madde kullanımı ile depresyon arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Örneğin, 716 eroin bağımlısı ile yapılan bir çalışmada sonucunda (Brooner, King, Kidorf, Schmidt, ve Bigelow, 1997) en yaygın görülen bozuklukların başında depresyon gelmektedir. Madde kullanımı davranışı sergileyen kişilerin depresyon düzeyinin daha yüksek olduğu ve ruhsal olarak daha çok sorunlarla boğuştukları görülmüştür. Aynı zamanda madde bağımlılarında en sık rastlanan ek tanılardan birinin de yine depresyon olduğu bildirilmiştir (Kural, Evren. Can ve Çakmak, 2004).

Çalışmanın bu bölümünde ele alınan kavramların özetlenmesi ve birbirleriyle olan ilişkilerinin ele alınması bulguların daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Temel kavramlardan olan madde kullanımı kişinin kullandığı maddeler nedeniyle bedenin birçok işlevinin bozulması, zarar görmesi, ev, işle ilgili ve yasal sorunlar yaşamasına rağmen bu maddeleri kullanmaya devam etmesi durumudur. Madde kullanımı durumu güvensiz bağlanan, etkili başa çıkma yöntemlerini kullanmayan kişilerde daha fazla görülmektedir. Anne babaya olumsuz bağlanma ve uyumsuz başa çıkma stillerini kullanma madde kullanımını açısından risk oluşturmaktadır. Diğer taraftan, madde kullanan bireylerin depresyon düzeyleri madde kullanmayanlara göre daha yüksektir. Madde kullanımı kişinin daha fazla depresif özellikler sergilemesine neden olmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, madde kullanan ve kullanmayan erbaş/erlerin anne-babaya bağlanma, stresle başa çıkma stilleri ve depresyon puanlarının karşılaştırıldığı nedensel karşılaştırma (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012) türünde bir çalışmadır.

Çalışma Grubu

Bu çalışmada madde kullanan ve kullanmayan erbaş/erlerin, anne-babaya bağlanma, stresle başa çıkma stilleri ve depresyon puanlarını karşılaştırmak için amaçlı örnekleme yöntemlerinden aykırı örnekleme yöntemiyle bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubuna bir eğitim tugay komutanlığında askerlik görevini yapan ve madde kullanan 100 erbaş/er ile madde kullanmayan 100 erbaş/er olmak üzere toplam 200 erbaş/er alınmıştır. Çalışma grubu ile ilgili tanımlayıcı istatistik analiz sonuçları Tablo 1 ve Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 1’de görüldüğü üzere çalışma grubunun büyük çoğunluğunu 20-23 yaş aralığı oluşturmaktadır. Katılımcıların %80.50’si bekâr, % %10.50’si nişanlı ve %8.50’si de evlidir. Katılımcıların %25’i köyde, %4’ü beldede, %13’ü kasabada, %33’ü şehirde ve %25’i büyük şehirde doğmuştur. Aynı şekilde %11’i köyde, %3’ü beldede, %10.50’si kasabada, %34’ü şehirde ve %41.50’si de büyük şehirde yaşamaktadır. Katılımcıların sivil hayatta yaptıkları iş değişkenine bakıldığında, %14.50’sinin işsiz, %13.50’sinin işçi, %70.50’sinin serbest meslek, %3’ünün memur ve %3.50’sinin de yönetici olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde %61’inin ilköğretim mezunu, %24.50’sinin lise mezunu, %8’inin yüksekokul/üniversite mezunu olduğu ve %6.50’sinin de okuryazar olduğu görülmektedir. Katılımcıların %53.50’si annesini, %23’ü babasını, %20’si kardeşini, %3’ü eşini ve %0.50’si çocuklarını kendilerine daha yakın görmektedir.

Tablo 1

Katılımcıların Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	n	%
Yaş	20	94	47.0
	21	33	16.50
	22	22	11.0
	23	15	7.50
	24 ve üstü	36	18.0
Toplam		200	100
Medeni Durum	Bekar	161	80.50
	Nişanlı	21	10.50
	Evli	17	8.50
	Boşanmış	1	0.50

Toplam		200	100
Doğum Yeri	Köy	50	25.0
	Belde	8	4.0
	Kasaba	26	13.0
	Şehir	66	33.0
	B. Şehir	50	25.0
Toplam		200	100
Yaşadığınız Yer	Köy	22	11.0
	Belde	6	3.0
	Kasaba	21	10.50
	Şehir	68	34.0
	B. Şehir	83	41.50
Toplam		200	100
Sivil Hayatta Yaptığınız İş	İşsiz	29	14.50
	İşçi	17	13.50
	Serbest Meslek	141	70.50
	Memur	6	3.0
	Yönetici	7	3.50
Toplam		200	100
Eğitim Düzeyi	Okuryazar	13	6.50
	İlköğretim	122	61.0
	Lise	49	24.50
	Yüksekokul/ Üniversite	16	8.0
Toplam		200	100
Ailesinde Kendisine En Yakın Gördüğü Kişi	Kardeşim	40	20.0
	Babam	46	23.0
	Annem	107	53.50
	Eşim	6	3.0
	Çocuklarım	1	0.50
Toplam		200	100

Tablo 2

Katılımcıların Anne-Babalarına Yönelik Farklı Değişkenlerin Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	N	%
Anne-Baba Sağ/Ölü	İkisi de Hayatta	177	88.50
	İkisi de Ölü	2	1.00
	Baba Hayatta/ Anne Ölü	5	2.50
	Baba Ölü Anne/ Hayatta	16	8.00
Toplam		200	100
Anne Mesleği	Ev Hanımı	178	80.50
	Memur	3	10.50
	İşçi	8	8.50
	Emekli	7	0.50
	Diğer	4	2.00
Toplam		200	100
Baba Mesleği	İşsiz	17	8.50

	Memur	13	6.50
	İşçi	59	29.50
	Emekli	41	20.50
	Serbest Meslek	24	12.00
	Diğer	23	23.00
Toplam		200	100
Anne Eğitim Düzeyi	Okur-Yazar	111	55.50
	İlköğretim	76	38.00
	Lise	12	6.00
	Yüksekokul/Üniversite	1	0.50
Toplam		200	100
Baba Eğitim Düzeyi	Okur-Yazar	69	34.50
	İlköğretim	103	51.50
	Lise	27	13.50
	Yüksekokul/Üniv.	1	0.50
Toplam		200	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi katılımcıların anne ve babalarının her ikisinin de hayatta olduğu oran %88.50, anne ve babası ölü olan katılımcı oranı %1, babası hayatta ve annesi ölü olan katılımcı oranı %2.50, babası ölü ve annesi hayatta olan katılımcı oranı ise %8’dir. Katılımcıların annesinin %89’u ev hanımı, %1.50’si memur, %4’ü işçi ve %3.50’si emeklidir. Aynı şekilde babalarının %8.50’sinin işsiz, %6.50’sinin memur, %29.50’sinin işçi, %20.50’sinin emekli olduğu ve %12’sinin de serbest meslek olarak çalıştığı görülmektedir. Eğitim düzeyi değişkeni incelendiğinde annesi okur-yazar olan katılımcı oranı %55.50, ilköğretim mezunu %38, lise mezunu %6, yüksekokul/üniversite mezunu %0.50’dir. Babası okur-yazar olan katılımcı oranı %34.50, ilköğretim mezunu %51.50, lise mezunu %13.50, yüksekokul/üniversite mezunu ise 0.50’dir.

Ölçme Araçları

Bu araştırmada ölçme araçları olarak Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği (BAPİ), Başa Çıkma Stilleri Ölçeği Kısa Formu (BÇSÖ-KF), Anne-Babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ) ve Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeğinin Depresyon boyutu kullanılmıştır. Aşağıda ölçme araçlarının psikometrik özelliklerine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından, katılımcıların demografik bilgilerini öğrenmek amacıyla hazırlanan bu form toplam 15 sorudan oluşmaktadır. Formda, katılımcıların yaşı, medeni durumu, eğitim düzeyi, doğum yeri, yaşadığı yer, sivil hayatta yaptığı iş, anne-baba mesleği,

anne-baba eğitim düzeyi, madde kullanmaya başlama yaşı, askerlik bittikten sonra yapacağı iş, maddeyi kullanmaya başlama nedeni gibi katılımcıların genel durumunu belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur.

Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği (BAPİ)

Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ), bağımlılığın madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri, madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi, şiddetli madde kullanma isteği ve madde kullanımını bırakma motivasyonu boyutlarını değerlendirmek ve bağımlılığın şiddetini ölçmek amacıyla Ögel, Evren, Karadağ ve Gürol (2011) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 37 sorudan ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alkol ve alkol dışı madde kullanımının ikisine de birden duyarlı olduğu bulunmuştur. Bu nedenle kişinin alkol veya madde kullanması fark etmemektedir. Ölçek likert tipindedir ve hiçbir zaman=0, nadiren=1, bazen=2, çoğu zaman=3 ve neredeyse her zaman = 4 şeklinde puanlaması yapılmaktadır. Her alt ölçek kendi içinde puanlandırılmakta ve her alt ölçeğin puanı da eşit ağırlıkta BAPİ toplam puanını belirlemektedir. Ölçeğin Cronbach-alfa katsayısı 0.89 bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach-alfa katsayıları ise 0.63 – 0.86 arasında bulunmuştur. Varimax rotasyon kullanılarak yapılan açıklayıcı faktör analizinde özdeğeri 1'den büyük 4 faktör elde edilmiştir ve toplam varyansın %52.39'unu açıklamaktadır. Bu çalışma kapsamında yapılan analiz sonucunda Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği için yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach-alfa güvenilirlik katsayısı 0.93 olarak bulunmuştur.

Başa Çıkma Stilleri Ölçeği Kısa Formu (BÇSÖ-KF)

Ölçek Carver, Scheier ve Weintraub (1989) tarafından geliştirmiş ve sonrasında Carver (1997) tarafından uzun formundan yola çıkarak az madde ile oluşturulmuştur. Bacanlı, Sürücü ve İlhan (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan ölçek, orijinalinde olduğu gibi 4'lü likert tipine göre hazırlanmıştır. Ölçek likert tipindedir ve asla böyle bir şey yapmam=1, çok az böyle yaparım=2, orta derecede böyle yaparım=3 ve çoğunlukla böyle yaparım=4 şeklinde puanlanmaktadır. Ölçek 28 maddeden ve her biri ikişerli maddeli 14 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; araçsal sosyal destek kullanma, mizah, duygulara odaklanma ve ortaya koyma, madde kullanımı, kabullenme, diğer etkinlikleri bırakma, dine yönelme, yadsıma, davranışsal olarak ilgiyi kesme, zihinsel olarak ilgiyi kesme, kendini sınırlandırma, olumlu yeniden yorumlama, duygusal sosyal destek kullanma ve planlamadır.

Alt boyutlardan alınan puanların yüksekliği o boyutların fazla kullanıldığını, alınan puanların düşüklüğü de o boyutların daha az kullanıldığını göstermektedir. Yapılan analiz sonucunda 14 faktörün ölçeğe ait varyansın %80.37'sini açıkladığı ve BÇSÖ-KF'nin boyutlarından elde edilen iç tutarlık katsayılarının 0.39 ile 0.92 aralığında değiştiği görülmüştür. Alt boyutlardan dördü (kendini sınırlandırma, olumlu yeniden yorumlama, duygusal sosyal destek kullanma ve planlama) hariç diğer boyutların özdeğerleri 1.0'ın üzerinde bulunmuştur. Tez çalışması kapsamında yapılan güvenirlik analizlerinde ölçeğe ait alt boyutların Cronbach-alfa güvenirlik katsayısı 0.24 ile 0.84 arasında bulunmuştur. Alanyazında bir ölçeğin güvenirlik analizinden elde edilen iç tutarlılık katsayısının 0.50'den yüksek olması gerektiği ifade edilmektedir (Nunnally, 1967; akt., Öztürk, 2011). Bundan dolayı yapılan güvenirlik analizi sonrasında iç tutarlık katsayısı 0.50'den düşük çıkan zihinsel olarak ilgiyi kesme, araçsal sosyal destek kullanma, kendini sınırlandırma, duygusal sosyal destek kullanma, kabullenme ve diğer etkinlikleri bırakma boyutları analizlere dahil edilmemiştir.

Anne-Babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ)

Anne-Babaya Bağlanma Ölçeği, Parker, Tupling ve Brown (1979) tarafından Bowlby'nin bağlanma kuramı temel alınarak geliştirilmiştir. Ölçek temelde bireyin algısı açısından, anne ve babası ile olan ilişki örüntüsünü ve deneyimlerini geriye dönük olarak değerlendirmektedir. Bağlanma kuramını temel alarak geliştirilen ilk ölçeklerden olan Anne-Babaya Bağlanma Ölçeği, anne ve babaya bağlanmayı ölçmek üzere ilgi ve kontrol/koruma boyutlarını kapsamaktadır. Algılanan anne ve baba davranışı bu iki boyuta göre ayrı ayrı puanlanabilmektedir. Özgün ölçeğin güvenirliği birkaç aşamada yapılmıştır. Test-tekrar test güvenirliği ilgi boyutu için 0.76, aşırı koruma/kontrol boyutu için 0.63 bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Kapçı ve Küçüker (2006) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği için yapılan faktör analizi sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan, anne formu için toplam varyansın %53'ünü, baba formu için ise %57'sini açıklayan beş faktör ortaya çıkmıştır. Anne formu için Cronbach-alfa değeri 0.87, baba formu için Cronbach-alfa değeri 0.89 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğe ait alt boyutları için yapılan güvenirlik analizinde Cronbach-alfa güvenirlik katsayısı 0.57 ile 0.84 arasında bulunmuştur. Anne ve babanın çocuğuna yönelik davranışsal kontrolünü de içeren ilgi boyutu, ilgi/kontrol olarak adlandırılmıştır. Anne ve babanın çocuğuna yönelik aşırı koruma davranışlarını içeren maddelerden oluştuğu tespit edilen ikinci boyut ise aşırı koruma olarak adlandırılmıştır. Ölçek, 25 maddeden oluşan 4'lü likert-tipi bir ölçektir. Ölçek, anne ve baba için ayrı ayrı

doldurulmaktadır. Puanlamada, tamamen böyleydi=3, kısmen böyleydi=2, pek böyle değildi=1 ve hiç böyle değildi=0 şeklinde kodlanırken, 2., 4., 8., 9., 10., 13., 14., 16., 18., 19., 20., 23. ve 24. maddeler tersine döndürülerek (0-3) puanlanmaktadır. İlgi /kontrol ölçeğinin puanlamasında, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 24 ve 25. maddeler, aşırı koruma ölçeğinin puanlanmasında ise 8, 9, 10, 13, 19, 20 ve 23. maddeler kullanılmaktadır. İlgi/ kontrol alt ölçeği için puan aralığı (0-59), aşırı koruma alt ölçeği için ise puan aralığı (0-21) olarak belirlenmiştir. Özgün ölçek iki boyutlu bir yapıya sahip olup, ilgi boyutunda puan artışı, kontrol/koruma boyutunda puan azalması istenen bağlanma biçimine işaret etmektedir. Ölçek Türkçe'ye uyarlanırken, benzer yapının elde edilip edilmeyeceği kaygısından ötürü tüm maddeler anlam açısından aynı yönde puanlanmıştır. Yani puan artışı olumlu ebeveyn bağlanmasını yansıtmaktadır. Böylece bu çalışmada yüksek puanlar olumlu bağlanma yönünde değerlendirilmektedir.

Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği (DASÖ)

Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği Lovibond ve Lovibond (1995) tarafından geliştirilmiştir. DASÖ 14'ü depresyon, 14'ü anksiyete ve 14'ü stres boyutuna ait olmak üzere toplam 42 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 4'lü likert tipinde olup, puanlamada bana hiç uygun değil=0, bana biraz uygun=1, bana genellikle uygun=2 ve bana tamamen uygun=3 şeklinde kodlanmaktadır. Depresyon, anksiyete ve stres boyutlarından alınan puanların yüksek olması bireyin ilgili probleme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmada sadece depresyon alt boyutu kullanıldığı için anksiyete ve stres alt boyutları çalışmaya dahil edilmemiştir. Ölçeğin toplam puanları her bir alt boyut için 0 ile 42 puan arasında değişmekte ve tersine puanlanan herhangi bir madde bulunmamaktadır. Akın ve Çetin (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçeğin madde analizi sonucunda düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının 0.51 ve 0.75 arasında değiştiği görülmüştür. Yapılan faktör analizi sonucunda orijinal formunda olduğu gibi üç faktörden oluştuğu ve faktör yüklerinin 0.39 ve 0.88 arasında değiştiği bulunmuştur. Cronbach-alfa iç tutarlılık katsayıları ölçeğin bütünü için 0.89 ve depresyon alt boyutu için 0.90 bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar ve iki yarı güvenilirlik puanları ise 0.99 ve 0.96 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada depresyon boyutu için yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach-alfa güvenilirlik katsayısı 0.94 olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde ölçeklerin uygulanması ve verilerin toplanması için öncelikle bir eğitim tugay komutanlığında askerlik görevini yapan katılımcıların çalışmaya dahil edilmesi adına Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan izin alınmıştır. İzin verilmesine müteakip, amaçlı örnekleme yöntemlerinden aykırı örnekleme yöntemiyle madde kullanan 100 erbaş/er ve madde kullanmayan 100 erbaş/er olmak üzere toplam 200 kişiye ulaşılmıştır. Çalışma grubundaki katılımcıların, özellikle madde kullanan erbaş/erlerin eğitim düzeyinin düşük olması, ölçeklerdeki maddelerin anlaşılmadığının dile getirilmesi, defalarca kodlamanın yanlış yapılması gibi nedenlerden ötürü ölçme materyali, araştırmacı tarafından maddeler halinde, anlaşılır şekilde okunmak suretiyle erbaş/erlere uygulanmıştır. Uygulama süresi her bir katılımcı için yaklaşık 40 dk. sürmüştür. Bu da katılımcı sayısının, dolayısıyla çalışma grubunun daha az olmasına sebebiyet vermiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Ölçme araçlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizleri SPSS 17.0 kullanılarak yapılmıştır. Araştırma hipotezleri .05 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Araştırmanın istatistiksel analizinde, öncelikle Madde kullanan erbaş ve erlerin madde kullanma yaşı ve madde kullanım nedenleri? sorusuna yanıt bulmak için yüzde frekans analizi yapılmıştır. Madde kullanan erbaş/erlerin Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği puanları, onların anne-baba eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığına bakmak için bağımsız gruplar *t* testi uygulanmıştır. Yine aynı şekilde anne-babaya bağlanma, stresle başa çıkma ve depresyon puanları madde kullanan kullanmamaya göre farklılaşmakta mıdır? sorusunun yanıtı bulmak için *t* testi yapılmıştır. Sonraki aşamada madde kullanan erbaş ve erlerin anne-babaya bağlanma, stresle başa çıkma ve depresyon puanlarının Bağımlılık Profil İndeksi düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını bulmak için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için de Post Hoc çoklu karşılaştırma (Tukey) analizi yapılmıştır.

Tablo 3

Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin İç Tutarlılık Katsayılarının Orijinal Çalışma İle Karşılaştırılması

Boyutlar		α^1	α^2
Anne Babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ)	Anne İlgi/Kontrol	.90	.82

	Anne Aşırı Koruma	.70	.57
	Anne Bağlanma Toplam	.87	.62
	Baba İlgi/Kontrol	.91	.84
	Baba Aşırı Koruma	.70	.58
	Baba Bağlanma Toplam	.89	.63
Başa Çıkma Stilleri Ölçeği Kısa Formu (BÇSÖ-KF)	Araçsal Sosyal Destek Kullanma	.78	.43*
	Mizah	.92	.67
	Duygulara Odaklanma Ve Ortaya Koyma	.70	.68
	Madde Kullanımı	.84	.84
	Kabullenme	.56	.27*
	Diğer Etkinlikleri Bırakma	.50	.49*
	Dine Yönelme	.90	.53
	Yadsıma	.69	.68
	Davranışsal Olarak İlgiyi Kesme	.59	.51
	Zihinsel Olarak İlgiyi Kesme	.62	.33*
	Kendini Sınırlama	.39	.24*
	Olumlu Yeniden Yorumlama	.76	.52
	Duygusal Sosyal Destek Kullanma	.85	.43*
	Planlama	.70	.56
Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği (DASÖ)	Ölçeğin Tamamı	.90	.94
Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği	Ölçeğin Tamamı	.89	.93

α^1 : Ölçeğin orijinal formuna ait iç tutarlılık katsayısı, α^2 : Bu çalışmadan elde edilen iç tutarlılık katsayısı

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacına yönelik olarak belirlenen alt problemler doğrultusunda yapılan çeşitli istatistiki analizlere ve buna yönelik bulgulara yer verilmiştir.

t-Testi ve Tek Yönlü ANOVA Analizlerine Yönelik Bulgular

Araştırmanın bir alt problemi olan “Anne-babaya bağlanma, stresle başa çıkma ve depresyon puanları madde kullanıp kullanmamaya göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunun analizi için *t*-testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

Stresle Başa Çıkma Stilleri Alt Boyutlarının Madde Kullanıp Kullanmamaya Göre Farklılığına İlişkin t-Testi Bulguları

Değişkenler	Madde Kullanım Durumu	n	\bar{X}	S	<i>t</i>	<i>p</i>
Olumlu Yeniden Yorumlama	Madde Kullanan	100	4.75	1.41	-5.34	.00*
	Madde Kullanmayan	100	5.90	1.61		
Duygulara Odaklanma ve Ortaya Koyma	Madde Kullanan	100	4.81	1.93	2.03	.04*
	Madde Kullanmayan	100	4.30	1.59		
Yadsıma	Madde Kullanan	100	4.84	1.80	3.16	.00*
	Madde Kullanmayan	100	4.06	1.68		
Dine Yönelme	Madde Kullanan	100	6.44	1.70	-96	.33
	Madde Kullanmayan	100	6.66	1.53		
Mizahi Yaklaşım	Madde Kullanan	100	3.79	2.02	-2.38	.01*
	Madde Kullanmayan	100	4.40	1.56		
Davranışsal Olarak İlgiyi Kesme	Madde Kullanan	100	4.96	1.61	8.40	.00*
	Madde Kullanmayan	100	3.20	1.33		
Madde Kullanımı	Madde Kullanan	100	6.45	1.79	14.61	.00*
	Madde Kullanmayan	100	3.07	1.45		
Planlama	Madde Kullanan	100	5.03	1.39	-3.53	.00*
	Madde Kullanmayan	100	5.85	1.85		

**p* < .05

Başa çıkma stillerinin madde kullanım durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için *t*-testi yapılmıştır. Uyumlu başa çıkma stillerinden olan olumlu yeniden yorumlama, mizahi yaklaşım, planlama ve dine yönelme boyutlarından alınan puanlar madde kullanmayanlarda yüksek iken, uyumsuz başa çıkma stillerinde yer alan duygulara odaklanma ve ortaya koyma, davranışsal olarak ilgiyi kesme, yadsıma ve madde kullanımı boyutlarına ait puanlar madde kullanmayanlarda daha yüksektir. Tablo 4'te görüldüğü gibi, madde kullananların başa çıkma puanları madde kullanmayanların başa çıkma puanlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

Madde kullananlarda en yüksek puan ortalamasına sahip başa çıkma madde kullanımı ($\bar{X}= 6.45$; $t = 14.61$) iken, bunu sırasıyla dine yönelme ($\bar{X}= 6.44$; $t = -.96$), planlama ($\bar{X} = 5.03$; $t = -3.53$), davranışsal olarak ilgiyi kesme ($\bar{X}= 4.96$; $t = 8.40$), yadsıma ($\bar{X}= 4.84$; $t = 3.16$), duygulara odaklanma ve ortaya koyma ($\bar{X}= 4.81$; $t = 2.03$), olumlu yeniden yorumlama ($\bar{X} = 4.75$; $t = -5.34$) ve mizahi yaklaşım ($\bar{X}= 3.79$; $t = -2.38$) takip etmektedir. Madde kullanmayanlarda en yüksek puan ortalamasına sahip başa çıkma dine yönelme ($\bar{X}= 6.66$; $t = -.96$) iken bunu olumlu yeniden yorumlama ($\bar{X} = 5.90$; $t = -5.34$), planlama ($\bar{X} = 5.85$; $t = -3.53$), mizahi yaklaşım ($\bar{X} = 4.40$; $t = -2.38$), duygulara odaklanma ve ortaya koyma ($\bar{X} = 4.30$; $t = 2.03$), yadsıma ($\bar{X} = 4.06$; $t = 3.16$), duygusal olarak ilgiyi kesme ($\bar{X} = 3.20$; $t = 8.40$) ve madde kullanımı ($\bar{X} = 3.07$; $t = 14.61$) takip etmektedir.

Madde kullananlar açısından bulgulara bakıldığında başa çıkma olarak en fazla madde kullanımına başvurdukları ve en az olarak da mizahi yaklaşımı benimsedikleri görülmektedir. Madde kullanmayanlar açısından bulgulara bakıldığında ise başa çıkma olarak en fazla dine yönelme öne çıkmakta ve bunu olumlu yeniden yorumlama izlemektedir.

Depresyon, Anne-Babaya Bağlanma ve Alt Boyutlarının Madde Kullanıp Kullanmamaya Göre Farklılığına İlişkin t-Testi Bulguları

Değişkenler	Madde Kullanım Durumu	n	\bar{X}	S	t	p
Anne - Aşırı Koruma	Madde Kullanan	100	10.69	4.59	-2.92	.00*
	Madde Kullanmayan	100	12.48	4.04		
Anne - İlgi Kontrol	Madde Kullanan	100	31.60	6.49	-12.97	.00*
	Madde Kullanmayan	100	44.02	7.03		
Baba - Aşırı Koruma	Madde Kullanan	100	9.52	3.63	-4.60	.00*
	Madde Kullanmayan	100	12.25	4.69		
Baba -İlgi Kontrol	Madde Kullanan	100	26.86	6.72	-13.18	.00*
	Madde Kullanmayan	100	41.27	8.61		
Anne Bağlanma Toplam	Madde Kullanan	100	44.08	7.72	-9.57	.00*
	Madde Kullanmayan	100	54.71	7.97		
Baba Bağlanma Toplam	Madde Kullanan	100	36.38	7.38	-13.98	.00*
	Madde Kullanmayan	100	53.52	7.78		
Depresyon	Madde Kullanan	100	25.14	9.37	13.35	.00*
	Madde Kullanmayan	100	8.39	8.32		

*p< .05

Depresyon puanları ile anne-babaya bağlanma ve alt boyutlarının madde kullanıp kullanmamaya göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için t-testi yapılmıştır. Anne-baba bağlanmada hem ilgi/kontrol ve aşırı koruma boyutları puanı hem de toplam puan madde kullanmayanlarda daha yüksektir. Tablo 5’te görüldüğü gibi madde kullananların bağlanma ve depresyon puanı, madde kullanmayanların puanlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Anneye bağlanmada en yüksek puan ortalamasına sahip madde kullananlar anne ilgi/kontrol ($\bar{X} = 31.60$; $t = -12.97$) iken bunu anne aşırı koruma ($\bar{X} = 10.69$; $t = -2.92$) takip etmektedir. Babaya bağlanmada da benzer şekilde en yüksek puan ortalamasına sahip madde kullananlar baba ilgi/kontrol ($\bar{X} = 26.86$; $t = -13.18$) iken bunu baba aşırı koruma ($\bar{X} = 9.52$; $t = -4.60$) takip etmektedir. Anne bağlanmada en yüksek

puan ortalamasına sahip madde kullanmayanlarda anne ilgi/kontrol ($\bar{X} = 44.02$; $t = -12.97$) ilk sıradayken bunu anne aşırı koruma ($\bar{X} = 12.48$; $t = -2.92$) takip etmektedir. Yine baba bağlanmada da benzer şekilde en yüksek puan ortalamasına sahip madde kullanmayanlarda baba ilgi/kontrol ($\bar{X} = 41.27$; $t = -13.18$) ilk sıradayken bunu baba aşırı koruma ($\bar{X} = 12.25$; $t = -4.60$) takip etmektedir.

Madde kullanmayanlarda anne bağlanma toplam ($\bar{X} = 54.71$; $t = -9.57$) puan ortalaması baba bağlanma toplam ($\bar{X} = 53.52$; $t = -13.98$) puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. Madde kullananlarda da benzer şekilde anne bağlanma toplam ($\bar{X} = 44.08$; $t = -9.57$) puan ortalaması baba bağlanma toplam ($\bar{X} = 36.38$; $t = -13.98$) puan ortalamasından yüksektir. Depresyon puan ortalaması incelendiğinde madde kullananlarla kullanmayanlar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Madde kullananların depresyon puan ortalamasının ($\bar{X} = 25.14$; $t = 13.35$) madde kullanmayanların depresyon puan ortalamasından ($\bar{X} = 8.39$; $t = 13.35$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmanın alt problemlerinden olan “Madde kullanan erbaş/erlerin Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeği puanları, onların anne-baba eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt bulmak için bağımsız gruplar *t*-testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Erbaş ve erlerin Bağımlılık Profil İndeksi Ölçeğinden aldıkları puanların anne-baba eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için *t*-testi yapılmıştır. Tablo 6’da görüldüğü üzere toplam puanlar arasında ve tanı alt boyutu dışındaki diğer alt boyutlar arasında anne-baba eğitim düzeyine göre bir farklılaşma yoktur. BAPİ toplam puanları açısından anne ve baba eğitim düzeyi ortalama puanlarının birbirine yakın olduğu ve hem anne eğitim düzeyinde ($\bar{X} = 13.15$; $t = -1.93$) hem de baba eğitim düzeyinde ($\bar{X} = 13.29$; $t = -1.62$) okuryazar olanların ortalama puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Tanı alt boyutunda anne ve baba eğitim düzeyi puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu sonuca göre tanı alt boyutunda, anne eğitim düzeyi açısından bulgulara bakıldığında okuryazar olanların ortalama puanları, ilköğretim ve üstü bir eğitim düzeyine sahip olanların ortalama puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir ($\bar{X} = 17.17$; $t = -2.73$). Aynı şekilde tanı alt boyutunda, baba eğitim düzeyi açısından bulgulara bakıldığında okuryazar olanların ortalama puanları, ilköğretim ve üstü bir eğitime sahip

olanların ortalama puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($\bar{X} = 17.52$; $t = -2.06$).

Tablo 6

BAPİ ve Alt Boyutlarının Anne-Baba Eğitim Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin t-Testi Bulguları

Değişkenler	Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	S	t	p	
Bağımlılık Profil İndeksi Toplam	Anne	Okuryazar	52	13.15	3.14	-1.93	.05
		İlköğretim ve üstü	48	11.79	3.83		
	Baba	Okuryazar	34	13.29	3.22	-1.62	.10
		İlköğretim ve üstü	66	12.09	3.65		
Madde Kullanım Özellikleri	Anne	Okuryazar	52	3.65	1.39	-1.53	.12
		İlköğretim ve üstü	48	3.18	1.63		
	Baba	Okuryazar	34	3.76	1.37	-1.58	.11
		İlköğretim ve üstü	66	3.25	1.58		
Tanı	Anne	Okuryazar	52	17.17	4.33	-2.27	.02*
		İlköğretim ve üstü	48	14.75	6.10		
	Baba	Okuryazar	34	17.52	4.90	-2.06	.03*
		İlköğretim ve üstü	66	15.22	5.46		
Yaşam Üstüne Etkileri	Anne	Okuryazar	52	26.71	7.56	-1.36	.17
		İlköğretim ve üstü	48	24.74	8.81		
	Baba	Okuryazar	34	27.82	7.01	-1.93	.05
		İlköğretim ve üstü	66	24.51	8.61		
Şiddetli İstek	Anne	Okuryazar	52	11.40	3.35	-1.69	.09
		İlköğretim ve üstü	48	10.20	3.71		
	Baba	Okuryazar	34	11.58	3.00	-1.53	.12
		İlköğretim ve üstü	66	0.43	3.77		
Motivasyon	Anne	Okuryazar	52	8.98	2.76	-1.11	.26
		İlköğretim ve üstü	48	8.35	2.86		
	Baba	Okuryazar	34	8.58	2.75	.23	.81
		İlköğretim ve üstü	66	8.72	2.86		

*p<.05

Araştırmanın diğer bir alt problemi olan “Madde kullanan erbaş ve erlerin anne-babaya bağlanma, stresle başa çıkma ve depresyon puanları Bağımlılık Profil İndeksi

düzelelerine göre farklılaşmakta mıdır?" sorusuna yanıt bulmak için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7

Anne Babaya Bağlanmanın BAPİ Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin ANOVA Bulguları

Değişkenler	Düzeyler	n	\bar{X}	S	F	P	Fark (Tukey)
Anne Aşırı Koruma	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	10.10	5.16	.49	.61	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	11.25	4.62			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	10.59	4.13			
Anne İlgi Kontrol	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	34.64	6.92	5.12	.00*	1>2
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	29.65	6.48			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	31.13	5.42			
Baba Aşırı Koruma	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	8.10	3.05	3.37	.03*	3>1
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	9.74	3.55			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	10.37	3.86			
Baba İlgi Kontrol	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	30.42	6.72	7.57	.00*	1>2
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	24.20	5.56			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	26.67	6.66			
Anne Bağlanma Toplam	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	45.17	7.28	.41	.66	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	43.45	9.08			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	43.83	6.70			
Baba Bağlanma Toplam	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	38.53	7.29	3.41	.03*	1>2
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	33.94	7.20			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	37.05	7.15			

*p< .05

Anne babaya bağlanmanın Bağımlılık Profil indeksi düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Tablo 7’de görüldüğü üzere varyans analizleri sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, anneye bağlanma toplam ile anne aşırı koruma alt boyutu hariç erbaş ve erlerin anne babaya bağlanma ölçeğinden aldıkları ortalama puanların Bağımlılık Profil İndeksi düzeylerine göre farklılaştığı yani anlamlı bir sonucun olduğu bulunmuştur. Anlamlı farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc çoklu karşılaştırma (Tukey) analizi yapılmış, elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tukey testi sonuçlarına göre, düşük bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin anne ilgi/kontrol alt boyutu puanları (\bar{X} = 34.66) orta bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin puanlarından (\bar{X} = 29.65) anlamlı düzeyde yüksektir. Yüksek bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin baba aşırı koruma alt boyutu puanları (\bar{X} = 10.37) düşük bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin puanlarından (\bar{X} = 8.10) anlamlı düzeyde yüksektir. Düşük bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin baba ilgi/kontrol alt boyutu puanları (\bar{X} = 30.42) orta bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin puanlarından (\bar{X} = 24.20) anlamlı düzeyde yüksektir. Düşük bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin baba bağlanma toplam boyutu puanları (\bar{X} = 38.53) orta bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin puanlarından (\bar{X} = 33.94) anlamlı düzeyde yüksektir.

Stresle başa çıkma alt boyutları ile depresyon ortalama puanlarının Bağımlılık Profil İndeksi düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Tablo 8’de görüldüğü üzere varyans analizleri sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde stresle başa çıkma alt boyutlarından madde kullanımı ile depresyon ortalama puanları hariç diğer alt boyutları ortalama puanları Bağımlılık Profil İndeksi düzeylerine göre farklılaşmamıştır. Depresyon ortalama puanları Bağımlılık Profil İndeksi düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Benzer şekilde madde kullanımı puanları Bağımlılık Profil İndeksi düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Anlamlı farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc çoklu karşılaştırma (Tukey) analizi yapılmış, elde edilen bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Stresle Başa Çıkma Alt Boyutları ile Depresyonun BAPİ Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin ANOVA Bulguları

Değişkenler	Düzeyler	n	\bar{X}	S	F	p	Fark Tukey
Olumlu Yeniden Yorumlama	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	5.00	1.63	.66	.51	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	4.71	1.17			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	4.59	1.46			
Duygulara Odaklanma ve Ortaya Koyma	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	4.35	2.31	1.11	.33	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	4.91	1.72			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	5.05	1.80			
Yadsıma	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	4.39	2.09	1.31	.27	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	4.91	1.44			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	5.10	1.85			
Dine Yönelme	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	6.57	1.83	.13	.87	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	6.34	1.47			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	6.43	1.83			
Mizahi Yaklaşım	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	3.42	1.77	1.23	.29	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	4.20	2.01			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	3.67	2.18			
Davranışsal Olarak İlgiyi Kesme	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	4.50	1.81	1.63	.20	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	5.08	1.26			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	5.18	1.71			
Madde Kullanımı	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	5.32	2.27	9.45	.00*	3>1
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	6.68	1.49			2>1
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	7.08	1.21			
Planlama	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	5.21	1.28	.50	.60	
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	5.05	1.34			
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	4.86	1.53			
Depresyon	1.Düşük Bağımlılık Şiddeti	28	20.89	8.99	7.99	.00*	3>1
	2.Orta Bağımlılık Şiddeti	35	24.00	9.34			3>2
	3.Yüksek Bağımlılık Şiddeti	37	29.43	8.02			

*p< .05

Tukey testi sonuçlarına göre, yüksek bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin stresle başa çıkma madde kullanma alt boyutu puanları ($\bar{X} = 7.08$) düşük bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin puanlarından ($\bar{X} = 5.32$) ve orta bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin stresle başa çıkma madde kullanma alt boyutu puanları ($\bar{X} = 6.68$) düşük bağımlılık şiddeti puan ortalamalarından ($\bar{X} = 5.32$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı şekilde yüksek bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş

ve erlerin depresyon boyutu puanları ($\bar{X} = 29.43$) orta bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin puanlarından ($\bar{X} = 24.00$) ve düşük bağımlılık şiddeti grubundaki erbaş ve erlerin puanlarından ($\bar{X} = 20.89$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Frekans Analizine Yönelik Bulgular

Araştırmanın alt problemlerinden olan “Madde kullanan erbaş ve erlerin madde kullanma yaşı ve madde kullanım nedenleri nelerdir?” sorusuna yanıt bulmak için frekans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9

Madde Kullanma Yaşı ve Madde Kullanmaya Başlama Nedenlerine Göre Dağılım Yüzdeleri

Değişkenler	Kategoriler	n	%
Madde Kullanmaya Başlama Yaşı	8-14 Yaş	17	17.00
	15-19 Yaş	76	76.00
	20 Yaş ve Üzeri	7	7.00
Toplam		100	100
Madde Kullanmaya Başlama Nedeni	Aileye Bağlı Nedenler	42	42.00
	Arkadaş Çevresi ve Merak	27	27.00
	Aile ve Arkadaş Çevresine Bağlı Nedenler	26	26.00
	Karşı Cinsle Bağlı Nedenler	5	5.00
Toplam		100	100

Tablo 9’da madde kullanan katılımcıların, madde kullanma yaşı ve madde kullanmaya başlama sebebine ilişkin sayı ve yüzdeler yer verilmiştir. Katılımcılardan 8-14 yaş aralığında madde kullanmaya başlayanların oranı %17, 15-19 yaş aralığında madde kullanmaya başlayanların oranı %76 ve 20 yaş ve üzerinde madde kullanmaya başlayanların oranı ise %7 olarak bulunmuştur. Madde kullanmaya başlama nedeni olarak katılımcıların %42’si aile içerisindeki olumsuz anne-baba tutumlarını ve ailevi problemlerini işaret ederken, arkadaş çevresi ve merak diyenlerin oranı %27, hem aile hem de arkadaş çevresi diyenlerin oranı %26, karşı cinsle bağlı nedenleri ileri sürenlerin oranı ise %5 olarak tespit edilmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu araştırmanın temel amacı madde kullanan ve kullanmayan erbaş ve erlerin anne babaya bağlanma, stresle başa çıkma stilleri ve depresyon puanlarının karşılaştırılmasını incelemektir. Araştırmada madde kullanan erbaş/erler ile madde kullanmayan erbaş/erlerin depresyon, stresle başa çıkma ve bağlanma biçimlerinin alt boyutları açısından karşılaştırılması için *t* testi ve tek yönlü ANOVA analizleri yapılmıştır.

Araştırmanın alt problemlerinden birisi olan madde kullanan erbaş ve erlerin bağımlılık profil indeksi puanları, onların anne baba eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için *t*-testi analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre madde kullanan erbaş ve erlerin, tanı alt boyutu dışındaki bağımlılık profil indeksi puanları (toplam ve alt boyutlardan alınan boyutlar) onların anne ve baba eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Madde kullanımının anne baba eğitim düzeyine göre bir farklılaşmanın olmamasının sebebi olarak çalışma grubundaki erbaş ve erlerin, eğitim düzeylerinin, anne baba eğitim düzeylerinin birine yakın olması, aynı sosyokültürel özelliklere sahip olmaları gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bulgular alanyazındaki bulgularla büyük oranda örtüşmektedir. Görgün ve diğerleri (2010) üniversite öğrencilerinde madde kullanma ve bağlanma biçimlerini incelemiş ve anne baba eğitim düzeyine göre bir farklılaşma bulmamışlardır. Keskinoglu ve diğerlerinin (2006) yaptıkları çalışmada da benzer şekilde madde kullanımı, anne baba eğitim düzeyine göre farklılaşmamıştır. Ceylan, Yanık ve Gencer (2005) de öğrencilerin maddeye karşı tutumlarını etkileyen faktörler üzerinde yaptıkları araştırmalarında madde kullanımının anne baba eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Alanyazında madde kullanımının anne baba eğitim düzeyinden kaynaklandığını rapor eden çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Erci (1999) tarafından yapılan lise öğrencilerinde madde bağımlılığı ve etkileyen ailesel faktörler çalışmasında madde kullanımının anne ve babanın eğitim düzeyine göre farklılaştığını, anne baba eğitim düzeyinin madde kullanımına göre değiştiğini bulmuştur. Aras, Günay, Özcan ve Orçin (2007) da riskli davranışlar üzerine yaptıkları çalışmalarında madde kullanımının, anne baba eğitim düzeylerine göre farklılık gösterdiğini bulmuşlardır. Hogan (2000) da benzer şekilde madde kullanımının anne baba eğitim düzeyine göre farklılaştığını, madde

kullanımında ailesel risk faktörü olarak anne babanın düşük eğitim düzeyine sahip olduğunu tespit etmiştir. Anne babanın eğitim düzeyinin yüksek olmasının da madde kullanımı için riski teşkil ettiğini belirten çalışmalar (Şaşmaz ve diğerleri, 2006) mevcuttur. Görüldüğü üzere alanyazında madde kullanımı ile anne baba eğitim düzeyleri değişkeni arasındaki bulgular farklılık göstermektedir.

Araştırmada ele alınan diğer bir değişken de ebeveyne bağlanmadır. Madde kullanımının ebeveyne bağlanma biçimlerine göre farklılığını incelemek ve test etmek için *t*-testi analizi yapılmıştır. Bulgulara göre, ebeveyne bağlanma biçimine bağlı olarak madde kullanımında farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Sonuçlara göre anne- baba ilgi/kontrol ve anne-baba aşırı koruma alt boyutunda madde kullanmayan erbaş ve erlerin puan ortalamaları madde kullanan erbaş ve erlerin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. ABBÖ ilgi/kontrol boyutunda, aşırı koruma boyutunda ve toplamda puanın yüksek olması, ebeveynin daha ilgili ve daha az kontrol edici olduğuna, ebeveynin sağladığı güvenli bir alanın varlığına, ebeveynlerin aşırı koruyucu olmadığına ve olumlu bağlanma özelliklerine işaret etmektedir. Aynı şekilde madde kullanan erbaş ve erlerin ABBÖ'den aldıkları puanlarının düşük olması ebeveynlerini daha az ilgili, daha çok kontrol edici, aşırı koruyucu olarak algıladıkları ve kendilerine güvenli bir alanın sağlanmadığı şeklinde yorumlanmaktadır. Elde edilen bu bulgular alanyazında yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Görgün (2009) madde kullanımının ebeveyne bağlanma biçimlerine göre farklılaşmasını inceleyen çalışmasında anlamlı farklılaşmanın olduğunu, madde kullananların ailelerini ilgi yönünden yetersiz ve aşırı koruyucu şeklinde algıladıklarını ve madde kullananlarda olumsuz bağlanma özelliklerinin geliştiğini bulmuştur. Benzer şekilde Aydoğdu ve Çam (2013) madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin, madde kullanım bozukluğu olmayan ergenlere göre ebeveynlerini daha az kabul-ilgi, kontrol-denetleme gösterdiklerini, düşük düzeyde güvenli ve saplantılı bağlandıklarını ve yüksek düzeyde korkulu ve kayıtsız bağlandıklarını tespit etmiştir.

Diğer taraftan Cooper, Colins ve Shaver (1998) güvenli bağlanma stiline sahip ergenlerin daha az risk alıcı davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır. Lise öğrencilerinde bağlanma biçimleri ve kuraldışı davranışlar üzerinde yapılan başka bir çalışmada (Uluman, 2011) ise olumlu bağlanma özellikleri arttıkça madde kullanımı gibi istenmeyen kuraldışı davranışların azaldığı sonucu bulunmuştur. Görgün ve diğerleri (2010) de madde kullanımının anne babaya bağlanma biçimine göre anlamlı bir

farklılaşmanın olduğunu ve olumsuz bağlanma biçimlerinin madde kullanımı için risk teşkil ettiği sonucuna ulaşmıştır. Madde kullanımının güvensiz bağlanma ve yetersiz ilgiden kaynaklandığını belirten çalışma (Rick ve Vanheule, 2006) da bulunmaktadır.

Sonuçlar anne babanın olumsuz tutum ve davranışlara sahip olması, aşırı koruyucu olması, çocuklarına yetersiz ilgi göstermesinin madde kullanımı için risk oluşturduğunu göstermektedir. Çocuk için aile, sosyal davranışların öğrenildiği, değer yargıların olduğu, hayatın provasının yapıldığı yer olması bakımından önemlidir. Bundan dolayı çocukların ileriki yaşantısında nasıl davranacaklarını, anne babanın tutum ve davranışları belirleyici olmaktadır.

Bu araştırmada elde edilen önemli bulgulardan birisi de stresle başa çıkma stillerinin madde kullanımına göre farklılık göstermesidir. Stresle başa çıkma stillerinin, madde kullanımına göre anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını test etmek için *t*-testi analizi yapılmıştır. Başa çıkma stilleri ölçeği kısa formu, dine yönelme alt boyutu hariç alt boyutlarından alınan puanlar anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Dine yönelme alt boyutundan alınan ortalama puanlar birbirine çok yakın çıkmıştır. Madde kullananlar ile yapılan bir çalışmada (Ögel, 1999) madde kullananların büyük bir kısmının dine inandıklarını, dinin gereklerini yerine getirir misiniz sorusuna verilen cevaplarda evet diyenlerin başında esrar kullanıcıları, daha sonra eroin, uçucu madde ve hap kullanıcılarının geldiği saptanmıştır. Yani dine inanmanın madde kullanımına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur. Benzer şekilde başka araştırmalarda (Özbay, 2004, 2007) da madde kullanımının dindar olmaya göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur. Buna göre din faktörlerinin sosyal sapma davranışları üzerinde önemli etkilerinin bulunmadığı bildirilmiştir. Dine yönelmenin madde kullanımına göre anlamlı şekilde farklılaştığını belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Koenig (2001) din ile madde kullanımı üzerine yaptığı çalışmada daha dindar olan kişilerin daha az madde kullandıklarını ortaya koymuştur. Başka bir çalışmada (Ellison, Jason, Boordman, Williams ve Jakson, 2001) da benzer şekilde dini inanç ve tutumların kişileri alkol, sigara, uyuşturucu gibi sağlığı olumsuz etkileyecek davranışlardan alıkoyduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü gibi alanyazında dine yönelme değişkeni ile ilgili bulgular farklılık göstermektedir. Bu farklılığın kişilerin dini algılayış biçiminin çeşitlilik göstermesi ve kültürlerarası farklılığın bulunmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Madde kullanmayan erbaş ve erlerin stresle başa çıkma puan ortalamaları, madde kullanan erbaş ve erlerin stresle başa çıkma puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Buna göre madde kullanan erbaş ve erlerin, madde kullanmayan erbaş ve erlere göre stresle başa çıkmada yetersiz kaldıkları, davranışsal olarak ilgiyi kesme, duygulara odaklanma ve ortaya koyma, yadsıma, madde kullanımı gibi kaçınma davranışını içeren pasif başa çıkma yöntemlerini kullandıkları görülmektedir. Madde kullanmayan erbaş ve erlerin ise olumlu yeniden yorumlama, mizahi yaklaşım, planlama gibi aktif başa çıkma yani stres yaratan bir olay karşısında olayın üzerine bilişsel ya da davranışsal olarak gitme yöntemlerini kullandıkları görülmektedir. Bu bulgular daha önce yapılan araştırmaların (Chelf ve Ellis, 2002; Şenel, 2013; Tarhan, 2011; Britton, 2004; Walitzer ve Dearing, 2006) sonuçlarını desteklemektedir. Örneğin, Chelf ve Ellis (2002) stresle başa çıkmada madde kullanımının bir yol olduğunu ve madde kullanma eğiliminin stresle başa çıkma stillerine göre anlamlı olarak farklılaştığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde Şenel (2013) de madde kullanan bireyler üzerinde yaptığı çalışmasında, madde kullanan bireylerin stresle başa çıkmada etkili problem odaklı yaklaşımlar yerine pasif odaklı yaklaşımları kullandıklarını öne sürmüştür. Tarhan (2011) da bireylerin olumsuz duygulardan kaçmak için madde kullandıklarını ifade etmiştir.

Başka bir araştırmada (Toker, Tiryaki, Özçürümez ve İskender, 2011) madde kullanımının stresle başa çıkma stillerine göre anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Buna göre madde kullanımı eğilimi arttığında problem odaklı başa çıkma yaklaşımının azaldığı, davranışsal ve zihinsel olarak boş verme, kabullenme gibi duygu odaklı başa çıkma yaklaşımının arttığı tespit edilmiştir. Karahan ve Koç (2005) da stres yaratan bir durum karşısında bireyin, olumsuz duygularla başa çıkmada probleme odaklanma ve durumu değiştirme yerinde madde kullanma davranışı sergilediğini ifade etmiştir. Bray, Fairbank ve Marsden (1999) ordu mensuplarıyla yaptığı çalışmada madde kullanımının stresle başa çıkmada farklılık gösterdiğini bulmuşlardır. Buna göre bireyler maddeyi stresle başa çıkma mekanizması olarak kullandıkları ve problemi çözen bir araç olarak maddeyi gördükleri sonucuna varmıştır. Aynı şekilde duygu odaklı, kaçınmacı ve uyumsuz başa çıkmanın madde kullanımını artırdığı ve madde kullanımına olumsuz etki ettiği tespit edilmiştir (Britton, 2004; Walitzer ve Dearing, 2006). Benzer şekilde Hasking, Lyvers ve Carlopio (2011) yaptıkları araştırma sonucuna göre kaçınmacı başa çıkma yaklaşımının madde kullanımını artırdığını ifade etmişlerdir. Thoits (1994) de aile

ve iş hayatında karşılaştıkları problemleri çözemeyen, problem çözme yeteneğinden yoksun olan bireylerin madde kullanmaya daha yatkın olduğunu bulmuştur.

Araştırma da ele alınan diğer bir değişken ise depresyon düzeyidir. Madde kullanan erbaş ve erler ile madde kullanmayan erbaş ve erlerin depresyon düzeyinin farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için *t*-testi analizi yapılmıştır. Bulgulara göre, depresyon puanlarının madde kullanımına göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Buna göre madde kullanan erbaş ve erlerin depresyon boyutundan aldıkları ortalama puanlar, madde kullanmayan erbaş ve erlerin depresyon boyutundan aldıkları ortalama puanlardan daha yüksek çıkmıştır. Sonuçlara göre madde kullanan erbaş ve erlerin, madde kullanmayan erbaş ve erlere göre depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu ve daha fazla depresif özellikler sergiledikleri söylenebilir. Alanyazında bu bulguları destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Özbay ve diğerlerinin (1991) ergenlerde madde kullanımının depresyonla ilişkisini araştırdıkları çalışmalarında madde kullanımının depresyon düzeylerine göre anlamlı bir farklılaşmanın varlığını belirtmişlerdir. Evren ve Ögel (2003) de araştırmalarında madde kullanan bireylerin depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Şireli (2012) depresyon tanısı almış ergenler üzerinde bir çalışma yapmıştır. Madde kullanım öyküsü olan ergenlerin depresyon oranının, madde kullanım öyküsü olmayan ergenlerin depresyon oranından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Benzer şekilde Saraçlı (2007) da madde kullanan öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada depresyon düzeyleri daha yüksek olan öğrencilerin daha fazla madde kullandıklarını tespit etmiştir. Diğer bir çalışmada (Pelissier ve O'Neil, 2000) ise kullanılan madde türünün artmasıyla depresyon düzeyinin anlamlı şekilde arttığı bulunmuştur. Brooner ve diğerleri (1997) de eroin bağımlıları üzerinde yaptıkları çalışmalarında en yaygın olarak görülen bozukluğun depresyon olduğu sonucuna varmışlardır. Hantaş ve diğerleri (2003) madde kullanım bozuklukları üzerindeki araştırmalarında madde bağımlılığı olan grubun daha fazla depresif özellikler sergilediklerini bulmuşlardır. Madde kullanımı ile yapılan diğer bir çalışmada (Öner ve diğerleri, 2002) da benzer şekilde anlamlı bir ilişki bulunmuş ve madde kullananlarda yüksek oranda depresyon tanısı çıkmıştır. Sonuç olarak madde kullanan erbaş ve erlerde, madde kullanımına bağlı olarak depresyon düzeyinin daha yüksek olduğu ve madde kullanmayan erbaş ve erlere göre daha fazla depresif özellikler gösterdikleri söylenebilir.

Araştırmada ele edilen bulgulardan biri de erbaş ve erlerin madde kullanmaya başlama nedenleridir. Madde kullanan erbaş ve erlerin büyük bir kısmı (%42) maddeyi kullanmaya başlama nedeni olarak aile içerisindeki olumsuz anne baba tutumlarını ve ailevi problemleri görmektedir. Aile içerisindeki olumsuz yaşantılar, sevgi eksikliği, anne babanın ayrı olması, anne babadan birisinin kaybı, aile içindeki şiddet gibi nedenlerden dolayı madde kullanımı davranışının sergilendiği elde edilen bulgular arasındadır. Alanyazında bu bulguları destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Evcin (2011) yaptığı çalışmada ailesiyle hafta sonu hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirene göre esrar kullanma riskinin 15,7 kat; aynı şekilde hafta içi aileleriyle hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirenlere göre esrar kullanma riskinin 9,91 kat daha fazla olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde Akfert ve diğerleri (2009) madde kullanan bireylerin aile ortamında, anne baba ilişkilerinde uyumsuzluğun olduğunu, otoriter-baskıcı bir tutumun sergilendiğini bulmuştur. Diğer bir çalışmada (Kayır ve diğerleri, 2000) da aile içi olumsuz ortamın madde kullanımı için risk oluşturduğu belirtilmiştir. Madde kullanımı ile yapılan başka bir çalışmada (Saraçlı, 2007) babası ile kopuk ve soğuk ilişkisi olan bireylerin, babası ile yakın bir ilişki kuran ve sorunlarını paylaşan bireylere göre daha fazla madde kullandıklarını tespit etmiştir. Bircan ve Erden'in (2011) madde bağımlıları üzerinde yaptıkları araştırmada da benzer sonuçlar çıkmıştır. Buna göre madde bağımlılarının madde bağımlısı olmayan gruba göre daha reddedici ve olumsuz bir aile ortamında yetiştiği; çocuk yetiştirmede babaların da anneler kadar önemli olduğu, özellikle madde bağımlılığı gibi durumlarda, çocuk ile baba arasındaki etkileşimin önemli bir faktör olduğu bulunmuştur.

Madde kullanan erbaş ve erlerin, anne babaya bağlanma, stresle başa çıkma ve depresyon puanlarının bağımlılık profil indeksi düzeylerine göre farklılaşarak farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Anlamlı farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc çoklu karşılaştırma (Tukey) analizi yapılmıştır. Bulgulara göre, ABBÖ'de anne ilgi/kontrol, baba ilgi/kontrol, baba aşırı koruma boyutu, BÇSÖ-KF'da madde kullanımı alt boyutu ve depresyon boyutu ile bağımlılık profil indeksi düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Bağımlılığın madde kullanımında şiddet göstergesi olabileceği düşünüldüğünde bağımlı olanlarda ölçek puanlarının daha yüksek olması gerektiği ifade edilmiştir (Ögel, Aksoy, Topuz, Liman ve Coşkun, 2005).

Buna sonuca göre anne/ilgi kontrol boyutunda düşük bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler ile orta bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler açısından, düşük bağımlılık geliştirilenler lehine anlamlı olarak farklılaşmıştır. Baba aşırı koruma boyutunda düşük bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler ile yüksek bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler açısından, yüksek bağımlılık geliştirenler lehine anlamlı olarak farklılaşmıştır. Baba ilgi/kontrol koruma boyutunda düşük bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler ile orta bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler açısından, düşük bağımlılık geliştirenler lehine anlamlı olarak farklılaşmıştır. Bu sonuca göre anne-baba ilgi/kontrol boyutunda düşük bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler anne ve babalarını, orta bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler göre daha ilgili ve daha az kontrol edici olarak algıladıkları, aynı şekilde baba aşırı koruma boyutunda düşük bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erlerin, yüksek bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erlere göre babalarını daha fazla aşırı koruyucu olarak algıladıkları söylenebilir. Alanyazında bu konu ile yapılmış çalışma sayısı sınırlı olsa da bulguları destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Yancar (2005) madde bağımlılarında kişilik özellikleri ve bağımlılık şiddeti ile ilgili yaptığı çalışmasında aile sorunları olanların kişilerin daha fazla bağımlılık şiddeti geliştirdiğini belirtmiştir. Benzer bir çalışmada (Dixon, McNary ve Lehman, 1998) da madde bağımlılığı geliştirenlerin, bağımlılık şiddeti ile aile sorunlarının diğer gruplara göre daha fazla olduğu bildirilmiştir.

Baş çıkma stilleri alt boyutu madde kullanımının bağımlılık profil indeksi düzeylerine göre anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Madde kullanımı dışındaki baş çıkma stilleri alt boyutları, bağımlılık profil indeksi düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşmamıştır. Buna göre, madde kullanımı boyutu, düşük bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler ile orta bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler açısından, orta bağımlılık geliştirenler lehine anlamlı farklılaşmıştır. Aynı zamanda düşük bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler ile yüksek bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler açısından, yüksek bağımlılık geliştirenler lehine anlamlı farklılaşmıştır. Bu sonuca göre madde kullanımı boyutunda yüksek bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erlerin ortalama puanları, düşük ve orta bağımlılık geliştiren erbaş/erlerin ortalama puanlarından daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Alanyazında bu konu ile yapılmış çalışma sayısı sınırlı olsa da bulguları destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Mezzich, Tarter, Kirisci, Hsieh ve Grimm (1995) çalışmalarında madde bağımlılığı şiddeti ile baş çıkma yolları arasında doğrudan anlamlı bir ilişki bulmamışlardır (Akt. Franken, Hendriks ve Haffmans, 2001). Diğer bir çalışmada (Hamdan-Mansour, Puskar ve Sereika, 2007) da madde kullanımı ile

kaçınmacı tür başa çıkma arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Madde kullananların bağımlılık şiddetinin yüksek olduğu sonucu çıkmıştır.

Depresyon boyutu bağımlılık profil indeksi düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşmıştır. Buna göre, depresyon boyutu, yüksek bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler ile orta bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler açısından, yüksek bağımlılık geliştirenler lehine anlamlı farklılaşmıştır. Aynı zamanda yüksek bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler ile düşük bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erler açısından, yüksek bağımlılık geliştirenler lehine anlamlı farklılaşmıştır. Bu sonuca göre yüksek bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erlerin depresyon düzeyinin, düşük ve orta bağımlılık şiddeti geliştiren erbaş/erlerin depresyon düzeyinden daha yüksek olduğu söylenebilir. Alanyazında bu bulguları destekleyen çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Raunseville ve diğerleri (1982) madde bağımlılarında depresyon görülme sıklığını belirlemeyi amaçlayan araştırmalarında depresyon ile madde bağımlılık şiddeti arasında anlamlı bir farklılaşma tespit etmişlerdir. Buna göre madde bağımlılık şiddeti yüksek olanların depresyon düzeyinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Şenel (2013) de alkol sorunu olan bireylerle yaptığı çalışmasında bağımlılık ile depresyon arasında anlamlı bir farklılaşma bulmuştur. Aynı şekilde İnce, Doğruer ve Türkçapar (2002) da madde bağımlıları ile yaptıkları çalışmalarında, depresyon düzeyi ile madde bağımlılığın anlamlı olarak farklılaştığını bulmuşlardır. Madde bağımlılığı şiddeti arttıkça depresyon düzeyi de artmaktadır.

Sonuç olarak, madde kullanan erbaş ve erlerin, bağımlılık profil indeksi puanları, onların anne baba eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmamıştır. Madde kullanmayan erbaş ve erlerin anne babalarına daha olumlu bağlandıkları, anne babalarını ilgili, az kontrolcü ve daha az aşırı koruyucu olarak gördükleri, stresle başa çıkmada daha başarılı oldukları ve problem odaklı başa çıkma yöntemlerini kullandıkları, depresif özelliklerinin daha az olduğu söylenebilir. Madde kullanan erbaş ve erlerin ise anne babalarına olumsuz biçimde bağlandıkları, anne babalarını daha az ilgili, kontrolcü ve aşırı koruyucu olarak gördükleri, stresle başa çıkmada yetersiz kaldıkları, madde kullanmayı stresle baş etmede bir yol olarak izledikleri, duygu odaklı başa çıkma yöntemlerini kullandıkları ve depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca, madde bağımlılık şiddeti düşük erbaş ve erlerin anne ve babalarını daha ilgili ve az kontrol edici olarak algıladıkları ifade edilebilir. Madde bağımlılık şiddeti yüksek olan erbaş ve erlerin ise babalarını aşırı koruyucu olarak algıladıkları ve depresyon

düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Madde kullanan erbaş ve erlerin büyük bir oranı madde kullanma sebebi olarak anne–baba tutumlarını ve ailevi problemleri görmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sürecinde toplanan verilerin analizlerinden elde edilen sonuçlara önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Madde kullanan ve kullanmayan erbaş ve erler üzerinde yapılan bu çalışmada genel anlamda alanyazınla uyumlu, ancak bazı açılardan farklılık gösteren sonuçlara ulaşılmıştır. Bulgulara göre, anneye bağlanma puanları madde kullanıp kullanmama durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Diğer bir anlatımla, madde kullanmayan erbaş ve erlerin anne ilgi/kontrol, aşırı koruma ve toplam puanı, madde kullananların puanından anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır.

Babaya bağlanma puanları madde kullanıp kullanmama durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Diğer bir anlatımla, madde kullanmayan erbaş ve erlerin baba ilgi/kontrol, aşırı koruma ve toplam puanı, madde kullananların puanından anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Madde kullanmayan erbaş ve erlerin, madde kullanan erbaş ve erlere göre anne ve babalarını daha ilgili ve az kontrolcü olarak algıladıkları ve aynı zamanda daha az aşırı koruyucu olarak gördükleri söylenebilir.

Madde kullanan erbaş ve erlerin olumsuz bağlanma özellikleri, madde kullanmayan erbaş ve erlerin ise olumlu bağlanma özellikleri geliştirdiği söylenebilir. Stresle başa çıkma stilleri madde kullanıp kullanmama durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Madde kullanmayan erbaş ve erlerin uyumlu başa çıkma stillerine sahip olduğu, madde kullanan erbaş ve erlerin ise uyumsuz başa çıkma stillerine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Madde kullanan erbaş ve erlerin duygulara odaklanma ve ortaya koyma, yadsıma, davranışsal olarak ilgiyi kesme ve madde kullanımı gibi uyumsuz başa çıkma stillerini kullandıkları; madde kullanmayan erbaş ve erlerin ise olumlu yeniden yorumlama, mizahi yaklaşım ve planlama gibi uyumlu başa çıkma stillerini kullandıkları görülmüştür. Madde kullanımının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tek başa çıkma stilleri alt boyutu dine yönelmedir.

Madde kullanan erbaş ve erlerin depresyon puanları, madde kullanmayan erbaş ve erlerin depresyon puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Madde kullanan erbaş ve erlerin, madde kullanmayan erbaş ve erlere göre daha yüksek düzeyde depresif özellikler sergiledikleri görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre, madde kullanan erbaş ve erlerin bağımlılık profil indeksi puanlarının anne baba eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Anne ilgi/kontrol puanları, madde kullanımı bağımlılık şiddeti puanına göre anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Anlamlı farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc çoklu karşılaştırma (Tukey) analizi yapılmıştır. Bu bulguya göre, anne ilgi/kontrol puanları azaldıkça bağımlılık şiddeti artmaktadır.

Baba ilgi/kontrol, aşırı koruma ve toplam puanı madde kullanımı bağımlılık şiddeti puanına göre anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Bu bulguya göre, baba ilgi/kontrol, aşırı koruma ve toplam puanlar azaldıkça bağımlılık şiddeti artmaktadır. Başa çıkma stilleri alt boyutu madde kullanımı puanı, bağımlılık şiddeti puanına göre anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Bu bulguya göre, madde kullanımı arttıkça bağımlılık şiddeti de artmaktadır. Aynı şekilde depresyon boyutundan alınan puanlar, bağımlılık şiddeti puanlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Bu farklılık bağımlılık şiddeti arttıkça depresyon düzeyinin de arttığına işaret etmektedir. Son olarak anne-baba tutumları ve ailevi problemlerin, erbaş ve erlerin madde kullanımına büyük oranda etki ettiği ve anne-baba tutum ve davranışlarının madde kullanımı için risk teşkil ettiği söylenebilir.

Öneriler

Bu kısımda araştırmadan elde edilen bulgu ve sonuçlara dayalı olarak bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler alan araştırmacılarına ve uygulayıcılarına yönelik olarak ayrı ayrı verilmiştir.

Alan Araştırmacılarına Yönelik Öneriler

Bu araştırma bir eğitim tugay komutanlığında askerlik görevini yapan erbaş ve erler üzerinde yapılmıştır. Bulgular, erbaş ve erlerin madde kullanımı puanlarının anne-baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermiştir. İleride yapılacak araştırmalarda çalışma grubunun daha geniş tutulması ve katılımcı sayısının artırılması daha sağlıklı sonuçların alınmasına yardımcı olabilir.

Araştırmada madde kullanımı, aile faktörlerinden olan anne-babaya bağlanma açısından incelenmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda aile ile ilgili demografik değişkenlerin, anne baba tutumlarının ve aile içi ilişkilerin ele alınması madde kullanımı ile aile faktörü arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Aynı şekilde araştırmada madde kullanan ve kullanmayan erbaş ve erlerin stresle başa çıkma stillerinin farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanan erbaş ve erlerin uyumsuz başa çıkma yöntemlerini, madde kullanmayan erbaş ve erlerin ise uyumlu başa çıkma yöntemlerini

daha fazla kullandıkları görülmüştür. Ancak araştırmaya katılanların sayısının az olması ve eğitim düzeylerinin düşük olması sebebiyle madde kullanımı ile başa çıkma arasındaki ilişki yeterince açıklanamamış olabilir. Bu nedenle ileride yapılacak olan çalışmalarda katılımcı sayısının daha fazla olması ve farklı eğitim düzeylerdeki katılımcıların karşılaştırılması daha sağlıklı ve genelleyci sonuçlar alınmasına yardımcı olabilir.

Araştırmaya katılan ve madde kullanan erbaş ve erlerin esrar, alkol, hap ve uçucu madde kullananlardan seçilmesi sonuçların genellenebilmesi açısından bir sınırlılıktır. İlerde yapılacak çalışmalarda farklı madde türlerini kullanan katılımcıların çalışma grubuna dahil edilmesinin daha faydalı olacağı ve genellenebilir sonuçların alınmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

Bu araştırmada elde edilen en önemli sonuçlardan birisi stresle başa çıkmada uyumlu stillerin kullanılmasının, madde kullanımı riskinin azalmasına yardımcı olduğu yönündedir. Bu bağlamda, stresle başa çıkmada uygun stillerin öğretilmesi yönünde programların hazırlanması ve uygulanması faydalı olacaktır. Madde kullanımının azalmasını etkileyen en önemli faktörlerden birisi anne-babaya olumlu bağlanma biçimidir. Bu nedenle yapılacak eğitimlerde, aile ilişkileri ile madde kullanımı arasındaki ilişkiden yola çıkarak sağlıklı ebeveyn tutumları ve ailelerde iletişim şekilleri konularında eğitici ve bilgilendirici etkinliklerin yer alması yararlı olacaktır.

Anne babaları tarafından aşırı korunan ve yetersiz ilgi gören katılımcıların daha fazla madde kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle ailelere yönelik eğitici seminerlerin verilmesi ve madde kullanımı önleme programları hazırlanarak, bu programlara ailelerinde dahil edilmesinin olumlu katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Madde kullanımının temelinde aile faktörünün olduğu düşünüldüğünde, anne baba tutumlarının madde kullanımına etkisi ve demokratik tutum hakkında ailelere eğitimsel destek sağlanabilir.

Madde kullananların stresle başa çıkmada daha çok uyumsuz stilleri kullanmaları bağımlılık davranışlarının sürdürülmesine katkı yaptığını işaret etmektedir. Değişik stresörler karşısında madde kullanımı davranışını sürdürme eğilimlerine karşı madde kullanımı önleme programlarının kesintisiz devam etmesi ve stresle daha kolay baş etmelerini sağlayacak iyimser, uyumlu, atılgan, sabırlı, güven verici vb. kişilik

özelliklerinin kazanılmasına yönelik etkinliklerin de programa dahil edilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Ağca, H. (2006). *Ailede Eğitim*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ağdemir, S. (1991). Aile ve eğitim. *Başbakanlık aile araştırma kurumu başkanlığı dergisi*, 1 (1).11-15

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

- Akbağ, M. (1994). *Liseli ergenlerin anne-baba tutumlarını algılamaları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akfert, S. K., Çakıcı, E. ve Çakıcı M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 40-47.
- Akın, M. (2000). Lise öğrencilerinin madde kullanımının zararlarına ilişkin sağlık eğitim gereksinimleri. *Bağımlılıkları Dergisi*, 1 (1), 14-17.
- Aki, Ö. E., Arıkan, Z., ve Işıklı S. (2008). Erken remisyonadaki alkol bağımlıları, en az bir yıldır remisyonunda olan alkol bağımlıları ve kontrol grubunun başa çıkma mekanizmaları açısından karşılaştırılması. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 45, 36- 45.
- Akman, S. (2004). Stresin nedenleri ve açıklayıcı kuramlar. *Özel gündem: Stres*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Aksaç, A. S. (2004). Ergenlerde stresle başa çıkma tarzları ile cinsiyet arasındaki ilişki. *Özel gündem: Stres*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Alikaşifoğlu, M. (2005). Madde kullanımı risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Adolesan Sağlığı Sempozyum Dizisi*, 43, 73-83.
- Alkar, Ö. Y. (2011). Madde bağımlılığı. A. N. Karancı, F. Gençöz ve Ö. Bozo (Editörler). *Psikolojik sağlığımızı nasıl koruruz? II: Yetişkinlik ve yaşlılık* (s. 62-66). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- AMATEM, (1996). *Uyuşturucu maddeler ve bağımlılık eğitim paketi, eğitim klavuzu*, İstanbul: Özel Okullar Derneği
- Amerikan psikiyatri birliği, (2005). *Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı* (DSM-4) (çev. E. Köroğlu), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Amerikan psikiyatri birliği, (2014). *Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı* (DSM-5) (çev. E. Köroğlu), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Aras, Ş., Günay, T., Özcan, S. ve Orçın, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anadolu Psikiyatri dergisi*, 8, 186-196.
- Aşık, E. (2006). *Yetiştirme yurdunda kalan gençlerin ergenlik sorunları ve baş etmeleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Aydoğdu, T. (2013). *Bağlanma stilleri, başa çıkma stratejileri ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aydoğdu, H. ve Çam, M. O. (2013). Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin bağlanma stilleri, anne baba tutumları ve sosyal destek algıları yönünden karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4 (3), 137-144.

- Bahar, H. İ. (2012). *Türkiye uyuşturucu ve uyuşturucu bağımlılığı izleme merkezinin 2012 yılı raporu*. Web: <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-halil-ibrahim-bahar/turkiye-uyusturucu-ve-uyusturucu-bagimlilik-i-zleme-merkezi-nin-tubim-2012-yili-raporu/> adresinden alınmıştır.
- Bakır, B., Güleç, M., Tümerdem, N., Özer, M., Kılıç, S. ve Hadse, M. (2003). İstanbul ve Ankara'daki bir grup asker arasında sigara içme sıklığı ve bunu etkileyen faktörler. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(1), 53-57
- Ball, S. A., Carroll, K. M. ve Rounsaville, B. J. (1994). Sensation seeking, substance abuse and psychopathology in treatment-seeking and community cocaine abusers. *J Consult Clin Psychol*, 62(5), 1053-1057.
- Balkaya F. (2005). Bilgi işleme süreçleri açısından bağlanma kuramının yeniden ele alınması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8, 17-39.
- Baltacı, Ö. (2010). *Üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı, sosyal destek ve problem çözme yaklaşımları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Barış, Y. İ. (2003). *Tütün kullanımının tarihçesi*. http://www.toraks.org.tr/userfiles/file/tutun_kullaniminin_tarihcesi_I_Baris.pdf adresinden alınmıştır.
- Beyazyürek, M. ve Şatır, T. T. (2000). Madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası*, 4, 50-56.
- Bilgin, N. (2001). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bircan, S. ve Erden, G. (2011). Madde bağımlılığı: Aile ile ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. *Çocuk ve gençlik ruh sağlığı dergisi*, 18(3).
- Blackburn, I. M. (1999). *Depresyon ve başa çıkma yolları* (çev. N. H. Şahin ve R. N. Rugancı). Remzi Kitabevi. (Eserin orijinali 1987'de yayımlanmıştır).
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Volume: I. Attachment*. New York: Basic Boks.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Volume: II. Separation anxiety and anger*. New York: Basic Boks.
- Bray, R. M., Fairbank, J. A. ve Marsden, M. E. (1999). Stres and substance use among military women and men. *American Journal of Drug Alcohol Abuse*, 25(2), 239-256.
- Brooner, R. K, King, V. L, Kidorf, M., Schmidt, C. W. ve Bigelow, G. E. (1997). Psychiatric and substance use comorbidity among treatment-seeking opioid abusers. *Arch Gen Psychiatry*, 54, 71-80.
- Britton, P. C. (2004). The relation of coping strategies to alcohol consumption and alcohol-related consequences in a collage sample. *Addiction Research and Theory*, 12(2), 103-114.

- Bulut, I. (1983). Parçalanmış aileden gelen çocukların davranış özellikleri hakkında bir araştırma. *Hacettepe soysal hizmetler yüksek okulu dergisi*, 1 (2), 79-111
- Büyüköztürk Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Carlson, R. (2001). *Ne olursa olsun mutlu olabilirsiniz* (çev. B. Tümer). HYB Yayıncılık No: 098. (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı).
- Ceylan, E., Yanık, M. ve Gencer. (2005). Harran üniversitesine kayıt yaptıran öğrencilerin sigaraya karşı tutumlarını etkileyen faktörler. *Türk Toraks Dergisi*, 6(2), 144-150.
- Chelf, D. M. ve Ellis, J. B. (2002). Young adults who were sexually abused: demographics as predictors of their coping behaviours. *Child Abuse Negl*, 26, 313-316.
- Cooper, M. L, Colins, N. L ve Shaver, P. R. (1998). Attachment styles emotional regulation and adjustment in adolescence. *J Pers Soc Psychol*, 74, 1380-1397.
- Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan ve Davranışı: psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D.(2004). *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakmak, D. ve Evren, C. (2006). *Alkol ve madde kullanım bozuklukları*, İstanbul: Özgül Matbaacılık.
- Çelikkol, A. (2007). *Ruh hastalıklarından korunma*. İstanbul: Gendaş Kültür.
- Davison, G. C. ve Neale, J. M. (2004). *Anormal psikoloji: Duygu durum bozuklukları* (çev. I. Savaşır). Türk Psikologlar Derneği Yayınları No 29. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı).
- Dixon, L., McNary, S. ve Lehman, A. F. (1998). Screening for mental illness with the addiction severity index. *American Journal On Addictions*, 155(2), 239-243.
- Dirik, G. (2011). Duygu durum bozuklukları. A. N. Karancı, F. Gençöz ve Ö. Bozo (Editörler). *Psikolojik sağlığımızı nasıl koruruz? II : Yetişkinlik ve yaşlılık* (s. 54-61). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Drapela, L. A. ve Mosher, C. (2007). The conditional effect of parental drug use on parental attachment and adolescent drug use: social control and social development model perspectives. *J Child Adolesc Subst Abuse*, 16, 63-87.
- Durukan, M. (2006). *Aile psikiyatrisi ve fonksiyonelliği* <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ailefonksiyonlari.htm> adresinden alınmıştır.
- Ellison, C., Jason, G., Boardman, D., Williams, D. R. ve Jakson, J. S. (2001). Religious involvement, stress and mental health: findings from the 1995 detroit area study. *Social Forces*, 80(1), 215-249.
- Erci, B. (1999). Lise öğrencilerinde madde bağımlılığı ve etkileyen ailesel faktörler. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 2(1), 83-93.

- Evcin, U. (2011). *Lise gençlerinin vakit geçirdiği ortamların madde kullanımı davranışı üzerindeki etkileri: Bayrampaşa örnekleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Evren, C. ve Ögel, K. (2003). Alkol/madde bağımlılarında dissosiyatif belirtiler ve çocukluk çağı travması, depresyon, anksiyete ve alkol/madde kullanımı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 30-37.
- Franken, I. H. A., Hendriks, V. M., Haffmans, P. M. J. ve Meer, C. W. (2001). Coping style of substance abuse patients: effects of anxiety and mood disorder on coping change. *Journal of Clinical Psychology*, 57(3), 299-306.
- Garland, E.L., Boettiger, C.A. ve Howard, M.O. (2011). Targetting cognitive – affective risk mechanism in stres-precipitated alcohol dependence: An integratedbiopsychosocial model of automaticity, allostatis and addiction. *Medical Hypotheses*, 76(5), 745-754.
- Geçtan, E. (2003). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gezek, F. (2007). *Sokakta yaşayan gençlerin aile yapısı ve madde bağıllığı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gökçedağ, S. (2001). *Lise öğrencilerinin okul başarısı ve kaygı düzeyi üzerinde anne baba tutumlarının etkilerinin belirlenip karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Görgün, S. (2009). *K.T.Ü. Öğrencilerinde madde kullanımı ve anne babaya bağlanma biçimleri ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Görgün, S., Tiryaki, A. ve Yopbaş, M. (2010). Üniversite öğrencilerinde madde kullanma ve anne babaya bağlanma biçimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 305-312.
- Günaydın, G., Selçuk, E., Sümer, N. ve Uysal, A. (2005). Ebeveyn ve arkadaşlara bağlanma envanteri kısa formunun psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(16), 13-23.
- Güngör, D. (2000). *Bağlanma stillerinin ve zihinsel modellerin kuşaklara aktarımında ana babalık stillerinin rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, E. (2000). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gürol, D. T. ve Ögel, K. (1996). *Aile ve bağımlılık*. <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/aile.pdf>. adresinden alınmıştır.
- Hamdan-Mansour, A. M., Puskar, K. ve Sereika, S. M. (2007). Perceived social support, coping strategies and alcohol use among rural adolescents/USA sample. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 5(1), 53-64.

- Hantaş, Y., Maner, F., Erkıran, M., Turan, F. ve Gökalg, P. (2003). Alkol-madde kullanım bozukluğu olan kadınlarda yeme özellikleri ve yeme bozuklukları taraması. *Düşünen Adam*, 16 (1), 24-27.
- Hasking, P., Lyvers, M. ve Carlopıo, C. (2011). The relationship between coping Strategies, alcohol expectancies, drinking motives and drinking behaviors. *Addictive Behaviors*, 36(5), 479-487.
- Holahan CJ, Moos RH ve Holahan CK. (2001). Drinking to cope, emotional distress, and alcohol use and abuse: a ten-year model. *J Stud Alcohol*, 62(2), 190-198,
- Işık, E. (1991). *Duygulanım bozuklukları depresyon ve mani*. İstanbul: Boğaziçi Matbaa
- İlhan, T. (2012). Çocuk suçluluğunda ailesel faktörler: Ebeveyne Bağlanma. *HUKAB*, 1, 42.
- İnce, A., Doğruer, Z., ve Türkçapar, M. H. (2002). Erken ve geç başlangıçlı erkek alkol bağımlılarında sosyodemografik, klinik ve psikopatolojik özelliklerin karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri*, 5, 82-91.
- Janssen, C. G. C, Schuengel, C. ve Stolk, J. (2002). Understanding challenging behaviour in people with severe and profound intellectual disability: A stres attachment model. *Journal of Intellectual Disability Research*, 46 (6), 445- 453.
- Kapçı, E.G. ve Küçeker, S. (2006). Ana babaya bağlanma ölçęi. Türk üniversite öğrencilerinde psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 286-295.
- Karahan, T. F. ve Koç, H. E. (2005). Üniversite öğrencilerinin alkol ve sigara kullanım sıklığına göre stresle başa çıkma tarzlarının incelenmesi. *Ege eğitim dergisi*, 6(2), 113-131.
- Karamustafalıoğlu, O. ve Yumrukçal, H. (2011). Depresyon ve anksiyete bozuklukları, *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 45 (2), 65-74.
- Kasatura, İ. (1998). *Gençlik ve bağımlılık*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kaya, C. (2001). *Çocuk Egitiminde Anne-Babalara Öneriler*. İstanbul: Zambak Yayınları.
- Kaya, A., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalg Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Kayır, H., İpekdal, İ., Evrensel, A. ve Uzbay, İ. T. (2000). Gata askeri tıp fakültesinde gerçekleştirilen madde bağımlılığı konulu paneli dinlemeye gelenlerde bağımlılık yapıcı madde kullanımının anket yöntemi ile sorgulanması. *Bağımlılık dergisi*, 1(2), 72-80.
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö. ve Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 3(2), 321-342.
- Keskinoğlu, P., Karakuş, N., Pıçakçıfe, M., Giray, H., Bilgiç, N. ve Kılıç, B. (2006). İzmir'de lise öğrencilerinde sigara içme sıklığı ve içicilik davranışı üzerine sosyal öğrenmenin etkisi. *Türk Toraks Dergisi*, 7(3), 190-195.

- Kılıç, H. G. (2007). *Bazı demografik değişkenler ve anne baba tutumlarına göre madde bağımlısı bireylerin anne baba bağlılıkları ilişkisinin incelenmesi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Koenig, H. G. (2001). Religion and medicine II: religion, mental health and related behaviors. *International Journal of Psychiatri in Medicine*, 31(1), 97-109.
- Kosten, T. R., Morgan, C. ve Kosten, T. A. (1990). Depressive symptoms during buprenorphine treatments of opioid abusers. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 7, 51-54.
- Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kozacıoğlu, G. ve Gördürür, H. E. (1995). *Bireyden topluma ruh sağlığı*. G. Çörüş (Editör). Psikoaktif madde kullanımına bağlı bozukluklar (s.224-230). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Köknel, Ö. (1987). *Zorlanan İnsan. "Kaygı Çağında Stres"*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Koroğlu, E. (2004). *PsikoNezoloji tanımlayıcı klinik psikiyatri*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kural, S., Evren, E.C., Can, S., ve Çakmak, D. (2004). Alkol ve madde bağımlılarında travma sonrası stres bozukluğunun sosyodemografik ve klinik özellikler ile ilişkisi. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 14, 1-8.
- Lazarus, R. S. (1993). From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks. *Annual Review of Psychology*, 44, 1-21.
- Lazarus, R. (1998). *Stresle başa çıkma tarzınız: Dostunuz ya da düşmanınız* (çev. N. H.Şahin). Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 2
- Masaroğulları, G. ve Koçakgöl, M. (2011). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Morsünbül, Ü. (2009). Attachment and risk taking: Are they interrelated. *International Journal Of Human and Social Sciences*, 4(4), 234-238
- Nurmedov, S. (2011). Bağımlılık. F. Özten (Editör). *Alkol ve madde bağımlılığı* (s.137-238). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Oğul, M. (2004). Bilişsel yaklaşıma göre kontrol algısı ve stresle başa çıkma. *Özel gündem: Stres*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Ögel, K., Karalı, A., Tamar, D. ve Çakmak, D. (1998). *Hekimler için alkol ve madde eğitim programı: Alkol ve madde el kitabı*. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul.
- Ögel, K. (1999). *Madde kullanıcılarının özellikleri: Türkiye'de çok merkezli bir araştırma*. http://www.ogelk.net/Dosyadepo/asama_2rapor_3p.pdf adresinden alınmıştır.
- Ögel, K. (2001). *İnsan, Yaşam ve Bağımlılık: Tartışmalar ve Gerçekler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Ögel, K., Taner, S., Eke, C. Y. ve Erol, B. (2004). Madde bağımlılığını önlemede öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5, 213-221.
- Ögel, K., Aksoy, A., Topuz, A., Liman, O. ve Coşkun, S. (2005). Ergenlerde uçucu madde kullanımı şiddetini değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(3), 260-267.
- Ögel, K. (2005). Madde kullanım bozuklukları epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri Dâhili Tıp Bilimleri Dergisi*, 1(47), 61-64.
- Ögel, K. (2006). *Madde kullanımı ve bağımlılığın nedenleri*, <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/etyoloji.pdf> adresinden alınmıştır.
- Ögel, K. ve Doğmuş, D. (2008). *Alkol ve madde bağımlılığında kısa girişimler*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Öner, H., Tamam, L., Levent, B. A. ve Öner, S. (2002). Alkol bağımlılığı olan yatan hastalarda Eksen I ve Eksen II eş tanılarının değerlendirilmesi. *Klinik Psikofarmakoloji*, 12(1), 14-22.
- Öngen, D. (2002). Ergenlerde sorunlarla başa çıkma davranışları. *Eğitim ve Bilim*, 27 (125), 54-61.
- Özbay, H., Göka, E., Aktaş, A. M., Öztürk, E. Şahin, N. Güngör, S., Hıncal, G. (1991). Ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımının benlik imajı, depresyon ve anksiyete ölçümleri ile ilişkisi. *Düşünen Adam*, 4 (3), 53-58.
- Özbay, Ö. (2004). Age, delinquency and social bonding theory. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 7,53-75.
- Özbay, Ö. (2007). Üniversite öğrencileri arasında din ve sosyal sapma. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 1-24.
- Özcan, H. (1996). *İlkokul öğrencilerinin özgüvenleri, akademik başarıları ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özmen, F. ve Kubanç, Y. (2013). Liselerde madde bağımlılığı-mevcut durum ve önerilere ilişkin okul müdürleri ve öğretmenlerin bakış açıları. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8 (3), 357-382.
- Öztürk, M. A. (2011). Eğitimcilerin eğitim araştırmalarına yönelik tutum ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 727-748.
- Öztürk, M. O. (2004). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Parker, G. ve Roy, K. (2001). Adolescent depression: a review. *Aust NZ J Psychiatry*, 35(5), 572-580.

- Parker, G., Tupling, H. ve Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *Br J Med Psychol*, 52, 1-10.
- Pelissier, B. M. M. ve O'Neil, J. A. (2000). Antisocial personality and depression among incarcerated drug treatment participants. *Journal of Substance Abuse*, 11 (4), 379-393.
- Rick, A.D. ve Vanheule, S. (2006). The relationship between perceived parenting, adult attachment style and alexithymia in alcoholic inpatients. *Addictive Behaviors*, 31,1265-1270.
- Saraçlı, Ö. (2007). *Zonguldak karaelmas üniversitesi öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımı ile ilişkili bireysel ve psikososyal faktörler*. Yayımlanmamış uzmanlık tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Zonguldak.
- Sarı, E. (2007). *Anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların, annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuğun sosyal uyum ve becerilerine etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sevincok, L., Küçükardalı, Y. ve Dereboy, C. (1997). *Askerlik çağındaki gençlerde madde kullanım bozukluklar*. 33. Ulusal Psikiyatri Kongresi Bildiri Özet Kitabı, 75.
- Soygüt, G. (2004). Bir düzeltici bağlanma ilişkisi olarak psikoterapi: Psikoterapi süreçlerinde bağlanma ve terapötik ittifak. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(13), 63-77.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). The impact of perceived parenting styles on attachment styles. (Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi). *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 61- 62.
- Svensson, R. (2003). Gender differences in adolescent drug use: the impact of parental monitoring and peer deviance. *Youth and Society*, 34, 300-329.
- Şahin, N.H. (1998). Stres nedir? Ne değildir? N.H. Şahin (Editör). *Stresle başa çıkma: Olumlu bir yaklaşım* (s. 1-16). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Şaşmaz, T., Buğdaycı, R., Toros, F., Kurt, A. Ö., Tezcan, H., Öner, S. ve Çamdeviren, H. (2006). Ergenlerde alkol içme prevalansı ve olası risk faktörleri: kesitsel bir çalışma. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 5(2), 94-104.
- Şenel, G. B. (2013). *Alkol sorunu yaşayan ve yaşamayan bireylerin suçluluk utanç duyguları, stresle başa çıkma tarzları iç dış kontrol odağı açısından karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şireli, Ö. (2012). *Depresyon tanısı almış ergenlerde anne baba kabul reddi-kontrolü aile içi ilişkilerin depresyon şiddetine etkisi*. Yayımlanmamış uzmanlık tezi. Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara.

- Tamar, D. (2003). *Ülkemizde madde kullanım yaygınlığı*. http://www.bagimlilik.info.tr/ulkemizde_madde_kullanim_yayginligi.html adresinden alınmıştır.
- Tamar, D., Ögel, K. ve Çakmak, D., (1997). *Uyuşturucu madde kullanımının aile üstüne etkisi*. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim serisi 99, Ankara: Takav matbaa.
- Tarhan, N. (2011). *Bağımlılık*. F. Özten (Editör). Bağımlılıkta eski ve yeni yaklaşımlar (s.17-136). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tarhan, N. (2012). *Toplum psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Taşçı, E., Atan, Ş. Ü., Durmaz, N., Erkuş, H. ve Sevil, Ü. (2005). Kız meslek lisesi öğrencilerinin madde kullanma durumları. *Bağımlılık Dergisi*, 6, 122-128.
- Thoits, P. A. (1994). Stressors and problem-solving: The individual as psychological activist. *Journal Health and Social Behaviour*, 35, 143-159.
- Toker, T., Tiryaki, A., Özçürümez, G. ve İskender, B. (2011). Madde kullananlarda çocukluk örselenme yaşantılarının, madde kullanma eğilimi, benlik saygısı ve başa çıkma tutumları ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 83-92.
- TUBİM, (2013, 16-20 Aralık). *Uyuşturucu madde kullanımı ile mücadele eğitimcilerin eğitimi programı*, Afyonkarahisar.
- Turan, M., Çilli, A. S., Aşkın, R., Herken, H., Telcioğlu, M. ve Kucar, R. (1999). Cage testi ile alkol kullanımı üzerine epidemiyolojik bir çalışma. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2, 217-221.
- Türk Dil Kurumu, 23 Mart 2014, <http://www.tdk.gov.tr> adresinden alınmıştır.
- Türkmen, M. (2011). *Öznel iyi oluşun yapısı ve ana-baba tutumları, özsaygı ve sosyal destekle ilişkisi: bir model sınaması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tüzün, O. ve Sayar, K. (2006). Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1), 24-39
- Uluğ, B. (1998). *Madde bağımlılığı epidemiyolojisi*. N. Dilbaz (Editör). Alkol ve alkol dışı madde bağımlılığı. Ankara: Mutludoğan Matbaacılık.
- Uluman, Ö. (2011). *Lise öğrencilerinde bağlanma biçimleri ve kuraldışı davranışlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 5-14.
- Ünlü, A. ve Evcin, U. (2010). *Madde bağımlılığı ile mücadele, idareci ve öğretmenler için el kitabı*. İstanbul: İstanbul Emniyet Müdürlüğü
- Walitzer, K. S. ve Dearing, R. L. (2006). Gender differences in alcohol and substance use relapse. *Clinical Psychology Review*, 26, 128-148.

- Yancar, C. (2005). *Madde bağımlılarında ikinci eksen komorbidite ve kişilik özelliklerinin bağımlılık şiddeti ve yaşam kalitesine etkisinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (1993a). *Ana - Baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1993b). *Çocuk ve Suç*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1997). *Ana - Baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yoguns, B.B. ve Yoguns, J.L. (2004). *Gençler için stres ve yaşamın baskılarıyla baş etme kılavuzu* (çev. S. K. Akbaş). HYB Yayıncılık No 177. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).
- Yörükoğlu, A. (1992). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (1993). *Gençlik çağı ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2011). *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yurtsever, H. (2009). *Kişilik özelliklerinin stres düzeyine etkisi ve stresle başa çıkma yolları: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yürüten, M. (2013). *Dünyada ve ülkemizde madde kullanımı*. <http://www.doktorsitesi.com/makale/dunyada-ve-ulkemizde-madde-kullanimi> adresinden alınmıştır.

EK-1

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sayın Katılımcı

Bu formu doldurmadan önce size açıklama yapılacaktır. Size en uygun gelen yanıtı işaretleyiniz. Anlayamadığınız sorular hakkında ayrıntılı bilgi isteyebilirsiniz. Sizlere verilen formlara isim ve soyadınızı yazmanız istenmemektedir.

Ayrıca sorulara verdiğiniz yanıtlar tek tek değil toplu olarak değerlendirileceğinden verdiğiniz bilgilerin gizliliği tarafımızca sağlanacaktır. Sorulara vereceğiniz gerçek ve içten yanıtlar ile kötü alışkanlıkların çözümüne de katkıda bulunmuş olacaksınız. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Tahsin İlhan
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Öğretim Üyesi

Kemal Koçhan
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Y.Lisans Öğrencisi

- 1) Yaşınız:
- 2) Medeni Durumunuz: **1-Bekar () 2-Nişanlı () 3-Evli () 4-Boşanmış ()**
- 3) Eğitim Durumunuz: **1-Okur Yazar () 2-İlköğretim () 3-Lise ()**
4-Yüksekokul / Üniversite ()
- 4) Doğum Yeriniz: **1-Köy () 2-Belde () 3-Kasaba () 4-Şehir ()**
5- B.Şehir ()
- 5) Yaşadığınız Yer: **1-Köy () 2-Belde () 3-Kasaba () 4-Şehir ()**
5- B.Şehir ()
- 6) Sivil Hayatta Yaptığınız İş?.....
- 7) Ailenizde Kendinize En Yakın Gördüğünüz Kişi:
- 8) Anne Babanız Hayatta mı? **1-İkisi de Hayatta () 2- İkisi de Ölü ()**
3-Baba Hayatta, Anne Ölü ()
4-Baba Ölü, Anne Hayatta ()
- 9) Annenizin Mesleği: **1-Ev Hanımı () 2-Memur () 3-İşçi () 4-Emekli ()**
5-Serbest Meslek () 6-Diğer ().....
- 10) Babanızın Mesleği: **1-İşsiz () 2-Memur () 3-İşçi () 4-Emekli ()**
5-Serbest Meslek () 6-Diğer ().....
- 11) Annenizin Eğitimi: **1-Okur Yazar () 2-İlköğretim () 3-Lise ()**
4-Yüksekokul/Üniversite ()
- 12) Babanızın Eğitimi: **1-Okur Yazar () 2-İlköğretim () 3-Lise ()**
4-Yüksekokul/Üniversite ()
- 13) Madde Kullanmaya Başlama Yaşınız:
- 14) Askerlikten Sonra Yapacağınız İş:
- 15) Maddeyi Kullanmaya Başlama Nedeniniz?
(Madde Kullananlar içindir).....

EK-2

BAĞIMLILIK PROFİL İNDEKSİ

Son BİR yıl içinde aşağıdaki maddeleri kullanıp kullanmadığınızı veya ne sıklıkta kullandığınızı belirtiniz

		Son bir yıl içinde...				
		Hiç	Sadece Bir iki kez	Ayda 1-3 kere	Haftada 1-5 kez	Hemen hemen her gün
1	Alkol	☐	☐	☐	☐	☐
2	Esrar (marihuana, joint, gubar vb)	☐	☐	☐	☐	☐
3	Ecstasy (Ekstazi)	☐	☐	☐	☐	☐

4	Eroin	☐	☐	☐	☐	☐
5	Kokain	☐	☐	☐	☐	☐
6	Taş (krak kokain)	☐	☐	☐	☐	☐
7	Rohipnol, rivotril (roş) gibi haplar	☐	☐	☐	☐	☐
8	Uçucu maddeler (tiner, bali, gaz vb)	☐	☐	☐	☐	☐
9	Çeşitli haplar (akineton, tantum, xanax vb)	☐	☐	☐	☐	☐
10	Amfetamin türevleri (metamfetamin, ice vb)	☐	☐	☐	☐	☐

11 Diğer (LSD, GHB vb)

Dikkat!

Aşağıdaki sorularda yer alan [madde] sözcüğü son dönem içinde kullanmayı daha çok tercih ettiğiniz maddeyi anlatmaktadır. Bu nedenle temel olarak kullandığınız madde neyse, sorularda onu [madde] sözcüğü yerine koyunuz.

Örneğin...

“[Madde] kullanmak aile ilişkilerimi olumsuz yönde etkiledi” yerine alkol içiyorsanız “Alkol kullanmak aile ilişkilerimi olumsuz yönde etkiledi” veya esrar içiyorsanız “Esrar kullanmak aile ilişkilerimi olumsuz yönde etkiledi” biçiminde okuyun.

12) [Madde] etkisinde olduğunuz zamanlarda, ne sıklıkta problem yaşıyorsunuz? (örneğin film kopması, aşırı doz alma, kontrol kaybı vb)

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

VIII [Madde] kullanmanın sizin için bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz, eğer düşünüyorsanız, ne kadar zamandır?

Benim için sorun değil 1 yıldan az 1-2 yıldır 3-4 yıldır 5 yıl ve daha fazla

SON BİR YIL İÇİNDE aşağıdakilerin ne sıklıkta olduğunu belirtiniz

13) Kullandığınız [maddenin] miktarı zaman içinde giderek arttı mı? (örneğin giderek daha fazla miktarda [madde] kullanmak)

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

15) Kullandığınız [maddeyi] kestiğinizde veya azalttığınızda bazı sorunlar ortaya çıktı mı? (örneğin uykusuzluk, terleme, sinirlilik, huzursuzluk, titreme vb)

Hiçbir zaman Nadire Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

16) Kullandığınız [maddeyi] kestiğinizde ortaya çıkabilecek sorunlardan çekindiğiniz için [madde] kullandığınız oldu mu?

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

18

Kullandığınız [maddeyi] bırakmayı veya azaltmayı isteyip bunu başaramadığınız oldu mu?

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

19

[Maddeyi] aramak, kullanmak veya etkisinden kurtulmak için fazla zaman harcadığınız oldu mu? (örneğin [madde] bulmak, kullanmak veya etkisinden kurtulmak zamanınızın büyük bir kısmını kaplıyor mu?)

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

20

[Madde] kullandığınız için hayatınızdaki başka etkinliklerden vazgeçtiğiniz oldu mu?

(örneğin aile ziyaretleri, hobiler, sosyal ilişkiler vb)

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

SON BİR YIL İÇİNDE aşağıdakilerin ne sıklıkta olduğunu belirtiniz

21

[Madde] kullanmak aile ilişkilerinizi olumsuz yönde etkiledi mi?

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

22

[Madde] kullanmak eğitim/ iş hayatınızı olumsuz yönde etkiledi mi?

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

23

[Madde] kullanmak beden sağlığınızı olumsuz yönde etkiledi mi?

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

24

[Madde] kullanmak ruhsal sağlığınızı olumsuz yönde etkiledi mi?

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

25

[Madde] kullanmak sizi ekonomik açıdan olumsuz yönde etkiledi mi?

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

- 26 **[Madde] kullanmak arkadaş veya diğer insanlarla olan ilişkilerinizi olumsuz yönde etkiledi mi?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 27 **[Madde] kullanmak başınızı derde soktu mu? (örneğin kavga, kaza, istenmeyen cinsel ilişki-gebelik, cinsel yolla bulaşan hastalık vb)**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 28 **[Madde] kullanmak yasal sorunlar yaşamanıza neden oldu mu? (örneğin maddeyle yakalanmak, ehliyeti kaptırmak, karakola düşmek vb)**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 29 **Gündüz saatlerinde de [madde] kullandığınız oldu mu?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 31 **Aileniz veya çevreniz sizin çok fazla [madde] kullandığınızdan endişeleniyor mu?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
- SON BİR HAFTA İÇİNDE AŞAĞIDAKİLERİN NE SIKLIKTA OLDUĞUNU BELİRTİNİZ**
-
- 32 **Ne sıklıkta aklınıza [madde] kullanmak ya da [maddenin] keyif verici/rahatlatıcı etkisi geliyor?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 33 **Ne sıklıkta [madde] kullanmak için kuvvetli bir istek, arzu veya dürtü hissediyorsunuz?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 34 **[Madde] ile karşılaştığınızda [madde] kullanmaya direnmek veya kullanmamak sizin için zor olur mu?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 35 **[Madde] kullanmanın sizin için bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 36 **[Madde] kullanmayı bırakmayı veya azaltmayı düşünüyor musunuz?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman
-
- 37 **[Madde] kullanmayı bırakmak veya azaltmak sizin için önemli mi?**
 Hiçbir zaman Nadiren Bazen Çoğu zaman Neredeyse her zaman

EK-4**BÇSÖ-KF**

Açıklama: Bu ölçek yardımıyla insanların günlük yaşamlarında güç veya bunaltı verici olaylarla ya da sorunlarla karşılaştıkları zaman nasıl tepki verdiklerini araştırmayı amaçlıyoruz. İnsanların karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinin çok sayıda yolu olabilir. Ancak yine de siz seçenekleri bir sorunla karşılaştığınızda genel olarak ne yaptığınızı ya da nasıl davrandığınızı düşünerek işaretlemeye çalışın. Seçenekleri işaretlerken bir öncekinden bağımsız düşünmeye özen gösteriniz. Seçenekleri işaretlerken aşağıda belirtilen puanlamayı kullanınız.

1. Asla böyle bir şey yapmam**2. Çok az böyle yaparım****3. Orta derecede böyle yaparım****4. Çoğunlukla böyle yaparım*****Madde***

2	Bununla baş edemeyeceğimi kabul eder ve denemekten vazgeçerim.	1	2	3	4
3	Olayın gerçekten olduğu fikrine kendimi alıştırırım.	1	2	3	4
6	Şartlar uygun olana kadar bu konuda hiç bir şey yapmam.	1	2	3	4
7	Amacıma ulaşmaya çabalamaktan hemen vazgeçerim.	1	2	3	4
8	Alkol ya da sakinleştirici alarak bir süre kendimi kaybedip olanları unutmaya çalışırım.	1	2	3	4
9	Duygularımı dışarı vururum.	1	2	3	4
10	Daha olumlu taraflarını görebilmek için sorunu başka bir açıdan ele almaya çalışırım.	1	2	3	4
11	Sorunla ilgili somut bir şeyler yapabilen kişilerle konuşurum.	1	2	3	4
12	Ne yapmam gerektiği konusunda bir strateji geliştirmeye çalışırım.	1	2	3	4
13	Sorunu çözmeye odaklanır ve eğer gerekirse- yapmam gereken diğer şeyleri bir süre kendi haline bırakırım.	1	2	3	4
14	Başkasının sempatisini ve anlayışını kazanmaya çalışırım.	1	2	3	4
15	Sorunla daha az meşgul olmak için alkol ya da ilaç almaya çalışırım.	1	2	3	4
16	Sorunla ilgili şaka yaparım.	1	2	3	4
17	Olayların iyi yanını görmeye çalışırım.	1	2	3	4
20	Sorun olan şeyleri aklımdan atmak için bir şeyler yapmaya ya da başka türlü etkinliklere yönelirim.	1	2	3	4

21	Böyle bir şeyin olduğu gerçeğini kabul ederim.	1	2	3	4
24	Bir şeyler yapmak konusunda kendimi uygun ve doğru zamanı beklemeye zorlarım.	1	2	3	4
25	Soruna odaklanabilmek için diğer etkinliklerimi bir tarafa bırakırım.	1	2	3	4
26	Olay hiç olmamış gibi davranırım.	1	2	3	4
27	Bu olay hakkında daha az düşünmek için sinemaya giderim ya da TV seyredirim.	1	2	3	4
28	Ne hissettiğimi birilerine anlatırım.	1	2	3	4

EK-5

DASÖ

Lütfen her bir ifadeyi bugün dâhil son bir haftayı dikkate alarak size ne kadar uygun olduğuna göre işaretleyiniz. Her sorunun karşısında bulunan; 0 bana hiç uygun değil, 1 bana biraz uygun, 2 bana genellikle uygun ve 3 bana tamamen uygun anlamına gelmektedir.

1.	Hiç olumlu duygu yaşamadım.	0	1	2	3
2.	Hiçbir işime başlayamadım.	0	1	2	3
5.	Neredeyse her şeye olan ilgimin kaybettiğimi hissettim.	0	1	2	3
7.	Hayatın değerli olmadığını hissettim.	0	1	2	3
8.	Yaptığım hiçbir şeyden zevk almadığımı fark ettim.	0	1	2	3
9.	Kendimi perişan ve kederli hissettim.	0	1	2	3
12	Gelecekte ümit verici hiçbir şey göremedim.	0	1	2	3
13	Yaşamın anlamsız olduğu hissine kapıldım.	0	1	2	3
14	Yapacağım şeylere başlamakta güçlük yaşadım.	0	1	2	3